



T. C.
KALKINMA BAKANLIĞI

ONUNCU 2014
KALKINMA
PLANI 2018

TARIMSAL YAPIDA ETKİNLİK VE GIDA GÜVENLİĞİ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

2023





T. C.
KALKINMA BAKANLIĞI

ONUNCU 2014
KALKINMA 2014
PLANI 2018

TARIMSAL YAPIDA ETKİNLİK VE GIDA GÜVENLİĞİ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2014

ISBN 978-605-4667-70-3

YAYIN NO: KB: 2874 - ÖİK: 724

Bu çalışma Kalkınma Bakanlığının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazara aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Kalkınma Bakanlığının iznini gerektirmez.

Bu yayın 500 adet basılmıştır.

ÖNSÖZ

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küresel düzeyde geleceğe dönük risklerin ve belirsizliklerin sürdüğü, değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, yeni dengelerin olduğu bir ortamda Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçevede ele alan temel bir strateji dokümanıdır.

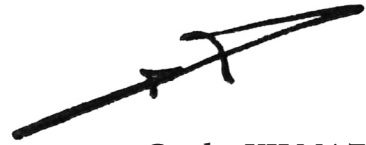
Ülkemizde kalkınma planlarının hazırlık aşamasında yürütülen Özel İhtisas Komisyonları çalışmaları çerçevesinde 50 yılı aşkın katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesimi temsilcileri ile akademik çevrelerin bir araya geldiği özel ihtisas komisyonu çalışmaları, 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı hazırlıklarında da çok önemli bir işlevi ifa etmiştir.

5 Haziran 2012 tarihinde 2012/14 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde makroekonomik, sektörel, bölgesel ve tematik konularda 20'si çalışma grubu olmak üzere toplam 66 adet Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuştur. Ülkemizin kalkınma gündemini ilgilendiren temel konularda oluşturulan Komisyonlarda toplam 3.038 katılımcı görev yapmıştır.

Bakanlığımızın resmi görüşünü yansıtmamakla birlikte; Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Gruplarında farklı bakış açıları ile yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, Onuncu Kalkınma Planının hazırlanmasına perspektif sunmuş ve plan metnine girdi sağlamıştır. Komisyon çalışmaları sonucunda kamuoyuna arz edilen raporlar kurumsal, sektörel ve bölgesel planlar ile çeşitli alt ölçekli planlar, politikalar, akademik çalışmalar ve araştırmalar için kaynak dokümanlar olma niteliğini haizdir.

Plan hazırlık çalışmaları sürecinde oluşturulan katılımcı mekanizmalar yoluyla komisyon üyelerinin toplumumuzun faydasına sundukları tecrübe ve bilgi birikimlerinin ülkemizin kalkınma sürecine ciddi katkılar sağlayacağına olan inancım tamdır.

Bakanlığım adına komisyon çalışmalarında emeği geçen herkese şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Grubu raporları ile bu raporların sunduğu perspektifle hazırlanan Onuncu Kalkınma Planının ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.



Cevdet YILMAZ
Kalkınma Bakanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
EK TABLO VE ŞEKİLLER	vii
KOMİSYON ÜYELERİ.....	ix
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	4
2.1. Uluslararası Alanda Genel Durum.....	4
I. Krizler	4
II. Yeni Eğilimler.....	6
III. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Müzakereleri	8
IV. Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası (OTP) ve Türkiye’de AB’ye İlişkin Gelişmeler	9
2.2. Türkiye’de Durum	12
I. Tarımsal Yapı Değerlendirmesi.....	12
A. Arazi Kullanımı, Sulama ve Tarım İşletmeleri.....	12
B. Bitkisel Üretim, Hayvancılık ve Su Ürünleri: Üretim ve Fiyatlar	14
C. Tarım Destekleri	15
D. Bitki ve Hayvan Sağlığı	17
E. Tarımsal Örgütlenme	18
F. Pazarlama	19
G. Türk Tarımında Etkinlik ve Tarımsal Verimlilik.....	20
II. Temel Makroekonomik Göstergeler ve Tarım.....	27
A. GSYH Büyümesi ve İstihdam.....	27
B. Dış Ticaret	29
C. Yatırımlar	30
III. Gıda Güvenliği.....	32
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞME EĞİLİMLERİ.....	40
3.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri	40
3.2. Türkiye’deki Dinamikler ve Dünyadaki Eğilimlerin Muhtemel Yansımaları ..	44
4. GÜÇLÜ VE ZAYIF YANLAR İLE FIRSAT VE TEHDİTLER (GZFT) ANALİZİ.....	51

5. ONUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER	55
5.1. Uzun Vadeli Hedefler (Sektör Vizyonu).....	55
5.2. Sorun Alanları, Stratejik Amaçlar ve Tedbirler	55
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	80
KAYNAKÇA.....	83
EK TABLOLAR.....	87

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Karşılaştırmalı İşgücü Verimliliği Göstergeleri (2011)	21
Tablo 2: Bölgelere Göre Türkiye’de Tarımsal İstihdam ve İşgücü Verimliliği (2008) ...	23
Tablo 3: Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi Göstergeleri	24
Tablo 4: Bazı Tarımsal Ürün ve Ürün Gruplarında Karşılaştırmalı Verim Değerleri	26
Tablo 5: Tarım Sektörü Ekonomik Göstergeleri	28
Tablo 6: Genel ve Tarımsal İstihdam	29
Tablo 7: Gıda Güvenliği Boyutlarına Göre Ülkemiz Gıda Güvenliği Endeks Değerleri ...	34
Tablo 8: Seçilmiş Ülkeler İçin Tarımsal Ürünlerde Ortalama İthalat Vergisi Oranları.....	35
Tablo 9: Bazı Ülke ve Ürünlerde Yeterlilik Oranları (2009).....	37
Tablo10: Bazı Ülke ve Ürünlerde Kişi Başına Tüketim (gr/kişi/gün, 2009)	38
Tablo 11: GZFT Analizi	53
Tablo 12: Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği Sorun Alanları.....	56

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dünya Gıda Fiyatları Endeksi (Sabit fiyatlarla, 2002-2004=100)	5
Şekil 2: GSYH Büyüme Hızı (yüzde).....	6
Şekil 3: OTP Desteklerinin Gelişimi ve 2020’ye Kadar Öngörülen Destekleme Profili ..	10
Şekil 4: Tarım Sektörüne Yapılan Sabit Sermaye Yatırımları (2006-2012).....	31
Şekil 5: Tarım Sektörüne Yapılan Sabit Sermaye Yatırımlarının Payları (2006-2012)...	31
Şekil 6: Küresel Gıda Güvenliği Endeksine Göre Dünya Ülkelerinin Durumu	33

EK TABLO VE ŞEKİLLER

Ek Tablo 1: Türkiye Tarım İşletmelerinin Tipolojilerine Göre Sınıflandırılması	87
Ek Tablo 2: Tarım ve Orman Arazileri (Bin Hektar)	87
Ek Tablo 3: Seçilmiş Ürünlerde Kendine Yeterlilik Oranları.....	88
Ek Tablo 4: Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı, Cari Fiyatlarla, Milyon TL.....	89
Ek Tablo 5: Hayvansal Üretimin Gelişimi	90
Ek Tablo 6: Bitkisel Üretimin Gelişimi (Ton).....	90
Ek Tablo 7: Su Ürünleri Sektöründeki Gelişmeler	92
Ek Tablo 8: Türkiye ve Dünya’da Diyet Enerji Tüketimi.....	93
Ek Tablo 9: Türkiye ve Dünya’da Diyet Protein Tüketimi	94
Ek Tablo 10: Türkiye ve Dünya’da Diyet Yağ Tüketimi	95
Ek Şekil 1: Ürün ve Genel Fiyat Endekslerine Göre Fiyat Gelişmeleri (2007 Ocak=100)	96

KOMİSYON ÜYELERİ

(Başkan, Raportör ve Koordinatör hariç önce kurum daha sonra soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.)

BAŞKAN

Prof. Dr. Nevin DEMİRBAŞ

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, İzmir

RAPORTÖR

Prof. Dr. İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara

Doç. Dr. Hakkı Ozan ERUYGUR

Gazi Üniversitesi İİB Fakültesi, Ankara

KOORDİNATÖR

Dr. Yurdakul SAÇLI

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

E. Emrah HATUNOĞLU

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

Dr. Taylan KIYMAZ

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

MODERATÖR

Dr. Yurdakul Saçlı

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

ÜYELER

Prof. Dr. Ali KOÇ

Akdeniz Üniversitesi İİB Fakültesi, Antalya

Dr. Ayşe ORHAN

Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler

Derneği, İstanbul

Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara

Sıddık KAYA

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara

Batur ŞEHİRLİOĞLU

Buğday Derneği, İstanbul

Yrd. Doç. Dr. Talat BAHÇEBAŞI

Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri

Enstitüsü, Düzce

Dr. Levent ÖZTÜRK

Denizbank A.Ş. Genel Müdürlüğü, İstanbul

Necla BALIÇ

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Dr. Mehmet HASDEMİR

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Mine HASDEMİR

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Ali Osman KARAKAŞ

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Ümit Bayram KUTLU

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Vahdettin KÜRÜM

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Bülent SÖNMEZ

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara

Dursun Coşkun ÇELEBİ

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara

Erdem KARAMAN

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara

Nagehan ÖZSOY

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ

Hacettepe Üniversitesi, İİB Fakültesi, Ankara

Dr. Mehmet Emin BAYRAM

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

Müjgan ÇELİKBİLEK

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

Hakan GÜNLÜ

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

Pınar TOPÇU

Kalkınma Bakanlığı, Ankara

Funda YILMAZ Prof. Dr. Mehmet BABAOĞLU	Kalkınma Bakanlığı, Ankara KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Konya
Dr. Halim AYDIN	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği, İstanbul
Prof. Dr. Halis AKDER	Ortadoğu Teknik Üniversitesi, İİB Fakültesi, Ankara
Ertuğrul ÇELİKCAN	Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı, Ankara
Neyzar ÜNÜBOL Yeşim GÖK	Rekabet Kurumu, Ankara T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Ankara
Sait KOCABAY Bünyamin DEMİR İsmail ELMAS	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi A.Ş., İstanbul
Rıfat ŞAHİN	Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Ankara
Kadir BARAN	Türk Girişim ve İş Dünyası Federasyonu, İstanbul
Dr. İsmail MERT	Türkiye Ambalajlı Süt ve Süt Ürünleri Sanayicileri Derneği, Ankara
Necdet BUZBAŞ	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Gıda Meclisi, Ankara
Mehmet Sedat GÜNGÖR	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Hayvancılık Meclisi, Ankara
Doç. Dr. Mücahit Taha ÖZKAYA	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Tarım Meclisi, Ankara
Adem DANIŞIK	Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, Ankara
Nuray MESUT ERGÜL Hasan Hüseyin COŞKUN Dr. Çağla Yüksel KAYA KUYULULU Mustafa EROĞLU	Türkiye Tohumcular Birliği, Ankara Türkiye Ziraat Odaları Merkez Birliği, Ankara Veteriner Hekim, Ankara Yaşar Holding A.Ş., İzmir

YÖNETİCİ ÖZETİ

Tarımsal yapı; tarım arazilerinin coğrafi durumu ve yerleşim biçimi, dağılımı ve büyüklük sınıfları ile arazi kullanım şekillerinin yanı sıra, hayvancılık ve su ürünleri dâhil olmak üzere, tarım işletmelerinin çalışma türleri ve sahiplik durumları, işletme ölçekleri ve dağılım durumları, ürünlere ilişkin alım fiyatları, tarımsal piyasa yapısı, destekleme politikaları, vergiler, istihdam açısından emek, cinsiyet ve yaş grupları arasındaki durum ve üretime yönelik kullanılan diğer araçlardan oluşan bir bütün olarak ifade edilmektedir.

Gıda güvenliği kavramı ise, insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için onların beslenme gereksinimi ve tercihlerine uygun, yeterli, sağlıklı ve besleyici gıdaya her zaman fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak ulaşabilmesi durumudur. Günümüzde gıda güvenliğinin dört boyutu tanımlanmakta ve gıda güvenliğinin sağlanması için bu dört boyutun aynı anda gerçekleşmesi gerekmektedir. (1) Gıdanın Bulunabilirliği, (2) Gıdanın Erişilebilirliği, (3) Gıdanın Kalite ve Güvenilirliği ve (4) İlk Üç Boyutun İstikrarlılığı.

Tek başına kendine yeterliliğin sağlanması gıda güvenliğinin sağlanması konusunda yeterli koşul değildir; gıda bulunabilirliği bir dereceye kadar sağlanmış olmasına rağmen yüksek fiyat ve bunun gibi sebeplerle gıda erişilebilirliği sağlanmamış veya bozulmuş olabilir. Örneğin, sağlıklı ve dengeli beslenmede günlük alınması gereken protein miktarı açısından ele alındığında, Türkiye’de hayvansal kökenli gıda tüketiminin, özellikle et tüketiminin az olduğu söylenebilir. Bu durum Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde kırmızı et fiyatlarının yükselmesi, özellikle orta ve düşük gelirli tüketicilerin kırmızı ete ulaşımını engellemiştir. Kendine yeterliliğin bazı gıda gereksinimlerini kısıp yüksek gümrük vergileriyle sağlanmaya çalışılması gıda erişilebilirliği kavramıyla ilişkili sorunlar doğurmaktadır.

Gıda güvenliğinin sürdürülebilir bir şekilde iyileştirilebilmesi için en önemli noktalardan biri Türkiye’de tarımsal yapıda etkinliğin sağlanmasıyla gıda üretiminin istikrarlı bir şekilde artırılması kadar uluslararası tarımsal ticarete rekabetçiliğin elde edilmesi olarak ifade edilebilir. Bu amaca yönelik olarak, tarımsal politikalarda, kısa dönemli etkileri olan geçici kaynak aktarımlarından çok, kaynakların tarımda etkin kullanımının sağlanmasına ve istikrarlı ve sağlam bir tarımsal yapının oluşturulmasına odaklanılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Tarımsal etkinlik artışı, üretim maliyetlerini düşürerek artan arz yoluyla rekabetçiliği sağlayacak ve böylece gıda tüketiminin artmasını temin edecek bir yapı oluşabilecektir. Bu noktada görüldüğü üzere, tarımsal etkinlik ile gıda güvenliği arasındaki köprü rolünü, rekabetçilik oynamakta olup; sürdürülebilir bir gıda güvenliği için bu bakış açısı büyük önem taşımaktadır.

“Gıda krizi” olarak adlandırılan 2007 yılında başlayan ve 2008 yılı yaz aylarına kadar devam eden gıda fiyatlarındaki aşırı artış dönemi, 2008 sonbaharında yerini “Küresel Ekonomik Kriz”e bırakmıştır. Amerika, Avrupa, Asya, hatta ada ülkelerinde çok sayıda banka ve şirket kapanmış, işsizlik artmış, durgunluk başlamış ve hükümetler krizin etkisini azaltacak büyük miktarda yardım paketlerini onaylamışlardır. Krizin etkisi 2009 yılında da devam etmiş, 2010 yılından itibaren toparlanma sürecine girilmiştir. Tarım sektörü

ise küresel ekonomik krize karşı daha dayanıklı bir sektör olmuştur ancak bu dönemde tarım ürünleri ticareti açısından daralma gerçekleşmiştir.

IFPRI'nin (International Food Policy Research Institute) gıda krizinin nedenlerine ilişkin saptamaları şunlardır: (1) Gelir ve talep artışı (talep yapısındaki değişim), (2) Biyoyakıt üretiminin artması, (3) Verim artışı ve teknoloji geliştirme konusunda yatırım eksikliği, (4) Dış ticaret politikası ve düşük stoklar, (5) Üretim şokları (iklim değişikliği), (6) Yüksek girdi ve taşıma maliyetleri, ve (7) Nüfus artışı. IFPRI tarafından etki şiddetinin birinciden yedinciye doğru azaldığı belirtilmiştir. Birinci ve ikinci neden ile yedinci nedenler talep, diğerleri konunun arz yönüne ilişkin etkenler olarak ifade edilebilir. Talebin en önemli kısmının gelişmekte olan ülkelerde (özellikle Çin ve Hindistan'da) gözlemlenen yüksek büyümeden doğan artan gelir etkisinden ve enerji fiyatlarının çok yükselmesi sonucu biyoyakıt üretiminin petrolü ikame etkisinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Bilimsel çalışmalar fiyatları yükselten en önemli nedenin; talebin arzdan daha güçlü artması olduğunu işaret etmektedir.

Doha Turu'nun Temmuz 2008 yılında yapılan müzakereleri tarımsal malların ithalatına ilişkin kurallar konusunda herhangi bir anlaşmaya varılamayarak başarısızlıkla sonuçlanmış ve DTÖ müzakereleri Temmuz 2008'den sonra durma noktasına gelmiştir. Bu durumun düzelmesi için G-20 liderleri, Kasım 2010'da, Seoul zirvesinde müzakerelerin 2011 sonuna kadar sonuçlandırılacağı hedefini bildirmiş olsalar da, bu hedef gerçekleştirilememiştir.

AB, Ortak Tarım Politikasının (OTP) başlangıcından itibaren günün ihtiyaçlarına uygun olarak yenilenmiş ve reform adı altında pek çok değişiklik geçirmiştir. 2013 sonrası dört temel düzenleme önerilmektedir. Bunlar; çiftçiler için doğrudan destek programı (doğrudan ödemeler), tek ortak pazar organizasyonu, Avrupa tarım fonu tarafından kırsal kalkınma için destek ve OTP'nin finansmanı, yönetimi ve takibi (yatay düzenleme)'dir. OTP reformu iki ayak olarak planlanmış, birinci ayak ödemelerden oluşmuş, 2014 yılı itibarıyla yeni doğrudan ödeme sisteminin uygulanması kararı alınmıştır. Çapraz uyum çevre, sağlık ve hayvan refahı olarak üç kategori altında gruplandırılmıştır. Ayrıca, genç çiftçileri, ürün çeşitlendirmesini, iklimi ve doğayı koruyan tarım teknikleri gibi yeni bazı destekleme araçları tanıtılmıştır. İkinci ayak ise kırsal kalkınma olarak tanımlanmış, hedefinin tarımda rekabet gücünü artırmak, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve kırsal alanlarda dengeli bölgesel kalkınmayı sağlamak olduğu belirtilmiştir.

2013'den sonra OTP'de üretime bağımlı hiç destek kalmaması, bu tarihten sonra yalnızca kırsal kalkınma, doğrudan ödeme ve bir miktar piyasa ile ilişkili destek yapılması yönünde bir yönelim görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB üyeliği durumunda karşı karşıya kalacağı OTP destek yapısının bu şekilde olacağı görülmektedir. AB'ye katılım süreci, piyasalarda rekabetin tesisi ve sektörde sürdürülebilirliğin sağlanması konuları göz önüne alındığında, tarım desteklerinin havza ve ürün temelinde farklılaştırılarak desteklerin idare ve kontrolünün alan bazlı yapılması, çeşitli kurumlar tarafından uygulanan farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanması ve bütçe programlanmasında işletmelerin gelir seviyesinin de dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, 2012 yılı itibarıyla 75,6 milyon nüfusu, 1,4 Trilyon TL (790 milyar ABD Doları) GSYH'sı, 153 milyar ABD Doları ihracatı ile dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasındadır. Tarımsal açıdan dünyanın yedinci büyük tarım ürünleri üreticisi ülkesidir. Tarım sektörü GSYH'da yüzde 7,9, istihdamda yüzde 24,6, ihracatta yüzde 3,5 (gıda ürünleri dahil yüzde 9,8) payı ile ekonomi içinde önemini korumaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planının ilk yılı olan 2007 yılında kuraklık nedeniyle tarımda yüzde 7 oranında küçülme gerçekleşmiş ve bu küçülme Plan dönemine olumsuz bir başlangıç yapılmasına neden olmuş ancak daha sonraki yıllarda tarımda büyümenin artmasıyla 2012 yılı sonunda yüzde 2,1 civarında bir ortalama yıllık artış yakalanmıştır.

Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 6,1 hektardır. İşletme başına 4-5 parsel düşmekte olup, ortalama parsel büyüklüğü 1,5 hektardır. Yine söz konusu GTS'nin metodolojisi kapsamında 3,1 milyon adet işletme belirlenmiş olup, TÜİK verilerine göre işletmelerin yüzde 78,9'u 10 hektardan küçük araziye sahiptir. Bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi ise toplam arazinin yüzde 34,3'ünü oluşturmaktadır. Tarım arazisi miktarındaki bu artışa karşın, 1990'lı yılların başından itibaren tarım alanlarında daralma meydana geldiği görülmektedir. Bu durumun temel nedenleri ise, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanıma tahsis edilmesi ve uygun olmayan tarımsal faaliyetler ile arazinin kabiliyeti dışında kullanımı sonucu toprak yapısının bozulmasıdır.

Arazilerin parçalılığını gidermek için toplulaştırma çalışmaları ise devam etmektedir. 2012 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 3,2 milyon hektar alandaki toplulaştırma çalışmaları tamamlanmıştır.

Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir tarım arazisi varlığı 8,5 milyon hektar olarak tespit edilmiş olup, bu alanın 5,1 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Dolayısıyla, halen toplam tarım arazisinin yaklaşık yüzde 80'inde kuru tarım yapılmakta olup, tarımsal üretim büyük oranda doğrudan yağışa bağlıdır. Kuru tarım yapılan alanların yaygın olması nedeniyle toplam ekilen alanın yaklaşık yüzde 17'si nadasa bırakılmaktadır.

Türkiye'de toplam su tüketimi 2011 yılı itibarıyla 44 milyar metreküp olup, toplam su tüketiminin yüzde 73'ü tarım sektöründedir. Sulama yöntemlerinde ise yaygın olarak geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. DSİ tarafından işletmeye açılan tesislerin yüzde 81'inde yüzeysel sulama yapılmaktadır.

Hayvancılık işletmelerinin yapısı incelendiğinde, bunların küçük ölçekli olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre, büyükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin yüzde 60'ında 1-4 baş büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin yaklaşık yarısında da 1-20 baş küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

Yukarıda verilen rakamlardan anlaşıldığı üzere, Türkiye'de tarım işletmeleri küçük ölçekli ve parçalı yapıdadır. AB'de ortalama işletme büyüklüğünün 16 hektar seviyesinde olduğu ve işletme ölçeğinin üretim maliyetleri üzerine etkisi dikkate alındığında, Türk tarımının, tarımsal etkinliğinin sağlanması ve rekabet edebilirliği bakımından önemli yapısal sorunlarla karşı karşıyadır.

Ayrıca, tarımsal işletmelere tipleri itibarıyla bakıldığında sektörde, tarımsal üretimde uzmanlaşmanın yaygın olmadığı ve sektörde bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliğini bir arada yapan karma aile tipi işletmelerin ağırlığının olduğu gözlenmektedir.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının olumsuz etkilerinin azaltılması yönündeki çalışmalarda, hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınması ile ülke şartlarına uygun aşı, ilaç ve serum üretimlerinin miktar ve kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyaçları devam etmektedir.

Tarımsal örgütlenme konusunda güçsüz ve hizmet potansiyeli olmayan kuruluşlar oluşturulması nedeniyle, ciddi kaynak sorunları vardır. Ayrıca, sektörde geçimlik üretim yapan küçük aile işletmelerinin yaygın olması da, tarımda örgütlenmenin önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Tarım sektöründe çok farklı türde üretici örgütü bulunmasının yanı sıra, bunların çoğu aynı işlevi yürütebilecek nitelikteki çalışma konuları çakışan kuruluşlardır.

Dokuzuncu Plan Döneminde çiftçi eline geçen fiyatlarla tüketici fiyatları arasındaki fark açılmıştır. Ancak, Toptancı Hal Kanunu'nda üreticilere ve üretici örgütlerine yönelik yapılan düzenlemeler ve örgütlenme konusundaki destekler ile çiftçilerin piyasada daha fazla söz sahibi olması ve pazarlama zincirinde aracılardan sayısının azaltılmasına yönelik önemli adımlar da atılmıştır. Üreticinin doğrudan pazara erişimi konusundaki sorunlar devam etmektedir. Tarımsal hammaddenin en büyük tüketicilerinden gıda sektörünün küçük ölçekli çok sayıda işletmenin çeşitli alt sektörlerde faaliyet gösterdiği yapısına karşın, birçok alt sektörlerde oligopolleşme düzeyini gösteren yoğunlaşma oranlarının da dikkat çekici düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Dünya Rekabetçilik Yılığında göre, ülkemizde 2004-2011 yılları arasında tarımsal işgücü verimliliğinde yüzde 68'lik bir artış meydana gelmiştir. Diğer taraftan, bu oranın hizmetler sektöründe gerçekleşen işgücü verimlilik artışının üzerinde olduğu gözlenmekle birlikte, tarımsal işgücü verimliliğinin halen sanayi ve genel işgücü verimliliğinin altında olduğu da dikkat çekicidir. Tarımsal istihdamın genel yapısına bakıldığında Dokuzuncu Plan döneminde erkek çalışan oranının düştüğü kadın çalışan oranının arttığı gözlenmektedir.

Destekleme uygulamaları pazarlama standartlarının olmaması, fiyat izleme sistemlerinin bulunmaması ve üretici örgütlenmesinin zayıf ve yetersiz olması gibi nedenlerden ötürü piyasalarda kalıcı istikrarın sağlanmasına sınırlı fayda sağlamaktadır.

Ülkemizin bir süredir hazırlanmakta olduğu AB üyeliği ve dünyada DTÖ müzakereleri ile gerçekleştirilmek istenen ticaret serbestleşmesi amaçları dikkate alındığında; özellikle tarımsal mallarda uyguladığı görece yüksek gümrük vergisi oranları, herhangi bir şekilde gelecekte bu konularda ilerleme sağlanırsa, Türkiye'nin tarımsal ithalatının önemli şekilde artabileceğinin sinyallerini vermektedir.

AB üyeliği veya uluslararası tarifelerin azaltılması gibi gelişmelerin ülkemiz açısından bir fırsata dönüştürülmesinden çok, tarımsal yapıya ve gıda güvenliğine yönelik

bazı tehditler yaratmaya aday unsurlar olabilecekleri akla gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye ciddi kazanımlar elde edebileceği bir sektörde belki bazı kayıplar bile yaşamakla yüz yüze gelebilecektir. Bu anlamda, bu gelişmelerin önemli bir fırsata dönüştürülebilmesi için tarımsal üretimde etkinliğin arttırılarak uluslararası tarımsal mallar ve ürünler ticaretinde rekabetçi bir hale gelmek önemlidir.

Gıda güvenliği uzun yıllar boyunca özellikle “kendine-yeterlilik” olarak algılanmasına rağmen yalnızca üretime odaklanan bir “kendine yeterlilik” bakışının, günümüz gıda güvenliği tanımında daha çok “gıdanın fiziksel bulunabilirliği” boyutuyla ilişkili olduğu ve bu boyutun da yukarıda ifade edildiği gibi gıda güvenliğinin yalnızca bir parçası olduğu düşünülmektedir. Burada önemli nokta gıda varlığının (bulunabilirliğinin) gıda güvenliğini sağlama konusunda yeterli koşul olmamasıdır. 2009 yılı verilerine göre ülkemizin et ve süt ürünleri yeterlilik oranları 1’e yakın değer almaktadır (kendine yeterli durum) ancak Türkiye’de kişi başına düşen günlük et ve süt tüketiminin gelişmiş ülkelerin hatta Çin gibi yüksek nüfuslu bir ülkenin bile çok altında olduğu görülmektedir. Örneğin, ülkemizde kişi başına günlük et tüketimi 69 gram iken, bu değer ABD’de 330, Almanya’da 242, Avustralya’da 313, Fransa’da 241, Hollanda’da 240, İngiltere’de 233 ve Kanada’da 272 gramdır. Örnek olarak sıralanan bu gelişmiş ülkelerin ortalaması ise 267 gramdır; yani ülkemizde günlük kişi başına tüketilen et miktarının yaklaşık 4 katıdır.

2012 yılı itibarıyla Küresel Gıda Güvenliği Endeksi sıralamasında, Türkiye 100 üzerinden ortalama 63,7 puan ile listedeki 105 ülke arasında 36. sırada yer almıştır.

Dünyadaki durum ve Türkiye koşulları incelendiğinde, gıda güvenliğinin sürdürülebilir bir şekilde iyileştirilebilmesi için en öncelikli konulardan biri, Türkiye’de tarımsal yapıda etkinliğin arttırılması, böylece yurtiçinde gıdaya erişimin fiziksel ve ekonomik olarak yükseltilmesi ve uluslararası tarımsal ticarete rekabetçiliğin elde edilmesi olarak düşünülebilir. Kendine yeterliliğini koruyabilen bir tarım sektörü, sürdürülebilir bir gıda güvenliğini sağlamanın en önemli ön koşuludur. Bu amaca yönelik olarak tarımsal politikalarda, kısa dönemli etkileri olan geçici kaynak aktarımlarından çok, kaynakların tarımda etkin kullanımının sağlanması ve böylece yapısal sorunlarını aşmış, güçlü bir yapıya sahip istikrarlı üretim ve arz sağlayan ve gelişen bir tarım sektörünün oluşturulması çalışmalarına odaklanılmalıdır. Gıda güvenliği için bu bakış açısı önemli görülmektedir.

Şehirleşmenin artması ve gıda tüketiminde perakende zincirlerinin payının genişlemesi bir yandan gıda güvenliği açısından izlenebilirliği artırarak önemli avantajlar getirirken arz zincirindeki aktörlerin rekabette aksaklık yaratacak eğilimlere yönelmeleri ise gıda temininde seçenekleri daraltması açısından önemli riskler oluşturmaktadır.

Biyoyakıt üretiminde kullanılan ürünlerin ekildiği alanların dünya genelinde 2030 yılında 2005 yılındakinin yaklaşık 3,5 katına genişlemesi beklenmektedir. Diğer taraftan, dünya fiyatlarının önümüzdeki yıllarda 2006 yılı düzeyinin altına düşmesi beklenmemekte ve gıda ithalatının maliyetinin yüksek kalacağı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de tarım sektörü, ekonomi içindeki azalan payına rağmen kırsal kalkınma ve gıda güvenliği açısından stratejik bir konumdadır. Ayrıca tarımın su, enerji ve toprak

kullanımına dayalı olması nedeniyle, sektörde sağlanacak iyileştirmeler yeşil büyümeye de katkı sağlayacaktır.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı amacı doğrultusunda, kirliliği azaltmak ve önlemek üzere caydırıcı ve özendirici mali araçlar entegre bir şekilde ele alınacaktır. Doğal kaynakların fiyatlandırılmasında; katı atık, atık su, sera gazı ve hava kirletici emisyonların oluşturduğu kirlilik yükünü kontrol altına almak üzere “kirleten öder” gibi ilkelere temelinde daha ileri önlemler alınacaktır. Bu kapsamda yeşil büyüme amaçlı yatırım ve harcamalar desteklenecektir.

Türkiye, artan verimlilik, kalite ve ürün miktarı ile gıda güvenliği ve güvencesini sağlarken biyolojik çeşitliliği, su, toprak ve ormanları koruyan ve toplumsal faydaya dönüştürebilen rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörünü oluşturmalıdır.

Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı için coğrafi ve mikro klima temelli yönetim kapasitesi kritik hale gelecektir. Arazi toplulaştırmanın yaygınlaştırılmasına rağmen AB ülkelerinde görüldüğü gibi ikinci nesil toplulaştırma yapmamak için miras kaynaklı parçalanma ve tarım arazilerinin tarım dışı amaçlara tahsisinin engellenmesi kritik husus olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma dahilinde ÖİK komisyonu toplantılarında yürütülen GZFT analizi sonucunda, Türkiye'nin tarım arazisi, işgücü, deniz ve iç su kaynakları, iklim ve coğrafi yapı, biyoçeşitlilik açısından tarımsal üretimde yeterli varlığa sahip olmasının, küçük aile işletmeciliğinin, tarımda öğretim ve idari teşkilatlanmanın yaygınlığının, dış pazarlara yakınlığın, tarıma dayalı ve bağımlı sanayinin varlığının, geleneksel üretim kültürünün bulunmasının, belirli ürünlerde dünyada lider ülke olmasının güçlü yanlar olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'nin zayıf yanları olarak ise, tarımsal alt yapının yetersizliği, doğal kaynakların etkin kullanılmaması ve yönetilememesi, yetersiz ve etkin olmayan örgütlenme, ürün değerlendirme ve pazarlamada eksiklik, tarımsal ürün piyasalarının etkinsizliği, bazı girdilerde dışa bağımlılık, sanayi ile entegrasyon/işbirliği düşüklüğü, üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olması, eğitilmiş ara eleman eksikliği, verim ve kalite düşüklüğü olarak sıralanmıştır.

Diğer yandan, küresel ölçekte ülke algısının olumlu yönde gelişmesi, potansiyel genç nüfusun olması, ülkenin refah seviyesinin artması, AR-GE ve tanıtım çalışmalarına verilen desteklerin artması, lojistik altyapısının gelişmesine verilen önem, tüketici bilincinin artması, lisanslı depoculukta sağlanan yasal gelişmeler, finans ve reel sektörlerden tarım ve gıda sektörüne artan ilgi gibi konular ise fırsatlar olarak belirlenmiştir.

Türkiye'nin, AB-OTF ve DTÖ Tarım Anlaşmasının koşullarına hazır olmaması, küresel krizlerinin olumsuz etkileri, tarım sektörünü ilgilendiren konularda yetki dağınıklığı, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, küresel iklim değişikliğinin olası olumsuz etkileri, gıda olarak kullanılan ürünlerden biyoyakıt üretimi, kuraklık ve önemli tarım bölgelerinde tarımsal su yetersizliği, lojistik maliyetlerinin yüksekliği, toprak ve su kaynakları

ile denizlerin, sektör içi ve dışı nedenlerle kirlenmesi, kırsal alanda değişen demografik yapı ve genç nüfusun tarıma azalan ilgisi, medya kaynaklı bilgi kirliliği, bilinçsiz tüketim ve israf, tohum, tarım ilaçları ve GDO'lu ürünler konusunda küresel tekelleşme ise tehditler olarak ortaya çıkmıştır.

Tarımsal yapıda etkinlik ve gıda güvenliği ÖİK çalışmasında Onuncu Kalkınma Planı döneminde ülke vizyonu; “Gıda güvenliğini ve gıda güvenilirliğini esas alan, bilimsel, güvenilir verilere ve ileri teknolojiye dayalı; örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkinliği artırılmış bir yapıya sahip uluslararası rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörü” olarak tanımlanmıştır.

Onuncu Kalkınma Plan döneminde dönüşümün aşağıdaki konu ve alanları kapsamı önerilmektedir:

- a. Sosyal yapı dikkate alınarak küçük işletmelerin büyütülmesi
- b. Eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması
- c. Pazarlama kanallarının iyileştirilmesi
- d. Çevreye ve sağlığa duyarlı şeffaf/izlenebilir arz zincirinin sağlanması
- e. Doğal kaynakların tarımda sürdürülebilir kullanımının sağlanması (Yeşil büyüme vb.)
- f. Yerli gen kaynaklarının geliştirilmesi
- g. Yüksek teknolojinin tarım ve tarıma dayalı sanayide kullanımının yaygınlaştırılması
- h. GÜdümlü Ar-Ge çalışmalarının artırılması
- i. Tarımsal desteklerde dönüşüm
- j. Kayıt dışılığın önlenmesi

1. GİRİŞ

Tarımsal yapı kavramı sözlüklerde temelde; tarımsal üretimle ilgili binalar, makineler ve tesisler şeklinde yapısal olarak tarif edilmekle birlikte, Türk Dil Kurumunun “Büyük Türkçe Sözlüğü”nde tarımsal yapı; “kırsal bölgelerde insanla toprak arasında, özellikle işletme koşulları ve iyelik bakımından var olan ilişkilerin tümü” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2012).

FAO, OECD ve AB gibi uluslararası kuruluşlar tarımsal yapının; tarım arazilerinin coğrafi durumu ve yerleşim biçimi, dağılımı ve büyüklük sınıfları ile arazi kullanım şekillerinin yanı sıra, hayvancılık ve su ürünleri dâhil olmak üzere, tarım işletmelerinin çalışma türleri ve sahiplik durumları, işletme ölçekleri ve dağılım durumları, ürünlere ilişkin alım fiyatları, tarımsal piyasa yapısı, destekleme politikaları, vergiler, istihdam açısından emek, cinsiyet ve yaş grupları arasındaki durum ve üretime yönelik kullanılan diğer araçlardan oluşan bir bütün olduğu ifade edilmektedir (FAO, OECD, EU, 2012).

Bir başka tanımlamaya göre genel olarak tarımsal yapı kavramının, başta insan ve toprak arasındaki mülkiyet ilişkisi olmak üzere, birincil üretimden nihai pazarlamaya kadar geçen süreç içerisinde gerçekleştirilen tüm tarımsal faaliyetlere yön veren faktörlerin değişik biçimlerde birleşmesi ile ortaya çıkan üretim ortamı olarak açıklanması mümkündür (Günlü, 2012).

Bütün bu açıklamalar çerçevesinde tarımsal yapıya ilişkin bileşenlerin;

- Tarım, orman, çayır ve mera arazileri ile su/sulama kaynakları,
- Bu arazilerin coğrafi, yerleşim, kullanım ve mülkiyet durumları,
- Tarımsal işletmelerin coğrafi, yerleşim, kullanım ve mülkiyet durumları,
- İşletme ölçekleri, faaliyet konuları ve dağılımları,
- Tarımsal ürünler, ürünlerin çeşit ve niteliği, Pazar, pazarlama ve dış ticaret durumları,
- Ürün piyasaları, fiyat oluşumları ve alternatif piyasalar,
- Girdi, arz ve tedarik zinciri
- İstihdam, emek, cinsiyet ve yaş grubu dağılımları,
- Destekleme politikaları ve politika araçları,
- Üreticilerin örgütlenmesi ve ailelerin sosyo-kültürel yapıları ve
- Yatırımlar, vergiler ve diğer araçlar

olduğunu ifade etmek mümkündür.

Gıda güvenliği kavramı ise, yaygın olarak yurt içinde kendine yeterlilik oranı¹ veya üretimin tüketimi karşılama oranı olarak yorumlansa da esasında insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için onların beslenme gereksinimi ve tercihlerine uygun, yeterli, sağlıklı ve besleyici gıdaya her zaman fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak ulaşabilmesi durumudur. Günümüzde gıda güvenliğinin dört boyutu tanımlanmakta ve gıda güvenliğinin sağlanması için bu dört boyutun aynı anda gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir (FAO, 2012):

- (1) Gıdanın Bulunabilirliği,
- (2) Gıdanın Erişilebilirliği,
- (3) Gıdanın Kalite ve Güvenilirliği ve
- (4) İlk Üç Boyutun İstikrarlılığı.

Gıda güvenliği uzun yıllar boyunca özellikle “kendine-yeterlilik” olarak algılanmasına³ rağmen yalnızca üretime odaklı bir “kendine yeterlilik” bakışının, günümüz gıda güvenliği tanımında daha çok “gıdanın fiziksel bulunabilirliği” boyutuyla ilişkili olduğu ve bu boyutun da yukarıda ifade edildiği gibi gıda güvenliğinin yalnızca bir parçası olduğu belirtilmektedir. Tek başına kendine yeterliliğin sağlanması gıda güvenliğinin sağlanması konusunda yeterli koşul değildir; gıda bulunabilirliği bir dereceye kadar sağlanmış olmasına rağmen yüksek fiyat ve bunun gibi sebeplerle gıda erişilebilirliği sağlanmamış veya bozulmuş olabilir. Örneğin, sağlıklı ve dengeli beslenmede günlük alınması gereken protein miktarı açısından ele alındığında, Türkiye’de hayvansal kökenli gıda tüketiminin, özellikle et tüketiminin az olduğu söylenebilir⁴. Bu durum Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde kırmızı et fiyatlarının yükselmesi, özellikle orta ve düşük gelirli tüketicilerin kırmızı ete ulaşımını engellemiştir. Kendine yeterliliğin bazı gıda gereksinimlerini kısım yüksek gümrük vergileriyle sağlanmaya çalışılması gıda erişilebilirliği kavramıyla ilişkili sorunlar doğurmaktadır.

Kişi başına gelirin yükselmesi, nüfusun genç ve dinamik yapısı, sağlıklı ve bilinçli beslenme konusunda toplumdaki gelişim, sağlıkta yaşanan gelişmeler nedeniyle ortalama yaşama süresinin uzaması gibi etmenler, tüketim kalıplarının değişmesine de yol açmak-

¹ Herhangi bir A tarımsal ürüne ilişkin kendine yeterlilik oranı (KYO) şöyle ifade edilebilir: “KYO= A malı Üretimi/A malı Tüketimi” veya daha sade bir şekilde “KYO=Üretim/Tüketim”. Diğer taraftan, kendine yeterlilik oranının, kendine yeterlilik kavramı için yalnızca bir gösterge olduğu ve kendine yeterliliği ne kadar iyi ölçtüğü konusunda tartışmaların olduğu da belirtilmelidir.

² Uygulamada en sık rastlanılan durumlardan biri “kendine yeterlilik” kavramı ile “korumacılık” anlayışının yansıtılmasıdır. “Kendine yeterli” düzeye gelmenin iki yolu ifade edilebilir. Birincisi; toplumsal istekleri, tercihleri, kimseye ihtiyaç duymayacak düzeyde kısarak kendine yeterli düzeye gelmek, ikincisi ise her şeyi edinmeye çabalamak ve bunun için gerekirse başkalarından yardım almaktan çekinmemektir (Akder, 2007). Çoğu zaman birinci yol tercih edilebilmekte, gereksinimler kısılarak, koruyucu gümrük vergileri ve sübvansiyonlarla kendine yeterlilik düzeyine gitmeye çalışılmaktadır (Çakmak, Akder, Levent ve Karaosmanoğlu, 2008, s.28). Bu tür bir kendine yeterliliğin yapay olduğunun, gereksinimleri kısarak elde edildiğinin belirtilmesinde yarar vardır.

³ Gıda güvenliği kavramının zaman içindeki gelişimi ve ayrıntıları için FAO’ya (2006) bakılabilir.

⁴ Güncel tüketim değerleri için bkz. Tablo 10 ve Ek Tablo 9.

tadır (Çağatay, 2012). Yeni beslenme yöntemleri, gıda ürünlerine yönelik talebi de değiştirmektedir. Bu nedenle tüm gelir gruplarında genç, orta ve yaşlı nüfusun gıda tüketim taleplerini karşılayacak gıda üretim ve işleme sistemine ihtiyaç artmaktadır.

Gıda güvenliğinin sürdürülebilir bir şekilde iyileştirilebilmesi için en önemli noktalardan biri Türkiye’de tarımsal yapıda etkinliğin sağlanmasıyla gıda üretiminin istikrarlı bir şekilde artırılması kadar uluslararası tarımsal ticarete rekabetçiliğin elde edilmesi olarak ifade edilebilir. Kendi ayakları üzerinde duran bir tarım sektörü, sürdürülebilir bir gıda güvenliğini sağlamanın en önemli aşamasıdır. Bu amaca yönelik olarak, tarımsal politikalarda, kısa dönemli etkileri olan geçici kaynak aktarımlarından çok, kaynakların tarımda etkin kullanımının sağlanmasına ve istikrarlı ve sağlam bir tarımsal yapının oluşturulmasına odaklanılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Tarımsal etkinlik artışı, üretim maliyetlerini düşürerek artan arz yoluyla rekabetçiliği sağlayacak ve böylece gıda tüketiminin artmasını temin edecek bir yapı oluşabilecektir. Bu noktada görüldüğü üzere, tarımsal etkinlik ile gıda güvenliği arasındaki köprü rolünü, rekabetçilik oynamakta olup; sürdürülebilir bir gıda güvenliği için bu bakış açısı büyük önem taşımaktadır.

Bu bakış açısıyla Komisyon üyeleri tarafından Türk tarımının yapısına ilişkin saptamalar ile önümüzdeki dönemlerde de gıda güvenliğinin sağlanması açısından önerilen politikalar bu Rapor çerçevesinde ele alınmaktadır.

2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1. Uluslararası Alanda Genel Durum

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde uluslararası alanda en önemli gelişmeler; 2007 yılında gıda krizinin, 2008 yılında ise küresel ekonomik krizin yaşanması, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin 2000'li yılların başından beri sürdürdükleri yüksek büyüme hızlarıyla dünya ekonomisinde ağırlıklarını giderek artırmaları ve yeni oluşumlarla dünya dengelerini değiştirme eğilimleri olarak ifade edilebilir.

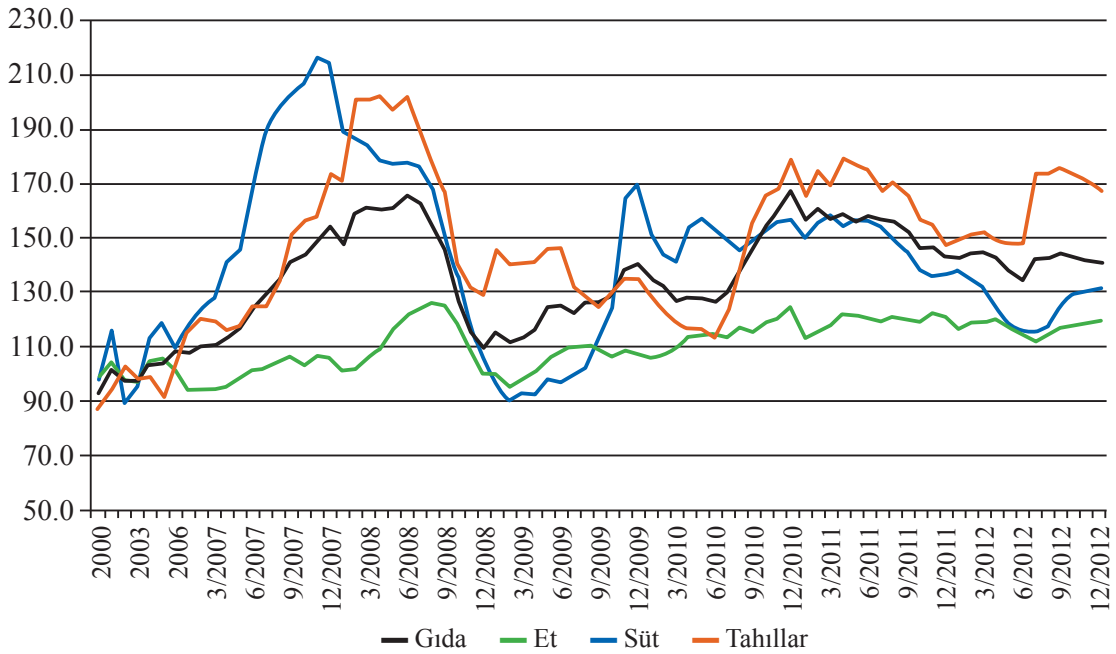
I. Krizler

Tarım sektörü, 21. yüzyılın başlarından itibaren yeni bir dönemece girmiştir. Küresel iklim değişikliği nedeniyle kuraklık, sel ve mevsimsel değişiklikler gibi olayların daha sık ve şiddetli yaşanması, gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünlerine olan taleplerinin artması ve değişmesi, biyoyakıt kullanımının artması gibi nedenler dünyada tarımsal ürün ve gıda fiyatlarının 2007 yılından itibaren hızlı bir yükselişe girmesine neden olmuştur. Uzun yıllar sabit seyreden tarımsal ürün fiyatları Ocak 2007'nin ikinci yarısından itibaren artmaya başlamış ve Mayıs 2008'de rekor seviyelere ulaşmıştır. Bu dönem "Gıda Krizi" olarak adlandırılmıştır. Yine aynı süreçte petrol fiyatları tarımsal ürün fiyatlarının artışını destekleyecek şekilde yukarıya doğru bir seyir izlemiştir. Gıda fiyatlarındaki artışlar Uzak Doğu'dan Latin Amerika'ya kadar pek çok ülkede gösterilere ve protestolara neden olmuştur. Hükümetler, tarım ürünlerinde ihracat yasaklaması, ihracat vergilerinin artırılması, ihracat desteklerinin azaltılması ya da ithalat vergilerinin azaltılması gibi politika araçlarında değişikliklere gitmişlerdir. Son 10 yılda dünyanın farklı bölgelerinde kuraklık ve sel felaketlerinin artması gıda fiyatlarında istikrarsızlığı artırmıştır. Yine 2012 yılında ABD'de yaşanan kuraklık, mısır fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur (Şekil 1).

IFPRI'nin (International Food Policy Research Institute) gıda krizinin nedenlerine ilişkin saptamaları şunlardır: (1) Gelir ve talep artışı (talep yapısındaki değişim), (2) Biyoyakıt üretiminin artması, (3) Verim artışı ve teknoloji geliştirme konusunda yatırım eksikliği, (4) Dış ticaret politikası ve düşük stoklar, (5) Üretim şokları (iklim değişikliği), (6) Yüksek girdi ve taşıma maliyetleri, ve (7) Nüfus artışı. IFPRI tarafından etki şiddetinin birinciden yedinciye doğru azaldığı belirtilmiştir. Birinci ve ikinci neden ile yedinci nedenler talep, diğerleri konunun arz yönüne ilişkin etkenler olarak ifade edilebilir. Talebin en önemli kısmının gelişmekte olan ülkelerde (özellikle Çin ve Hindistan'da) gözlemlenen yüksek büyümeden doğan artan gelir etkisinden ve enerji fiyatlarının çok yükselmesi sonucu biyoyakıt üretiminin petrolü ikame etkisinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Yukarıdaki etkenlerden ilk ikisinin fiyat artışlarının yüzde altmış beşini açıkladığı ifade edilmiş (Mitchell, 2008; Akder, 2009), IFPRI tarafından yapılan bir çalışmada da tahıl fiyatlarındaki artışın yüzde otuzunun biyoyakıt üretimi nedeniyle ortaya çıktığı hesaplanmıştır. Bütün bu çalışmalar, fiyatları yükselten en önemli nedenin; talebin arzdan daha güçlü artması olduğunu işaret etmektedir (Akder, 2009).

“Gıda krizi” olarak adlandırılan 2007 yılında başlayan ve 2008 yılı yaz aylarına kadar devam eden gıda fiyatlarındaki aşırı artış dönemi, 2008 sonbaharında yerini “Küresel Ekonomik Kriz”e bırakmıştır. Küresel Ekonomik Kriz, 1930’lardan bu yana mali piyasalardaki en tehlikeli şoklardan biri olarak tanımlanmıştır (IMF, 2008). Amerika, Avrupa, Asya, hatta ada ülkelerinde çok sayıda banka ve şirket kapanmış, işsizlik artmış, durgunluk başlamış ve hükümetler krizin etkisini azaltacak büyük miktarda yardım paketlerini onaylamışlardır. Krizin etkisi 2009 yılında da devam etmiş, 2010 yılından itibaren toparlanma sürecine girilmiştir. Tarım sektörü ise küresel ekonomik krize karşı daha dayanıklı bir sektör olmuştur (OECD, 2011). Ancak bu dönemde tarım ürünleri ticareti açısından daralma gerçekleşmiştir. 2012 yılındaki fiyat artışları ise, hububat üretiminde yaşanan bölgesel sorunların hububat fiyatlarına yansımaları ve bu ürünlerin yem hammaddesi olmaları dolayısıyla söz konusu fiyatların hayvancılık sektöründeki maliyet ve fiyatları etkilemesi şeklinde gelişmiştir.

Şekil 1: Dünya Gıda Fiyatları Endeksi (Sabit fiyatlarla, 2002-2004=100)



Kaynak: FAO (2013)

Diğer taraftan, ekonomik kriz ortamının tamamen ortadan kalkması, tarım ürünlerindeki talep artışının ve gıda fiyatlarının yeniden canlanmasına neden olabilir (Akder, 2009, s.35). Halen de 2007’de başlayan gıda fiyatlarında aşırı dalgalanma dönemi devam etmektedir. Diğer taraftan, gıda fiyatlarında yükselmenin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması konusunda uluslararası çabalar da devam etmektedir. Örneğin, G-20 grubunun önderliğinde FAO, OECD, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların katkılarıyla yapılan

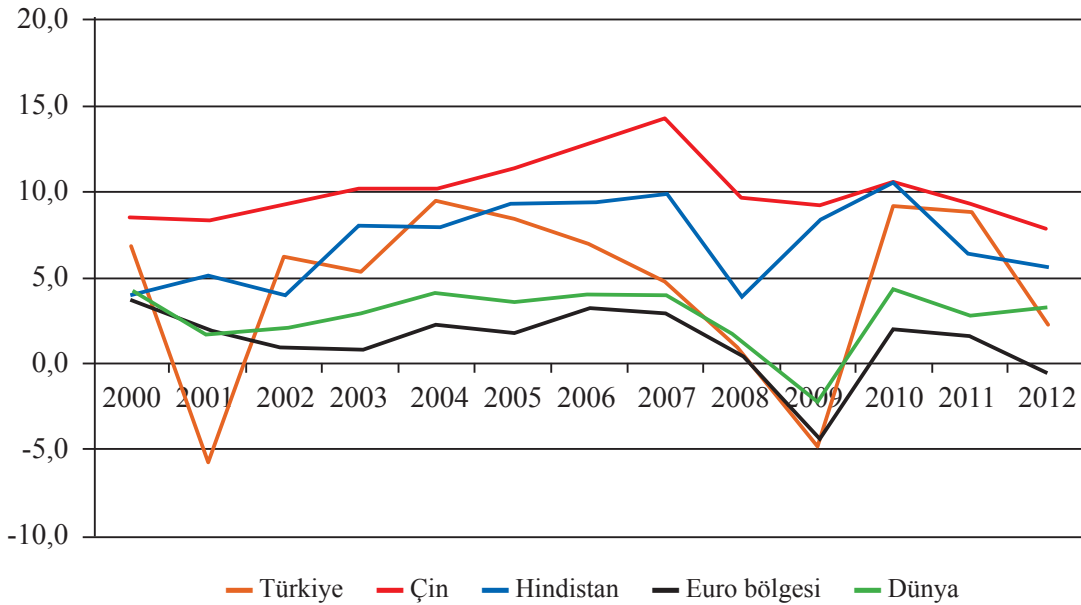
çalışmalarda dünya çapında tarım ve gıda sisteminin verimliliğini, sürdürülebilirliğini ve dayanıklılığını artırmak için bazı politika nerileri sunulmuştur (FAO, 2011). Bu önerilerin arasında tarım ürünleri piyasalarını izleme sistemi, acil durum gıda rezervi gibi bazı sistemlerin kurulması da bulunmaktadır.

II. Yeni Eğilimler

Gelişmekte olan ülkelerde gözlenen yüksek büyüme hızları 2000’li yıllara damgasını vurmuştur. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelerden Çin yıllık ortalama yüzde 10, Hindistan yüzde 7 oranında büyürken Euro bölgesinde ve ABD’de büyüme hızları yüzde 2’ler civarında kalmıştır (Dünya Bankası, 2012).

Özellikle 2004, 2006 ve 2010 yılları küresel çapta büyüme oranının (yüzde 4) en yüksek olduğu yıllar olmuştur. Küresel büyüme hızı 2008 yılında ekonomik krizle birlikte yüzde 1,3’e gerilemiştir. 2008 sonrasında Çin ve Hindistan dışındaki diğer ülkelerde negatif büyüme oranları gözlenmiştir. Bu nedenle, 2009 yılında dünyada ortalama büyüme negatif (yüzde -2,04) olarak gerçekleşmiştir. Büyüme oranları, 2010 ve 2011 yıllarında yine pozitif seyretmiş, (Dünya Bankası, 2012) 2012 yılında ise büyüme oranlarında azalmalar grlmştir.

şekil 2: GSYH Büyüme Hızı (yüzde)



Kaynak: Dünya Bankası (2012)

Başta Çin ve Hindistan olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler, gerçekleştirdikleri yüksek büyüme hızları ve başarılı ekonomik performanslarıyla dünya ekonomisi içindeki paylarını artırmışlardır. Yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin dünya toplam ticareti içinde 1995 yılında yüzde 26 olan payı, 2010 yılında yüzde 42'ye ulaşmış olup bu artışın önemli bir kısmı gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında yaptıkları ticaretin genişlemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde, son yıllarda gelişmekte olan ülkelere giden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının üçte birinden fazlası diğer gelişmekte olan ülkelere kaynaklanmıştır. Ayrıca, Dünya Bankası ölçütlerine göre yükselen ekonomiler olarak nitelendirilen ekonomilerde yatırım riskinin önemli ölçüde azaldığı ve bu ülkelerin gelişmekte olan ülkelerle bir arada dünya resmi toplam döviz rezervlerinin 3/4'ünü ellerinde buldukları görülmektedir (Dünya Bankası, 2011). Gelişmekte olan ülkelerin bu başarısında azalan maliyetlerin yanında izlenen makroekonomik politikaların da etkisi olmuştur.

Krizin yarattığı makro ekonomik istikrarsızlığın yanı sıra zenginliğin dağılımında da aktörler değişmektedir. Uluslararası sistemde gelişmekte olan ülkelerin artan önemini vurgulayan önemli gelişmelerden biri G-20 oluşumudur. G-20 oluşumu gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de yer aldığı, küresel sorunlara düzenli oturumlarla çözüm geliştirmeyi amaçlayan, coğrafi, ekonomik ve siyasal açıdan dünya ülkelerini temsil yeteneğine sahip bir diyalog platformudur. Diğer bir oluşum Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın oluşturduğu BRICS adı verilen gruptur. BRICS ülkelerinin 2050 yılında dünya ekonomisinde önemli rolü olacağı tahmin edilmektedir.

Küreselleşme ve ekonomik-siyasal açıdan yeni güç odaklarının ortaya çıkması dünyada gücün farklı merkezlere dağıldığı bir yapıya gidişi hızlandırmıştır. Bu sürecin önümüzdeki dönemde de devam edeceği ve bu yüzyılın ilk çeyreğinde uluslararası farkların kapanması yönündeki çabaların artacağı çok kutuplu bir küresel sistemin ortaya çıkacağı beklenmektedir. Tarımın, 21. yüzyıldaki artan önemi ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri içinde tarımın önemi ve bu ülkelerin oluşturduğu yeni grupların dünya ekonomisi içinde ağırlıklarının artması, tarımın öneminin gelecekte süreceğine işaret etmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde dünya tarımında yaşanan gelişmeler; gelişmiş ülkelerde işletme sayısında azalma ve işletme büyüklükleri artış trendi, küçük aile işletmelerinin öneminin anlaşılması, tarım ürünlerinin biyoyakıt olarak kullanımının artması, beslenme yapısının değişmesi, özellikle gelişmekte olan ülkelere hayvansal kökenli gıda talebinin artması, gıda fiyatlarının yükselme eğiliminde olması şeklinde ifade edilebilir. Bu dönemde, sağlık kaygılarından dolayı organik ve iyi tarım ile yerel ürünlere olan talep artmaktadır. Diğer yandan genetiği değiştirilmiş ürünlerin ekim alanı ve üretimi de artmakta ve bu üretim yöntemi gıda güvenliği için çözüm olarak düşünülmektedir. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda çabalar artmış, fosil yakıtlar yerine yenilenebilir kaynakların kullanımı yönünde gelişmeler yaşanmış, sürdürülebilir kalkınma, "yeşil büyüme" adı verilen kavram ve kalkınma yöntemlerini de kapsayacak şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Tarım, doğaya bağlı sürdürülen bir faaliyet olarak bu gelişmelerin merkezi olmuştur.

III. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Müzakereleri

Tarımsal korumalar küresel ticaret müzakerelerinde (DTÖ) en tartışmalı ve çekişmeli konu olmayı sürdürmektedir. Son yıllarda gıda krizi ve küresel finansal krizin etkileriyle bir miktar yavaşlasa da dünya tarımsal ticaretinin liberalleştirilmesi yönündeki baskılar gelecekte de devam edecek gibi gözükmektedir. Uruguay Turu Tarım Anlaşması (1995), uluslararası tarımsal ticaretin ileride daha da liberalleştirilmesi yönünde bir ön karar içermektedir. Bu doğrultuda, yeni müzakereler Kasım 2001’de Doha’da (Katar) başlamıştır. Doha Turu’ndaki tarımsal müzakereler yine 3 ana başlıkta toplanmaktaydı: (1) Pazara Giriş (Tarifelendirme ve tarife indirim yapılarak piyasalara girişin sağlanması), (2) İç Destekler (Dış ticareti bozan iç desteklerde indirime gidilmesi), ve (3) İhracat Rekabeti (Hemen hemen tüm ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması). Ancak, 2001 yılında başlayan Doha Kalkınma Gündeminin bir devamı niteliğindeki İleri Tarım Müzakereleri, 2003 yılında Cancun’da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Görüşmelerin Cancun’da herhangi bir mutabakata varılmadan başarısızlıkla sonuçlanmasının en temel nedeni olarak; özellikle Brezilya, Endonezya, Çin ve Hindistan liderliğinde G-33 adı altında meydana gelen gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ) grubunun etkinliğini artırması ve müzakerelere yön vermeye başlaması gösterilebilir. G-33 ülkeleri, DTÖ müzakerelerinin liderliğini ABD’nin yaptığı ve müzakerelerin en önemli noktası olan “tarım ürünlerinde de koşulsuz serbest ticaret” düşüncesinin, ancak gelişmiş ülkelere ve bu ülkelerin çok uluslu şirketlerine yaradığını, bu koşulsuz serbest ticaret yaklaşımının gelişmiş ve gelişmekte ülkeler arasındaki gelir seviyesi, ölçek ekonomisi ve teknoloji üstünlüğüne dayalı rekabet gücü farklılıklarını dikkate almadığını ve daha da önemli olarak, kırsal ekonomik sektörün niteliklerini de görmezlikten geldiğini savunmuşlardır.

Sonuç olarak, G-33 ülkelerinin savunduğu “koşullu serbest ticaret” savı bir ölçüde de olsa Cenevre’de imzalanan Taslak Karar metnine etki etmiştir. 31 Temmuz 2004 tarihinde, DTÖ’nün 147 üye devleti Cenevre’de bu taslak karar metnini içeren bir Çerçeve Anlaşması’nı onaylamışlardır. Bu çerçeve anlaşması müzakereler sonunda azımsanmayacak gümrük ve koruma indirimlerine gidileceğini bildiriyordu. Aralık 2005’te, Hong-Kong Bakanlar müzakereleri 2013 yılı sonuna kadar ihracat sübvansiyonlarının bütün DTÖ üyesi ülkeler tarafından paralel olarak kaldırılması yönünde bir anlaşmaya varılarak sona ermiştir. Fakat, Temmuz 2006 Cenova müzakerelerinde ithalat vergilerinin ve çiftçi sübvansiyonlarının azaltılması konusunda anlaşmaya varılamamıştır. Doha Turu’nun Temmuz 2008 yılında yapılan müzakereleri tarımsal malların ithalatına ilişkin kurallar konusunda herhangi bir anlaşmaya varılmayarak başarısızlıkla sonuçlanmış ve DTÖ müzakereleri Temmuz 2008’den sonra durma noktasına gelmiştir. Bu durumun düzelmesi için G-20 liderleri, Kasım 2010’da, Seoul zirvesinde müzakerelerin 2011 sonuna kadar sonuçlandırılacağını ifade etmişlerdir. Ancak 2011 Nisan ayında G-5 ülkeleri (AB, Brezilya, Çin, Hindistan ve ABD) aralarındaki anlayış farklılıklarının büyük olduğunu bildirmiş ve 2011 Aralık ayında Genova’da gerçekleştirilen 8. Bakanlar Konferansı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece, müzakerelerin 2011 sonuna kadar sonuçlandırılması hedefi gerçekleştirilememiştir.

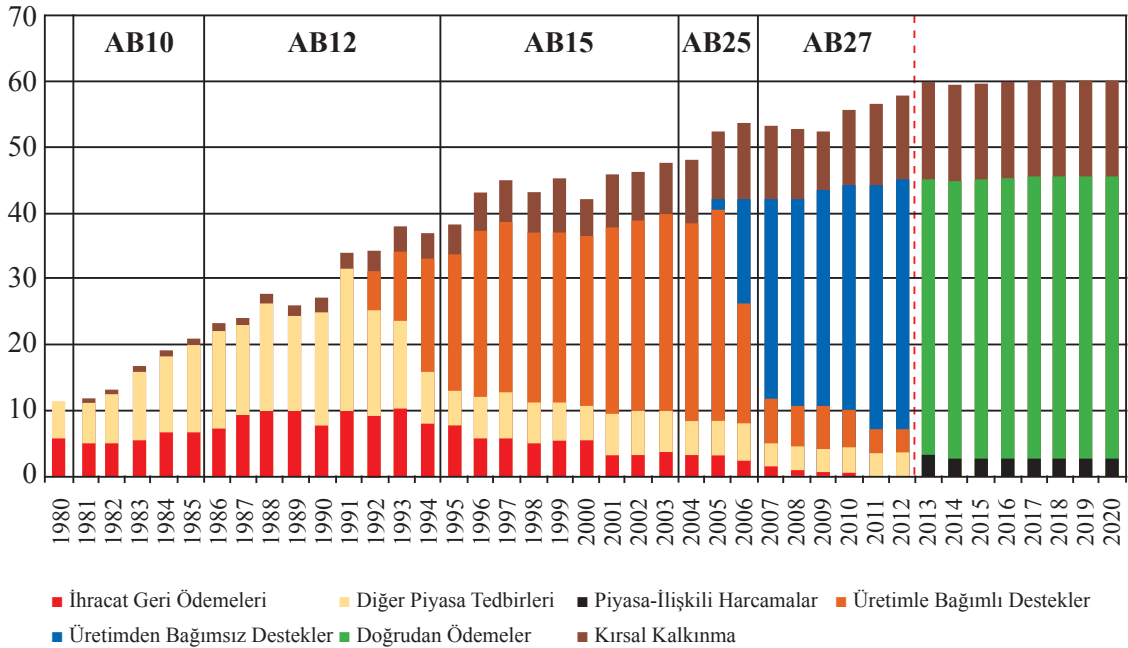
IV. Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası (OTP) ve Türkiye’de AB’ye İlişkin Gelişmeler

AB, OTP başlangıcından itibaren günün ihtiyaçlarına uygun olarak yenilenmiş ve reform adı altında pek çok değişiklik geçirmiştir. OTP’nin kuruluşunda, üretimin arttırılmasına yönelik politikalar ağırlıkta iken, 1980’lerden itibaren üretim fazlalıkları, yapısal politika değişimlerini zorunlu kılmıştır. Üretimi arttırmaya yönelik politikalardan, AB içindeki gelir dengesizliklerini azaltmaya yönelik politikalara doğru bir geçiş başlamıştır. 2000’li yıllarda ise Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik genişleme süreciyle beraber, ekonomik ve tarımsal yapı olarak mevcut AB üyesi ülkelerden oldukça düşük verimlilik düzeyine sahip yeni aday ülkelerin uyumlaştırma süreciyle birlikte, OTP’nin kapsamı genişlemiştir. 2003 yılında ise OTP’de bir ara değerlendirme yapılmış, bu değerlendirmede OTP hedefleri ve OTP’nin toplumun beklentileri arasında farklılıklar olduğu vurgulanarak bazı değişiklikler önerilmiştir. 2003 reform paketi olarak bilinen bu değişikliklerin temel unsurları; tek ödeme planı, çapraz uyum, mali destek sistemi, güçlendirilmiş kırsal kalkınma politikası ve ortak piyasa düzenlerine ilişkin yeniliklerdir. Reformların bir bölümünün 2005, bir bölümünün ise 2006 yılında yürürlüğe girmesine karar verilmiş; bazı sektörlerde aşamalı geçişler öngörülmüştür. 2006 yılında OTP’de reform faaliyetleri kırsal kalkınmanın güçlendirilmesi ve ortak piyasa düzenlerinin rekabet gücünün arttırılması için devam etmiştir. 2007 yılında ise yine OTP’nin değerlendirildiği “Gözden Geçirme” (Health Check) adlı tasarı hazırlanmıştır. Bu tasarıyla; 2003 yılından itibaren kazanılan deneyimlerle, OTP’nin basitleştirilmesi ve 27 üyeli AB’ye uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca iklim değişikliği, biyoyakıtlar, biyoçeşitliliğin korunması, su yönetimi gibi AB’nin karşılaştığı yeni öncelikler ve fırsatlara nasıl cevap verebileceği irdelenmiştir. “Gözden Geçirme” tasarısı ile esas itibariyle, OTP’nin modernize edildiği ve sonraki gözden geçirmelerde ele alınacak politikalara fırsatlar sunduğu görülmektedir. “Gözden Geçirme” nin ardından AB 2020 Avrupa Stratejisine uygun olarak 2014-2020 dönemine ait OTP reformu üzerinde çalışılmaktadır. Bu dönemde OTP’nin amacı doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve iklim değişikliğini gözeterek, sürdürülebilir gıda üretiminin sağlanması ve bölgesel alanların dengeli gelişmesi olarak belirlenmiştir. 2013 sonrası yeni OTP hakkındaki resmi yasa önerilerini 12 Ekim 2011’de yayınlamıştır. Öneride dört temel düzenleme yer almıştır. Bunlar; 1. Çiftçiler için doğrudan destek programı (doğrudan ödemeler), 2. Tek ortak pazar organizasyonu, 3. Avrupa tarım fonu tarafından kırsal kalkınma için destek ve 4. OTP’nin finansmanı, yönetimi ve takibi (yatay düzenleme)’dir. OTP reformu iki ayak olarak planlanmış, birinci ayak ödemelerden oluşmuştur. Çiftçiler ve üye ülkeler arasında desteği daha iyi dağıtmak ve desteklerin etkinliğini sağlamak amacıyla mevcut tek ödeme planının (AB-15) ve tek alan ödeme planının (AB-12) yerine 2014 yılı itibariyle yeni doğrudan ödeme sisteminin uygulanması kararı alınmıştır. Çapraz uyum çevre, sağlık ve hayvan refahı olarak üç kategori altında gruplandırılmıştır. Ayrıca, genç çiftçileri, ürün çeşitlendirmesini, iklimi ve doğayı koruyan tarım teknikleri gibi yeni bazı destekleme araçları tanıtılmıştır. İkinci ayak ise kırsal kalkınma olarak tanımlanmış, hedefinin tarımda rekabet gücünü arttırmak, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve kırsal alanlarda dengeli bölgesel kalkınmayı sağlamak olduğu belirtilmiştir.

Şekil 3'te görüldüğü üzere, 1980'den 2012 yılına kadar olan dönemde; OTP destekleri içerisinde ihracat geri-ödemeleri sıfırlanmış, üretime bağımlı destekler ve diğer piyasa tedbirleri kademeli olarak azalmıştır. 2005 yılından itibaren üretimden bağımsız destekler oluşturulmuş ve 2012 yılına kadar bu desteklerin payı gittikçe artmıştır. 2013'den sonra OTP'de üretime bağımlı hiç destek kalmaması, bu tarihten sonra yalnızca kırsal kalkınma, doğrudan ödeme ve bir miktar piyasa ile ilişkili destek yapılması yönünde bir yönelim görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB üyeliği durumunda karşı karşıya kalacağı OTP destek yapısının bu şekilde olacağı görülmektedir.

Şekil 3: OTP Desteklerinin Gelişimi ve 2020'ye Kadar Öngörülen Destekleme Profili

AVRO (Milyar, cari fiyatlarla)



Kaynak: Avrupa Komisyonu Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü (2012).

AB'nin 2011 ve 2012 yılı Türkiye İlerleme Raporlarına göre, Tarım ve Kırsal Kalkınma faslında (Fasıl 11) OTP konusunda mevzuat uyumu bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yeniden yapılandırılmış: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Haziran 2011'de yürürlüğe girmiştir. Bu Kararname, OTP'nin uygulanması için gerekli idari yapıların geliştirilmesi bakımından önemli bir adım teşkil etmektedir. Kırsal kalkınmaya ilişkin fasıl kriterinin karşılanmasına yönelik önemli ilerlemeler gerçekleştirilmiştir. IPARD Programı kabul edilmiş, ardından akredite bir IPARD Ajansı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) kurulmuştur. Bu kapsamda, IPARD'ın birinci

fazı uygulanmakta olup; ikinci fazın uygulanmasına ilişkin kurumsal altyapı tamamlanmıştır. Kalite politikası konusunda (AB coğrafi işaretleri) bazı ilerlemeler kaydedilmiş; ancak bu konuda AB müktesebatına uyum sağlanması için hâlâ ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Organik tarım konusunda, organik tarımın esaslarına ve uygulanmasına ilişkin yönetmelik kabul edilmiştir. Mevzuatın AB müktesebatına uyumunun teyide muhtaç olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan, raporda; canlı sığır, sığır eti ve bunlardan elde edilen ürünler üzerindeki fiili ithalat yasağının hâlâ yalnızca kısmi ve geçici olarak kaldırılmış olduğu ifade edilerek, yasağın tamamen kaldırılmasının bu fasıldaki müzakereler bakımından kilit unsur olmaya devam ettiği vurgulanmaktadır. Bu fasıldaki müzakereler bakımından kilit unsur olan tarım istatistikleri konusunda da bir stratejinin kabul edilmemiş olması bir eksiklik olarak ifade edilmektedir. Tarım İstatistikleri ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağına (ÇMVA) ilişkin kapasitenin geliştirilmesi gerekmektedir⁵. Rapora göre, üreticilere doğrudan destek konusunda, bu fasıldaki müzakereler bakımından bir diğer kilit unsur olan tarımsal destek politikalarının OTP'ye uyarlanmasına yönelik bir strateji geliştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Tarımsal destek politikalarının OTP'den ciddi biçimde farklılık göstermekte olduğu belirtilerek söz konusu politikaların uyumlaştırılması yönünde hâlâ bir strateji bulunmamasına vurgu yapılmaktadır.

Gıda Güvenilirliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslında (Fasıl 12) müktesebatın iç hukuka aktarılması ve uygulanmasına yönelik ilerleme kaydedilmiştir. Tarım ve Köyü İşleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması, resmi kontrol sisteminin güçlendirilmesi yönünde atılmış bir adımdır. Bununla birlikte, tüm kontrol sisteminin AB müktesebatıyla tam uyumlu hale getirilmesi için daha fazla uyumlaştırma yapılması gerekmektedir. Hayvan sağlığı konusunda ve tarımsal gıda işletmelerinin AB hijyen ve yapısal gereksinimlerini karşılayacak hâle getirilmesinde önemli ölçüde çaba sarf edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Balıkçılık Faslında (Fasıl 13) bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. İdari yapıların oluşturulmasında ve kaynak ve filo yönetiminde bazı ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak, denetim ve kontrol, uluslararası anlaşmaların uygulanması, mevzuat uyumu, pazar politikası, yapısal eylem ve devlet destekleri konularında hâlâ ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Açılan bu fasıllardaki yerine getirilmeye çalışılan noktalar, ülkemiz tarımsal yapısında önemli değişimlere yol açacak gibi gözükmektedir.

⁵ Tarımsal politikaların belirlenmesinde büyük öneme sahip olan güvenilir tarım istatistiklerinin oluşturulması için hem veri toplama ve işlemeye hem de Çiftlik Muhasebe Veri Ağı, Çiftçi Kayıt Sistemi, Çiftlik Kayıt Sistemi ve Tarımsal İzleme ve Bilgi Sistemi gibi sistemlerin işletilmesinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve TÜİK'in yerel ve merkezi kurumsal kapasitelerinin tamamlayıcı şekilde geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye'nin; hepsi kendi içinde tutarlı bir şekilde toplanıp işlenen, bölgesel farklılıkları mümkün olduğunca yakalamaya izin veren ve hemen hemen tüm tarımsal ürünleri içeren tarımsal bir veri tabanı kurması çok önem taşımaktadır. Ayrıca tarımsal üretimde toprak haritalarının toprak bünyesini kapsayacak şekilde zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, toprak bünyesi özelliklerine göre sulama, gübre, iklim koşullarının ürünler üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde inceleyebilen bir yapı oluşturulabilecektir. Ayrıca veriler hem işletme büyüklüklerine göre hem de sulu-kuru ayırımına göre ayrıştırılarak toplanmalıdır. Burada önemli olan bir başka nokta, gerçekleştirilmesi gerekenin sadece veri toplamak değil, içindeki tüm verileri birbiri ile tutarlı olan tarımsal bir veritabanı oluşturmak olduğunun benimsenmesidir (Saçlı, 2009).

2.2. Türkiye’de Durum

Türkiye, 2012 yılı itibarıyla 75,6 milyon nüfusu, 1,4 Trilyon TL (790 milyar ABD Doları) GSYH’sı, 153 milyar ABD Doları ihracatı (TÜİK, 2012) ile dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasındadır. Tarımsal açıdan dünyanın yedinci büyük tarım ürünleri üreticisi ülkesidir (OECD, 2011). Tarım sektörü GSYH’da yüzde 7,9, istihdamda yüzde 24,6, ihracatta yüzde 3,5 payı (gıda ürünleri dahil yüzde 10) ile ekonomi içinde önemini korumaktadır (Tablo 5).

I. Tarımsal Yapı Değerlendirmesi

Giriş bölümünde açıklanan tarımsal yapı ve bileşenlerine ilişkin tanımlamalar çerçevesinde Türk tarımının yapısı genel hatları itibarıyla bu bölümde özetlenmektedir.

A. Arazi Kullanımı, Sulama ve Tarım İşletmeleri

Türkiye’de işlenen ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirildiği tarım arazisi 2011 yılı itibarıyla 23,6 milyon hektardır (TÜİK, 2012). Söz konusu arazi varlığının yüzde 67’si tarla arazisi, yüzde 7’si meyvelik, yüzde 3’ü sebzelik, yüzde 2’si bağ, yüzde 3’ü zeytinlik arazidir. Dokuzuncu Plan döneminde, ekilen ve nadasa bırakılan alanlarda daralma, meyve alanlarında ise genişleme kaydedilmiştir. Bu dönemde, toplam tarım alanı yüzde 5,5, toplam işlenen tarım alanı yüzde 8,7 oranında daralmıştır (Ek Tablo 2).

Bununla birlikte, 2001 Genel Tarım Sayımı (GTS)’na göre Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğü 6,1 hektardır. İşletme başına 4-5 parsel düşmekte olup, ortalama parsel büyüklüğü 1,5 hektardır. Yine söz konusu GTS’nin metodolojisi kapsamında 3,1 milyon adet işletme belirlenmiş olup, TÜİK verilerine göre işletmelerin yüzde 78,9’u 10 hektardan küçük araziye sahiptir. Bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi ise toplam arazinin yüzde 34,3’ünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2012).

Bunun yanı sıra, tarım işletmelerinin yüzde 62,3’ünde hem bitkisel üretim hem de hayvancılık, yüzde 37,2’sinde yalnız bitkisel üretim, yüzde 0,5’inde ise yalnız hayvancılık yapılmaktadır. AB tipoloji sınıflamasına göre tarımsal işletme sınıfları incelendiğinde; işletmeler en fazla yüzde 25,7 ile uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, yüzde 21,7 ile karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği, yüzde 19,8 ile uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği ve yüzde 16,7 ile uzmanlaşmış büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği tipoloji sınıflarında yoğunlaşmaktadır (TÜİK, 2011).

Tarihsel süreç içinde Türkiye’deki tarımsal arazi kullanımında yaşanan değişim incelendiğinde, nüfus artışı ile beraber tarıma açılan arazi miktarında da yıllar itibarıyla önemli artış gerçekleştiği görülmektedir. 1928 yılında 6,6 milyon hektar alanda tarım yapılmakta iken, bu rakam 1950 yılında 25,3 milyon hektar, 1980’li yılların sonunda 28 milyon hektar seviyesine ulaşmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2001). Tarım arazisi miktarındaki bu artışa karşın, 1990’lı yılların başından itibaren tarım alanlarında daralma meydana geldiği görülmektedir. Bu durumun temel nedenleri ise, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanıma

tahsis edilmesi ve uygun olmayan tarımsal faaliyetler ile arazinin kabiliyeti dışında kullanımı sonucu toprak yapısının bozulmasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2012b).

2005 yılında yürürlüğe giren 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda, 2007 yılında yapılan düzenlemeyle miras yoluyla intikallerde bölünebilir en küçük "parsel" büyüklüğüne sınırlama getirilmiş, ancak tarım arazilerinin tarım dışına çıkmasına ve küçülmesine engel olunamamıştır. Toprak koruma ve arazi kullanımı için altyapı sağlayacak olan arazi/toprak niteliklerinin envanterinin olmaması, arazi kullanımına yönelik bir izleme sisteminin bulunmaması, dönem içerisinde yasalaşan veya güncellenen Petrol Kanunu, Turizm Kanunu, Maden Kanunu ve Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevlerine Dair 648 sayılı KHK ile mekânsal planlama ve düzenleme konusundaki kamu işbölümüne getirilen yeni yetki dağılımı, çayır ve meralar dâhil olmak üzere tüm tarım alanlarının önümüzdeki dönemde de kentleşme, sanayileşme, madencilik ve turizm sektörlerinin baskısı altında olacağına işaret etmektedir.

Arazilerin parçalılığını gidermek için toplulaştırma çalışmaları ise devam etmektedir. 2012 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 3,2 milyon hektar alandaki toplulaştırma çalışmaları tamamlanmıştır.

Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir tarım arazisi varlığı 8,5 milyon hektar olarak tespit edilmiş olup, bu alanın 5,1 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Dolayısıyla, halen toplam tarım arazisinin yaklaşık yüzde 80'inde kuru tarım yapılmakta olup, tarımsal üretim büyük oranda doğrudan yağışa bağlıdır. Kuru tarım yapılan alanların yaygın olması nedeniyle toplam ekilen alanın yaklaşık yüzde 17'si nadasa bırakılmaktadır (Ek Tablo 2).

Türkiye'de toplam su tüketimi 2011 yılı itibarıyla 44 milyar metreküp olup, toplam su tüketiminin yüzde 73'ü tarım sektöründedir. Sulama yöntemlerinde ise yaygın olarak geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. DSİ tarafından işletmeye açılan tesislerin yüzde 81'inde yüzeysel sulama yapılmakta, ancak yüzde 14'ünde yağmurlama sulama ve yüzde 5'inde damla sulamaya geçilmiş bulunmaktadır (DSİ 2012).

Hayvancılık işletmelerinin yapısı incelendiğinde, bunların küçük ölçekli olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin yüzde 60'ında 1-4 baş büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin yaklaşık yarısında da 1-20 baş küçükbaş hayvan bulunmaktadır (TÜİK, 2011).

Yukarıda verilen rakamlardan anlaşıldığı üzere, Türkiye'de tarım işletmeleri küçük ölçekli ve parçalı yapıdadır. AB'de ortalama işletme büyüklüğünün 16 hektar seviyesinde olduğu ve işletme ölçeğinin üretim maliyetleri üzerine etkisi dikkate alındığında, Türk tarımının, tarımsal etkinliğinin sağlanması ve rekabet edebilirliği bakımından önemli yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir.

Ayrıca, tarımsal işletmelere tipleri itibarıyla bakıldığında sektörde, tarımsal üretimde uzmanlaşmanın yaygın olmadığı ve sektörde bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliğini bir arada yapan karma aile tipi işletmelerin ağırlığının olduğu görülmektedir (TÜİK, 2004).

B. Bitkisel Üretim, Hayvancılık ve Su Ürünleri: Üretim ve Fiyatlar

Bitkisel ürünlerde 2007-2011 döneminde üretimde artışlar gerçekleşmiştir. Üretim artışları esasen 2007 dışındaki diğer yıllarda tarımsal açıdan yağışların iyi seyretmesinden kaynaklanmıştır. Diğer yandan çeltik gibi bazı ürünlerde yüzde 30'a varan verim artışları gerçekleşmiştir (Ek Tablo 6). Bu dönemde, TÜİK tarafından hesaplanan üretimin tüketimi karşılama oranları incelendiğinde üretim ve verimde artışlara rağmen buğday, şeker, nohut, patates gibi ürünler dışında birçok bitkisel üründe üretim tüketimi karşılayamamıştır (Ek Tablo 3).

Tohumculuk konusunda, sertifikalı tohumluk üretimi ve kullanımı desteklerindeki gelişime paralel şekilde, sertifikalı hububat (buğday-arpa) tohumluk kullanım oranı artmıştır (Tablo 3). Sertifikalı tohum kullanımında gözlenen eğilimin devam edeceği, TİGEM işletmelerinin modernizasyonu, özel sektörün gelişimi ile TMO'nun piyasa alımlarında protein temelli fiyatlandırmayı etkin şekilde uygulamasının da önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Dokuzuncu Plan döneminde sığır varlığı ve sığır varlığı içinde kültür ırkı oranında artış gerçekleşmiş, ancak küçükbaş hayvan sayısında azalma olmuştur. Toplam süt üretimi bu dönemde 15 milyon ton olmuştur (Ek Tablo 5). Et üretiminde ise kırmızı et üretiminde ve beyaz et üretiminde artış gerçekleşmiş olmasına rağmen özellikle kırmızı et tüketici fiyatlarında 2010 yılında gerçekleşen artışlar, Türkiye'nin uyguladığı dış ticaret politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuş ve kırmızı et ve canlı hayvan ithalatına gidilmiştir. Türkiye'de 2010 yılı verilerine göre, sığır karkas ağırlığı ortalama 216 kg, inek başına süt verimi ise 2.800 kg/laktasyon düzeyindedir. Gelişmiş ülkelerde bu miktarlar sırasıyla 270-280 kg karkas ve 5.000-6.000 kg/laktasyon civarında olup; bu verilere göre ülkemizde hayvansal ürünlerin verimlerinin düşük olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'deki toplam 11,4 milyon baş olan sığır mevcudunun yüzde 41,4'ü kültür melezi sığırlarından, yüzde 36,9'u ise saf kültür ırkı sığırlarından oluşmaktadır. Toplam 23,1 milyon baş olan koyun varlığının ise, yüzde 95'ini verimi görece düşük olan yerli koyunlar oluşturmaktadır. Dokuzuncu Plan döneminde kültür ve kültür melezi hayvan oranındaki artış özellikle süt üretiminde artışa neden olmuştur. Nitekim, 2008 yılında 12,2 milyon ton olan süt üretimi, 2011 yılında 15 milyon ton düzeyine çıkmıştır. Bu gelişme, et ve süt hayvancılığının bağlantılı yapısı da dikkate alındığında, mevcut süt piyasasındaki fiyat dalgalanmalarının artmasına neden olmuş, talep fazlası sütün süt tozuna dönüştürülmesini sağlayan politika araçlarıyla, fiyat dalgalanmaları engellenmiştir.

Su ürünlerinde ise, Dokuzuncu Plan döneminde toplam üretim içerisinde yetiştiriciliğin payı artarken, avcılıkta balık stoklarının sürdürülebilirliği ile ilgili bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Organik tarım yapılan alanların toplam tarım alanı içindeki payı bu dönemde artmıştır (Tablo 3). Diğer taraftan, gen kaynağı ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği açısından çeşitli önlemler alınmış ve yasal mevzuat yürürlüğe konulmuştur.

Bitki Gen Bankası ve Milli Botanik Bahçesi Müdürlüğü kurulmuştur. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve ürünlerinin ülkeye girişi konusunda yasal düzenleme yapılmıştır.

Tarımsal ürünlerin standartlaştırılması, istikrarlı fiyat oluşumunun sağlanması ve pazarlanmasının kolaylaştırılmasını amaçlayan “Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsaları Sisteminin” hayata geçirilmesine yönelik çalışmalara Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemi’nde hız verilmiştir. Bu çerçevede, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu çerçevesinde gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve sisteme işlerlik kazandırılması için ülkemizin ilk lisanslı depoculuk şirketine 2011 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’na faaliyet izni (lisans) verilmiş olup, Ürün İhtisas Borsasının kurulması noktasındaki çalışmalara devam edilmektedir.

5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun 1/1/2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla; sebze ve meyveler ile arz ve talep derinliğine göre belirlenecek diğer malların ticaretinin kaliteli, standartlara ve gıda güvenilirliğine uygun olarak serbest rekabet şartları içinde yapılması, malların etkin şekilde tedariki, dağıtımı ve satışı, üretici ve tüketicilerin hak ve menfaatlerinin korunması, meslek mensuplarının faaliyetlerinin düzenlenmesi, Toptancı Halleri ile pazar yerlerinin çağdaş bir sisteme kavuşturulması ve işletilmesini sağlamak amaçlanmıştır. Kanuna istinaden aynı yıl içinde yürürlüğe giren dört adet yönetmelikle sebze ve meyve ticaretinin hukuki alt yapısı tamamlanmıştır. Bunun yanında; Kanuna istinaden, Toptancı Hali’nde veya Hale bildirilerek işlem gören malların cinsine, miktarına, fiyatına, alıcı ve satıcısına ilişkin bilgilerin elektronik ortamda tutulması, izlenmesi, duyurulması, meslek mensuplarının kayıt altına alınması, bunlara yönelik veri tabanının oluşturulması ve Toptancı Halleri arasında ortak bilgi paylaşımının ve iletişimin sağlanması amacıyla Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde Hal Kayıt Sistemi kurulmuştur. Bu Sistemin daha sağlıklı ve verimli çalışmasına yönelik faaliyetler sürdürülmektedir.

2006-2011 arası yılları kapsayan beş yıllık dönemde dünya fiyatları birçok tarımsal üründe yüzde 100 civarında artış gösterirken ülkemizde artışlar reel fiyatlarla bunun çok altında kalmıştır (Çağatay, 2012). 2012 yılına gelindiğinde Türkiye’de genelde ürün fiyatları 2007-2008 gıda krizi döneminin altındayken koyun eti ile ayçiçeği fiyatları bu seviyenin üzerinde seyretmektedir. 2010 yılında başlatılan canlı hayvan ve et ithalatı özellikle sığır eti fiyatlarında düşüşe yol açmıştır (Ek Şekil 1). Gıda fiyatlarındaki istikrarsızlık ve 2007-2008 küresel gıda krizi dönemiyle aynı dönemde Türkiye’de yaşanan kuraklık tarım kesiminde yoksulluğu artırmıştır. Küresel gıda krizinin ülkemize temel etkisi tarımsal ürün ihracatçısı ülkelerin aldığı ihracatı kısıtlayıcı tedbirlerin dünya fiyatlarına ve ülkemizin ithal etmekte olduğu temel ürünlerde fiyat artışına yol açması şeklinde olmuştur.

C. Tarım Destekleri

Tarımsal destekler açısından Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemi içinde bazı yenilikler yapılmıştır. 2001 yılında uygulamaya konulan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) kaldırılmış, yerine gübre ve mazot destekleri gibi bazı alan bazlı destekler getirilmiştir.

Alan bazlı ödemelerin destekleme bütçesi içerisindeki payı, 2004 yılında yüzde 80 iken, 2009 yılında DGD ödemelerinin kaldırılması sonrası, 2010 yılında yüzde 36,2 ve 2012 yılında yüzde 31,7 olarak gerçekleşmiştir (Ek Tablo 4).

2004 yılı sonrasında çeşitli dönemlerde uygulamaya konulan organik tarım, iyi tarım uygulamaları, toprak analizi, Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması (ÇATAK), sertifikalı tohum ve fidan kullanımı gibi şartlı alan bazlı ödemeler ile mazot ve gübre ödemeleri gibi şartsız alan bazlı ödemeler, üretimi yönlendirme amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

2010/159 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Havza Bazlı Destekleme Modeli olarak yeni bir sistem devreye girmiş olup; prim ödemeleri 30 adet tarım havzası temelinde uygulanmaya başlamıştır. Ancak havzalar arası fiyat farklılaştırılması yapılmamıştır. 2004 yılında destekleme bütçesinin yüzde 11'ini oluşturan prim desteklemelerinin payının, 2012 yılında yüzde 31,3 olacağı tahmin edilmektedir.

2000 yılından başlayarak beşer yıllık dönemler itibarıyla uygulanan hayvancılık desteklemeleri, 2008 yılından itibaren yıllık olarak uygulanmaktadır. Bu desteklerin toplam destekleme bütçesi içerisinde 2007 yılında yüzde 13 olan payının, 2012 yılında yüzde 28,5 oranına yükseldiği izlenmektedir (Ek Tablo 4).

2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde etçi ırk hayvan yetiştiriciliği yapan büyük işletmelerin kurulmasının desteklenmesine ilişkin program başlatılmıştır.

GAP Eylem Planı kapsamında ise, hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla süt sığırcılığı yatırımlarının desteklenmesine ilişkin program 2009 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

Hayvancılığın Desteklenmesi kapsamında "Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi" hazırlanmış, 2005-2010 yıllarını kapsayan birinci 5 yıllık dönemde, 12 ırk ve tipte 13 ilimizde uygulamaya konulmuş, görülen yaygın etkisi, yatırımın geriye dönüşünde etki değerinin yüksek çıkması ve çalışılan tüm popülasyonlarda somut ilerlemeler kaydedilmesi sonucu, Projenin genişletilerek sürdürülmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda, 2011-2015 yıllarını kapsayan ikinci 5 yıllık dönemde küçükbaş hayvan ırkları yanında Anadolu Manda ırkını da içine alan "Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi'nin uygulamaya alınması söz konusu olmuştur.

Ayrıca, 2010 yılında, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince "Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Kararda" değişiklik yapılarak süt ve damızlık etçi sığır yetiştiriciliği yatırımlarına yönelik yatırım kredileri ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik işletme kredileri, yüzde 100 faiz desteği uygulanacak şekilde yürürlüğe konmuş olup, aynı uygulama 2012 yılında da sürdürülmüştür.

Tarım Sigortaları Kanunu uyarınca, devlet destekli tarım sigortaları uygulaması 2006 yılında başlamış ve dönem içinde tarım sigortaları uygulamaları geliştirilmiştir.

Tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlanması konularındaki tarımsal yatırımlar ile yeni alet ve ekipman alımlarının desteklenmesi konusundaki Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının destekleme bütçesindeki payı 2007 yılında yüzde 1,4 iken, bu oranın 2012 yılında AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülecek olan kırsal kalkınma destekleri için katkı payı da dahil olmak üzere yüzde 4 civarındadır.

Bunların yanı sıra, hem bitkisel üretimi artırmaya yönelik prim ödemeleri hem de özellikle süt üretimine yönelik hayvancılık destekleri, üretimleri önemli ölçüde artırsa da özellikle küçük işletme yapısından kaynaklı yüksek maliyet ve kalite sorunları, dış ticarete Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kullanımını, içeride ise özellikle fındık, süt ve et piyasalarında fiyat ve gelir istikrarsızlıklarını gidermeye yönelik ek destekleme ve piyasa düzenlemeleri uygulamalarını gündeme getirmiştir.

Ancak, söz konusu uygulamalarla, pazarlama standartlarının olmaması, fiyat izleme sistemlerinin bulunmaması ve üretici örgütlenmesinin zayıf ve yetersiz olması gibi nedenlerden ötürü, piyasalarda kalıcı istikrarın sağlanmasında zorluk çekilmektedir.

AB'ye katılım süreci, piyasalarda rekabetin tesisi ve sektörde sürdürülebilirliğin sağlanması konuları göz önüne alındığında, tarım desteklerinin havza ve ürün temelinde farklılaştırılarak desteklerin idare ve kontrolünün alan bazlı yapılması, çeşitli kurumlar tarafından uygulanan farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanması ve bütçe programlanmasında işletmelerin gelir seviyesinin de dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır.

D. Bitki ve Hayvan Sağlığı

Dokuzuncu Plan döneminde 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu 2010 yılında yayımlanmıştır. AB ile Türkiye arasında yürütülen müzakerelerde 12. Fasıl olan Gıda Güvenilirliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslı 2010 yılında müzakerelere açılmıştır.

Bu Fasılın (12. Fasıl) açılması için gıda güvenilirliği sisteminde birtakım değişiklikler yapılırken yeni yapılar da kurulmaya başlanmıştır. 5996 sayılı Kanun ile gıda güvenilirliği, hayvan ve bitki sağlığı alanı yeniden düzenlenerek Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı gıda güvenilirliği alanında tek yetkili kurum olarak yeniden yapılandırılmış ve gıda güvenilirliği alanında kurumlar arası yetki dağılımı yeniden düzenlenmiş; yine bu alanda AB müktesebatı ve uluslararası normların uyumlaştırılması ve uygulanması için idari ve teknik kapasiteyi de değerlendiren bir strateji hazırlanmış; küçükbaş ve büyükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydı ile hayvan hareketlerinin kontrolü konusunda yeni sistemler kurulmaya başlanmış; Trakya Bölgesi, Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (OIE) tarafından şap hastalığından aşılı ari bölge olarak tanınmış ve gıda işletmelerinin başta hayvansal ürün işleyenler olmak üzere AB müktesebatındaki kategorileri esas alan şekilde sınıflandırılması çalışmaları yürütülmüştür.

Hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele konusunda, gerek ulusal kaynaklar gerekse AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülen projeler kapsamında önemli aşama kayde-

dilmiştir. Ancak, bu konuda daha büyük adımlar atılabilmesi bakımından, farklı hastalıklarla mücadele için uygulanan münferit projeler yerine, zoonoz hastalıklar başta olmak üzere tüm hayvan hastalıklarıyla belli bir plan dahilinde eşzamanlı olarak mücadele çalışmalarını yürütülmesini içeren bir programın yürütülmesi öngörülmektedir.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının olumsuz etkilerinin azaltılması yönündeki çalışmalarda, hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınması ile ülke şartlarına uygun aşı, ilaç ve serum üretimlerinin miktar ve kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyaçları devam etmektedir. Bu çerçevede, AB Mali İşbirliği kapsamında, Kuduz Hastalığının Kontrolü ve Şap Hastalığının Kontrolü projelerinin ikinci aşamaları 2011 yılında başlatılmıştır. Bunun yanı sıra, hayvan hastalıkları ile mücadele amacıyla bir politika belgesinin hazırlanarak önümüzdeki dönemde uygulamalara yansıtılmasına yönelik çalışma başlatılmıştır.

Çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile güvenilir ürün arzının sağlanması amacıyla yayımlanan “İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik” ile bu alanda önemli bir gelişme sağlanmıştır.

Bitki sağlığı konusunda, Plan döneminin 2011 yılına kadar olan bölümünde tarımsal ilaçlarda kullanılacak etken maddeler AB mevzuatına uyum kapsamında yeniden belirlenmiş ve bitki koruma ürünlerinin reçeteli satışına yönelik tedbirler uygulamaya konulmuştur. Bitki sağlığı alanında önemli diğer konular da izlenebilirlik mekanizmasının tarladan tüketiciye kadar kurulması ve bunu desteklemek üzere üretim tekniklerinin iyileştirilmesi çalışmalarının yaygınlaştırılmasıdır. Bu kapsamda Dokuzuncu Plan dönemi içinde özellikle son yıllarda konuya ilişkin çalışmalar artmış olup, tarımsal destekleme bütçesi kapsamında da çevre dostu tarımsal üretim yöntemleri olan organik tarım ve iyi tarım uygulamalarını gerçekleştiren üreticilere alan bazlı destek sağlanmaya başlanmıştır.

E. Tarımsal Örgütlenme

Üretici örgütleri temel olarak mesleki örgütler ve ekonomik amaçlı örgütler olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Mesleki örgütlerin temel görevleri, üreticileri mesleki olarak temsil etmek, onların mesleki ve sosyo-ekonomik sorunlarını dile getirmek ve bu konuda politikalar oluşturulması için çalışmalar yapmaktır. Türkiye’de mesleki örgütlerin başında “Ziraat Odaları” gelmektedir. Bunların yanında birlik, dernek ve vakıf gibi örgütlenmeler de mevcuttur.

Ekonomik örgütler ise, tarımsal üretimde girdi temini, işleme, pazarlama gibi faaliyetleri yerine getirmektedir. Ekonomik amaçlı örgütler arasında en önemlileri kooperatifler ve üretici birlikleridir. Türkiye’de çok sayıda tarımsal amaçlı kooperatif, üretici birliği ve meslek kuruluşu bulunmasına karşın bunların tarım sektörüne ve ortaklarına yaptığı katkı henüz yeterli düzeyde değildir.

Bununla birlikte, tarımsal örgütlenme konusunda güçsüz ve hizmet potansiyeli olmayan kuruluşlar oluşturulması nedeniyle, ciddi kaynak sorunları vardır. Ayrıca, sektörde

geçimlik üretim yapan küçük aile işletmelerinin yaygın olması da, tarımda örgütlenmenin önünde önemli bir engel olarak görülmektedir.

Tarım sektöründe çok farklı türde üretici örgütü bulunmasının yanı sıra, bunların çoğu aynı işlevi yürütebilecek nitelikteki çalışma konuları çakışan kuruluşlardır. Benzer görev tanımları olan çok sayıda kuruluşun oluşması, örgütler arası birleşme ve işbirliğini giderek zorlaştırmakta ve bunlar arasında görev karmaşasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan, Türk tarımında kooperatifçilik başta olmak üzere, mevcut mevzuat da güçlü bir örgütlenmenin sağlanmasının önündeki önemli sorunlardan birisidir. Türkiye’de kooperatiflerin çalışma usul ve esasları 10.05.1969 tarih ve 13195 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1163 sayılı “Kooperatifler Kanunu” ile düzenlenmektedir. Bununla birlikte, tarımsal kooperatifler için ayrı yasalar bulunmaktadır. Bu yasalar ile 1163 sayılı Kanun’da bazı değişiklikler yapılmış olup, yapılan bu değişiklikler, tarımsal örgütlenmede mevzuat karmaşasına neden olmaktadır.

F. Pazarlama

Dokuzuncu Plan Döneminde çiftçi eline geçen fiyatlarla tüketici fiyatları arasındaki fark açılmıştır. Ancak, Toptancı Hal Kanunu’nda üreticilere ve üretici örgütlerine yönelik yapılan düzenlemeler ve örgütlenme konusundaki destekler ile çiftçilerin piyasada daha fazla söz sahibi olması ve pazarlama zincirinde aracılardan sayısının azaltılmasına yönelik önemli adımlar da atılmıştır.

Toptancı Hal Kanunu uyarınca, perakende satmak üzere üreticilerden yapılan toptan alımların bildirimde bulunmak kaydıyla Toptancı Hal’i dışında yapılabilmesi ile üreticilerce üretilen sebze ve meyvelerin, arada aracılardan olmaksızın doğrudan tüketime sunulabilmesi imkanı getirilmiştir. Semt pazarlarında üreticilere yüzde 20’lik kontenjan ayrılmasına yönelik düzenlemeler ile üreticilerin mallarını doğrudan tüketicilere satışı olanağı sağlanmıştır. Ayrıca üretici örgütleri tarafından satılan mallardan hal rüsumu alınmaması, üretici örgütlerine satılan malların bedelleri üzerinden yapılacak vergi tevkifatının ticaret borsalarında tescil edilen ürün bedelleri üzerinden yapılan tevkifat oranı üzerinden yapılması gibi, üreticilerin ürünlerini daha kolay pazarlayabilmelerine imkan verecek çeşitli haklar sağlanmıştır.

Küçük ölçekli çok sayıda işletmenin çeşitli alt sektörlerde faaliyet gösterdiği gıda sektörünün bu yapısına karşın birçok alt sektörlerde oligopolleşme düzeyini gösteren yoğunlaşma oranlarının da dikkat çekici olduğu anlaşılmaktadır.

Dönem boyunca perakende sektörünün cirosu ve tüketim zincirindeki yeri de büyük bir hızla gelişmiştir. Bu cironun içinde gıda maddelerinin yüzde 50’nin üzerinde paya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

G. Türk Tarımında Etkinlik ve Tarımsal Verimlilik

Bu alt başlık altında, raporun kapsamı dikkate alınarak, Türk tarımında etkinlik ve tarımsal verimlilik durumuna ilişkin gösterge ve çalışma bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 1’de karşılaştırmalı olarak 2011 yılına ait işgücü verimliliği göstergeleri sunulmaktadır. Bu tabloya göre Türkiye’nin tarımsal işgücü verimliliği 2004-2011 yılları arasında, 11.000 ABD Dolarından 18.500 ABD Dolarına yükselmiştir. Bu rakamlar olumlu bir değişimi işaret etmektedir. Dünya Rekabetçilik Yıllığına göre, ülkemizde 2004-2011 yılları arasında tarımsal işgücü verimliliğinde yüzde 68’lik bir artış meydana gelmiştir⁶. Diğer taraftan, bu oranın hizmetler sektöründe gerçekleşen işgücü verimlilik artışının üzerinde olduğu gözlenmekle birlikte, tarımsal işgücü verimliliğinin halen sanayi ve genel işgücü verimliliğinin altında olduğu da dikkat çekicidir. Benzer şekilde; 18.500 ABD Doları olarak verilen 2011 yılı tarımsal işgücü verimliliği değerinin sanayi ve hizmetler sektörleri ile karşılaştırıldığında hâlâ çok düşük olduğu da belirtilmelidir. Gerçekten de, tarımsal işgücü verimliliği, sanayi işgücü verimliliği ve hizmetler işgücü verimliliklerinin, sırasıyla ancak yüzde 29 ve yüzde 30’u kadardır. Bu nokta son yıllarda tarımsal işgücü verimliliğinde olumlu bir değişim olduğunu ancak tarımsal işgücü verimliliğinin hala önemli gelişmeler göstermesi gerektiğini işaret etmektedir. Dünya ölçeğinde değerlendirildiğinde, tarımsal işgücü etkinliği her zaman sanayi sektörü işgücü verimliliğinin altında gerçekleşmemektedir. Örneğin tabloda verileri verilmeyen Hollanda’da tarımsal işgücü verimliliği 139 Bin ABD Doları olarak hesaplanırken, sanayi işgücü verimliliği ise 136 Bin ABD Doları olarak değer almaktadır. Bu duruma örnek bir başka ülke ise İsrail’dir. 2011 yılında İsrail’in tarımsal işgücü verimliliği 107 Bin ABD Doları olarak hesaplanırken, sanayi işgücü verimliliği ise ancak 83 Bin ABD Doları olarak ifade edilmektedir. Bu iki ülkenin tarımsal işgücü verimliliği rakamları dikkat çekicidir. Dolayısıyla, tarım sektöründe ulaşılabilecek işgücü verimliliği değerleri çok yüksek seviyelerde olabilmektedir, önemli olan gerekli dönüşümün sağlanarak tarımsal etkinliğin artırılması ve böylece verimliliğin yükseltilmesidir.

Tablo 1’de dikkat çeken bir diğer nokta, bu göstergelere göre, 2004-2011 yılları arasında işgücü verimliliğinde gerçekleşen verimlilik artışının en az tarım sektöründe yaşanmasıdır: 2004-2011 yılları arasında sanayi işgücü verimliliği yüzde 106, hizmetler işgücü verimliliği yüzde 84 ve tarımsal işgücü verimliliği yüzde 68 artmıştır.

⁶ Fakat IMD göstergelerinin işaret ettiği bu artış değerleri yüksek olduğu için bir miktar kuşku da yaratmaktadır, yüzde artış oranları nominal bazı sapmalar içeriyor olabilir. Nitekim istihdam serilerinde söz konusu zaman dilimi içerisinde değişiklikler gözlenmektedir.

Tablo 1: Karşılaştırmalı İşgücü Verimliliği Göstergeleri (2011)

Ülkeler	Verimlilik (1000 ABD Doları) ⁽¹⁾				Çalışılan Saat Başına (ABD Doları)		Tarım Sektöründe 2004'e Göre Verimlilik Artışı	Yıllık ortalama çalışılan saat
	Genel	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Verimlilik	İşgücü Maliyeti ⁽²⁾		
ABD	107,9	79,0	140,5	99,3	56,5	18,9	13	1.911
Japonya	94,0	19,7	74,0	69,6	47,1	28,85	10	1.997
Belçika	112,7	83,7	126,7	83,7	66,4	24,88	128	1.698
Almanya	87,0	46,2	93,4	71,7	51,0	28,64	37	1.704
Polonya	31,7	7,3	51,6	57,0	18,1	6,21	66	1.756
Romanya	20,6	8,7	54,7	39,0	12,0	3,35	12	1.712
Çin	9,6	3,7	21,8	16,6	4,8	2,86	43	1.999
Hindistan	3,8	3,6	11,0	15,8	1,8	0,8	1	2.181
Türkiye	32,1	18,5	64,0	61,8	14,9	veri yok	68	2.152

Türkiye (2004)	26,6	11,0	31,1	33,5	12,4	3,46		2.154
Artış (%)	20	68	106	84	21			

Kaynak: IMD World Competitiveness Yearbook (2012) çalışmasındaki 2011 yılı rakamları üzerinden düzenlenmiştir.

(1) GSYİH (SAGP)/Çalışan Sayısı, SAGP: Satın Alma Gücü Paritesine Göre.

(2) İmalat Sanayii

(3) Son satırda verilen Artış (yüzde) değerleri, 2004-2010 değerleri arasındaki artış yüzdeleridir.

(4) IMD'nin Türkiye'ye ilişkin 2004 yılı değerleri revize edilmemiş istihdam değerleri olduğu için, yukarıdaki tabloda IMD'nin ülkemize ilişkin 2004 yılı değerleri TÜİK'in revize ettiği istihdam rakamları ile düzeltilmiştir.

Tablo 2, İBBS Düzey 2 bölgelerine göre tarımsal istihdam ve tarımsal işgücü verimliliğini göstermektedir⁷. 2008 yılı itibariyle, tarımsal işgücü verimliliği ülke genelinin yüzde 36'sı ve tarım dışı sektördeki işgücü verimliliğinin ise yüzde 30'u düzeyindedir. Tablo değerleri ülkemizdeki tarımsal işgücü verimliliği düşüklüğü problemine işaret etmektedirler. Bu göstergeye göre tarımsal işgücü verimliliğinin en düşük olduğu bölge TR81 bölgesidir. Bu sıralamada TR81 bölgesinden sonra TRA2, TR90, TRA1 ve TRC1 bölgeleri gelmektedir.

⁷ Tablo 1 ile Tablo 2 değerleri arasındaki bazı farklılıklar, Tablo 1'in 2011 rakamlarını verirken Tablo 2'nin 2008 rakamlarını vermesinden ve Tablo 1'deki ABD Doları rakamlarının satın alma gücü paritesine göre (SAGP) hesaplanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca tablolarda verilen değerler cari değerlerdir ve kur değişimlerini içermektedirler. Bu iki tablo için temel alınan kaynakların da farklı olduğuna dikkat edilmelidir. Tablo 1'deki veriler IMD verileri, Tablo 2'deki veriler ise TÜİK verileridir. Tablo 2'de 2008 yılı değerleri ile çalışılmasının nedeni, İBBS Düzey 2 bölgelerine göre Gayri Safi Katma Değer rakamlarının TÜİK tarafından en son 2008 yılı için veriliyor olmasıdır.

Diğer taraftan, Türkiye tarımsal istihdamının en önemli kısmı yüzde 10,9 ve yüzde 10,0 pay ile sırasıyla TR90 ve TR83 bölgelerinde yer almaktadır. Bu bölgelerde tarımsal istihdamın tüm istihdam içindeki payı da yüzde 2,6 ve yüzde 2,4 ile en yüksektir. Tablo bu iki bölgede tarımsal işgücü verimliliğinin de oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 3'te Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer verilen tarımsal yapının etkinleştirilmesi göstergelerinin güncel hali sunulmaktadır. DSİ tarafından inşa edilen alanlarda 2006-2012 yılları arasında yüzde 10,7'lik bir artış gözlenmektedir. Toplulaştırma yapılan arazi miktarı aynı dönemde 0,6 milyon hektardan 3,2 milyon hektara yükselmiştir. Sertifikalı hububat tohumluk kullanım oranında gözlenen artış ise yüzde 47'dir. 2006-2012 döneminde melez ve kültür ırkı sığır varlığının toplam sığır varlığına oranı yüzde 68,7'den yüzde 83'e yükselmiştir. Devlet destekli tarım sigortaları poliçe sayısı ise 2006'da 12.300 iken 2012 yılında 730 bine yükselmiştir. Bu göstergeler söz konusu dönemdeki bazı olumlu gelişmeleri göstermektedir.

Öte yandan, tarım sektörü yapısının etkinleştirilmesi için başka diğer yapısal dönüşümlerin de gerçekleştirilmesi, tarım politikalarının tarım sektöründe etkinlik ve rekabetçiliğini sağlamaya odaklı olarak gıda güvenliği konusuna eğilmesi gerekmektedir.

Tablo 2: Bölgelere Göre Türkiye’de Tarımsal İstihdam ve İşgücü Verimliliği (2008)

	Düzye 2 Bölgeleri ve İlleri	İstihdam (1000 Kişi)				İşgücü Verimliliği (ABD Doları)					
		Tarım	Bölgedeki Tarımsal İstihdamın Toplam Tarımsal İstihdam İçindeki Payı	Tarım dışı	Bölgedeki Tarımsal İstihdamın Toplam İstihdam İçindeki Payı	Toplam	Tarımsal	Sıralama	Tarım Dışı	Genel	Sıralama
TR10	İstanbul	14	0,3	3909	0,1	3923	27.074	2	46.432	46.363	1
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	110	2,2	434	0,5	544	18.747	5	36.445	32.866	6
TR22	Balıkesir, Çanakkale	210	4,2	339	1,0	550	13.569	13	33.496	25.827	14
TR31	İzmir	88	1,8	1083	0,4	1171	23.637	3	37.781	36.718	5
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	245	4,9	651	1,2	897	13.957	12	31.164	26.429	12
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	309	6,2	564	1,5	873	15.263	9	33.905	27.307	9
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	152	3,0	999	0,7	1151	15.683	7	41.279	37.899	4
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	165	3,3	800	0,8	965	14.937	10	47.507	41.938	2
TR51	Ankara	27	0,5	1325	0,1	1352	53.434	1	41.194	41.439	3
TR52	Konya, Karaman	243	4,8	487	1,1	729	12.851	14	25.626	21.403	18
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	318	6,3	626	1,5	943	11.480	17	34.674	26.889	11
TR62	Adana, Mersin	248	4,9	750	1,2	998	16.335	6	29.617	26.316	13
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	210	4,2	516	1,0	725	12.460	15	27.570	23.231	16
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	98	2,0	261	0,5	359	19.875	4	30.699	27.744	7
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	163	3,2	408	0,8	572	11.839	16	33.114	26.994	10
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	182	3,6	210	0,9	392	2.631	26	39.514	22.390	17
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	137	2,7	139	0,6	276	7.703	20	27.236	17.540	23
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	501	10,0	507	2,4	1008	6.895	21	29.838	18.435	21
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşh.	547	10,9	524	2,6	1071	4.580	24	28.418	16.243	25
TRAI	Erzurum, Erzincan, Bayburt	175	3,5	170	0,8	345	5.579	23	28.477	16.862	24
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	221	4,4	94	1,0	315	4.499	25	32.473	12.847	26
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	137	2,7	276	0,6	413	8.789	19	27.411	21.234	19
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	125	2,5	240	0,6	364	11.383	18	21.855	18.319	22
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	170	3,4	360	0,8	530	6.346	22	25.846	19.591	20
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	155	3,1	309	0,7	464	15.446	8	28.225	23.956	15
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	68	1,4	196	0,3	264	13.999	11	32.470	27.713	8
TR	Türkiye	5.016		16.177		21.194	11.091		37.224	31.037	

Kaynak: TÜİK (2012)

Not: Bölgelere göre Gayri Safi Katma Değer verileri 2008 yılına ait olduğu için tablo 2008 yılı için düzenlenmiştir. İşgücü verimlilikleri ilgili GSKD rakamının ilgili istihdama bölünmesi ile hesaplanmıştır.

Tablo 3: Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi Göstergeleri

	2006	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2013 ⁽²⁾	2013 ⁽³⁾
DSİ Tarafından İnşa Edilerek İşletmeye Açılan Sulama Alanı (Net Kümülatif, Milyon ha)	2,53	2,73	2,76	2,86	2,98	3,0
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Gn.Md. Arazi Toplulaştırma Faaliyeti (Kümülatif, Milyon ha)	0,60	1,31	2,11	3,20	3,70	1,27
Sertifikalı Hububat (Buğday-Arpa) Tohumu Kullanım Oranı (Yüzde)	27,0	39,7	54,4	59,5	61,6	50,0
Organik Tarım Olarak Yetiştiricilik Yapılan Kültür Alanları (Bin ha) ⁽⁴⁾⁽⁵⁾	100	384	443	490	540	800
Melez ve Kültür İrki Sığır Varlığının Toplam Sığır Varlığına Oranı (Yüzde)	68,7	78,3	80,4	82,5	84,5	77,0
Endüstriyel ve Toprak Muhafaza Ağaçlandırmaları (Kümülatif, Milyon ha)	2,60	2,88	2,96	3,06	3,21	3,30
Devlet Destekli Tarım Sigortaları Poliçe Sayısı (Bin adet)	12,3	375	588	730	850	-

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) 9. Kalkınma Planı hedefidir.

(4) Geçiş süreci kültür alanı dahildir.

(5) 9. Plan Hedefi, tarımsal alan eşdeğerine dönüştürülmüştür.

Kaynak: GTHB, OSİB, Kalkınma Bakanlığı, (2012b), DSİ

Tablo 4’te dünyadan seçilmiş ülkelerle karşılaştırmalı olarak, bazı temel ürünlerde ve tarımsal ürün gruplarında gerçekleşen verim artışları gösterilmektedir. Tabloda iki dönem ele alınmıştır: Artış 1 olarak ifade edilen değerler 1970-2000 yılları arasında gözlenen artış rakamlarını vermekte, Artış 2 olarak verilen değerler ise 2000-2010 yılları arasında meydana gelen verim artışlarını göstermektedirler. Ülkemiz 1970-2000 yılları arasında hektara ortalama mısır verimini yüzde 157 artırmış, 2000-2010 döneminde ise mısır veriminde yüzde 75’lik yeni bir artış sağlamıştır ki bu olumlu bir gelişmedir. Diğer taraftan çeltik üretiminde de verim artışları gözlenmektedir. 2000-2010 yılları arasında çeltik verimi yüzde 44 artmıştır. Bu artışlarla hem mısır hem de çeltik veriminde dünyanın yüksek verimli üreticilerine biraz yaklaşılmıştır, ancak gelişmelerin yeterli olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan, buğday verimi ise dünya değerlerine göre hâlâ oldukça düşük seyretmektedir. 2010 yılı verilerine göre ortalama buğday verimi hektarda 2.441 kg’dır. Fransa ve Hollanda gibi ülkelerle karşılaştırıldığında bu çok düşük bir verim düzeyi olarak görülsede, Türkiye gibi yarı-kurak bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında iyi düzeyde olduğu söylenebilir. 2000-2010 döneminde buğday veriminde yüzde 9’luk bir

artış sağlanmıştır. Aynı dönemde Çin ise buğday verimini yüzde 27 yükseltmiştir. Tablo-
da, tahıllar genel grubu için de bu görece düşük verim düzeyi gözlemlenmektedir. Yağlı
bitkiler grubu bütün olarak incelendiğinde ise 2000-2010 yılları arasında gerçekleştirilen
verim artışının oldukça düşük (yüzde 1) olduğu görülmektedir. Aynı dönemde yağlı bitki-
ler verimi Hollanda, ABD ve Çin’de sırasıyla yüzde 122, yüzde 16 ve yüzde 14 oranında
artmıştır.

Çakmak, Dudu ve Öcal (2008), ekonometrik tekniklerle Türk tarım sektörü bütü-
nünde bölgesel ayrıntıda üretimsel etkinliği araştırmışlardır⁸. Analiz sonuçları tarımsal
üretimde toprak ve toprağa bağlı girdilerin daha önemli rol aldığını göstermektedir. Her
ne kadar maksimum doğal verim düzeyi iklim ve toprak kalitesi tarafından belirlense
de, verim düzeyi diğer girdilerin miktarları değiştirilerek ve üretim teknikleri geliştirile-
rek yükseltilebilir. Sulama, gübre ve tarımsal ilaçlarla ilgili çalışma bulguları bunu des-
teklemektedir. Bu nedenle düşük verimin, Türk tarımının kaderi olmadığı, görece olarak
geri kalmış üretim tekniklerinin kullanılmasının bir sonucu olduğu ifade edilmektedir.
Tarımsal etkinliği dolayısıyla tarımsal üretim seviyesini arttırmak için toprak kullanımın-
ın etkinleştirilmesi gerekmektedir⁹. Bu amaca yönelik olarak, toprak kalitesi ve toprak
mülkiyeti ile ilgili düzenlemeler öncelikli önem kazanmaktadır. Ülke genelinde toprak
analizlerinin yaygınlaştırılarak, gübreleme ve sulamanın doğru yapılması için çiftçilere
eğitim verilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, tarımsal arazilerin alım-satımı ile ilgili her
türlü sorunun çözümü de önemlidir. Arazi toplulaştırması uygulaması da tarımsal etkin-
liği arttırmada önem verilmesi gereken bir unsurdur. Yine sözü edilen araştırmanın so-
nucunda topraktan sonra ikinci gelir kaynağı olarak hayvancılık tespit edilmiştir. Hayvan
sahibi olmanın tarımsal gelirlere yaptığı katkı bitkisel üretiminki kadar yüksek değildir
ancak hayvan sahibi olmak tarımsal etkinliği olumlu etkileyen pek çok faktörün etkisi-
ni arttırmaktadır. Bulgular özellikle pazar odaklı hayvancılığın bitkisel üretimde olumlu
bir dışsalılığı olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, hayvancılığın pazar odaklı olmasının
sağlanması, bitkisel üretimin etkinliğini de arttıracak bir önlem olarak belirtilmektedir.

⁸ Bu amaçla yazın araştırıldığında, mikroekonomik teoriye dayanan ve ekonometrik yöntemler kullanarak Türkiye
ölçeğinde tüm tarımı kapsayacak şekilde gerçekleştirilen en güncel çalışma olarak Çakmak, Dudu ve Nadir (2008)
bulunmuştur.

⁹ Türkiye tarımında ekim alanlarının marjinal sınırlara ulaştığı dikkate alınırca üretimi arttırmada tek seçeneğin birim
alandan alınan verimi arttırmak olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun için daha fazla üretim girdisi ile yeni üretim
teknolojilerinin kullanımı kaçınılmaz hale gelmektedir (Çelik, 2000).

Tablo 4: Bazı Tarımsal Ürün ve Ürün Gruplarında Karşılaştırmalı Verim Değerleri

Ürün	Avustralya		Çin		Fransa	
	2010	Artış 1 (%)	Artış 2 (%)	2010	Artış 1 (%)	Artış 2 (%)
Mısır	5.559	105	13	5.460	120	19
Çeltik	10.407	33	26	6.548	83	5
Buğday	1.639	50	-10	4.749	226	27
Tahıl (Toplam)	1.720	61	-12	5.522	122	16
Meyve (Kavun hariç, Toplam)	11.423	-10	-12	10.808	71	52
Yağlı Bitkiler (Toplam)	473	68	9	589	121	14
Baklagiller (Toplam)	1.089	17	12	1.396	54	0
Yumurta ve Kök Sebzeler (Toplam)	34.591	63	21	17.783	40	2
Sebzeler (Kavun dahil, Toplam)	28.582	79	26	23.386	36	19
Hollanda						
Ürün	2010	Artış 1 (%)	Artış 2 (%)	Türkiye		
	2010	Artış 1 (%)	Artış 2 (%)	2010	Artış 1 (%)	Artış 2 (%)
Mısır	11.767	168	7	7.261	157	75
Çeltik				8.690	49	44
Buğday	8.909	84	7	2.441	91	9
Tahıl (Toplam)	8.569	110	8	2.727	90	18
Meyve (Kavun hariç, Toplam)	30.978	-99	4	12.763	96	18
Yağlı Bitkiler (Toplam)	1.099	-41	122	514	69	1
Baklagiller (Toplam)	3.503	47	-20	1.499	-20	76
Yumurta ve Kök Sebzeler (Toplam)	43.598	28	-5	32.207	112	23
Sebzeler (Kavun dahil, Toplam)	54.574	62	1	23.703	68	-4

Notlar:

(1) Artış 1 sütununda verilen değerler 1970-2000 yılları arasında gerçekleşen artışların yüzde olarak ifadesidir.

(2) Artış 2 sütununda verilen değerler 2000-2010 yılları arasında gerçekleşen artışların yüzde olarak ifadesidir.

(3) 2010 sütununda verilen verim değerleri kg/ha cinsindedir.

Kaynak: FAO (2012)

Tarımsal üretimde verimlilik artırıcı tekniklerin kullanılarak yaygınlaşmaları için çiftçilere teknik destek sağlanması gerekmektedir (Çakmak vd., 2008). Çalışmada teknik destek almanın teknik etkinlik üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Bu bulgu teknik desteğin yeterince ve gerektiği şekilde sağlanamadığını işaret etmektedir. Çiftçiye teknik destek sağlamakla görevli birimlerin yeniden örgütlenmesi ve etkin bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Çalışmada istatistiksel olarak anlamlı çıkmayan bir başka faktör de işgücüdür. İşgücünün pek çok aktörün etkinlik üzerindeki olumlu etkilerini düşürdüğü de görülmüştür. Bu bulgu tarımsal istihdamın nitelik sorununa ve sayısal şişkinliğine işaret etmektedir. Bu noktada en uygun olan politika önerisi, aşırı tarımsal istihdamın tarım sektörü dışında alternatif iş alanları yaratılarak tarım sektöründeki işgücü fazlasının azaltılması olacaktır. Bu da kırsal kalkınmanın tarımsal etkinliği arttırmadaki rolüne işaret etmektedir. Çalışmada istatistiksel olarak anlamlı çıkması beklenirken anlamlı çıkmayan bir başka faktör de kredi kullanımınıdır. Bu bulgunun da tarımsal kredi sisteminin niteliksel sorunlarından ve gerektiği gibi işletilemediğinden kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Ancak; bu çalışmanın 2002-2004 yılları verileri ile gerçekleştirildiği unutulmamalıdır. Son yıllardaki durumu ve gelişmeleri ortaya koyabilmek üzere geniş kapsamlı istatistiksel veriler toplanmalı ve işlenerek benzer niceliksel çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

II. Temel Makroekonomik Göstergeler ve Tarım

A. GSYH Büyümesi ve İstihdam

Dokuzuncu Kalkınma Plan dönemi tarım sektörü açısından hem dünyada hem de Türkiye’de iklim değişikliği nedeniyle doğa olaylarının etkisinin fazla hissedildiği dönem olmuştur. Plan döneminin başlangıcı olan 2007 yılında yaşanan kuraklık, hemen hemen tüm bitkisel ürün verimlerinin azalmasına sebep olmuştur. Verim azalması tarımdan elde edilen GSYH’nın ve ihracatın azalmasına, ithalatın ve ürün fiyatlarının artmasına, kalite ve rekolte düşüklüğü nedeniyle çiftçi gelirlerinin azalmasına, dolayısıyla bir sonraki dönem girdi kullanımının azalmasına neden olmuştur. 2008 yılında başlayan Küresel Ekonomik Kriz ise diğer sektörlerle oranla tarımda daha hafif hissedilmiştir. 2008 yılında bitkisel üretimde rekolte miktarları nispeten iyi olması da buna etken olmuştur. Bu dönemde tarım sektörü bir nevi emniyet sübabı görevi görmüş, 2008 yılına kadar gerileme eğiliminde olan tarımda istihdam, ekonomik kriz döneminde tekrar yükselmiştir. Diğer yandan, dünyada 2007-2008 döneminde temel tarım ürünlerinin fiyatlarındaki rekor yükselişler, Türkiye’de de bazı ürünlerde yaşanmıştır. Mısır, pirinç gibi ithalatı yapılan bazı ürünlerin fiyatlarında aşırı yükselmeler gerçekleşmiş ve bu dönemde yurt içinde üretimin ülke için önemi daha fazla hissedilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planının ilk yılı olan 2007 yılında kuraklık nedeniyle tarımda yüzde 7 oranında küçülme gerçekleşmiş ve bu küçülme, 2007-2012 döneminde tarım sektöründe yıllık ortalama büyüme hızının (yüzde 2,1), Türkiye genel büyüme hızının (yüzde 3,3) altında kalmasına neden olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5: Tarım Sektörü Ekonomik Göstergeleri

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYH İçerisindeki Payı (cari fiyatlarla, yüzde)	7,4	7,4	8,1	8,3	8,0	7,9
Tarımsal Büyüme Oranı (sabit fiyatlarla, yüzde)	-7,0	4,6	3,7	2,4	6,1	3,5
Tarım Sektörü İstihdamı (bin kişi)	4.867	5.016	5.240	5.683	6.143	6.097
Toplam İstihdamdaki Payı (yüzde)	23,5	23,7	24,7	25,2	25,5	24,6
Tarım Ürünleri Fiyatları Endeksi (2006=100)	107,6	120,1	122,9	147,3	155,3	164,7
Genel Üretici Fiyatları Endeksi (2006=100)	106,3	119,8	121,3	131,6	146,2	149,8
Tarım ve Gıda Ürünleri İthalatı (ISIC, Rev.3, Milyon dolar)	7.384	10.259	7.612	9.979	13.903	12.752
Tarım ve Gıda Ürünleri İhracatı (ISIC, Rev.3, Milyon dolar)	9.084	10.689	10.545	11.933	14.348	15.320
Toplam İhracat İçinde Tarım ve Gıda Ürünleri İhracatı Payı (yüzde)	8,5	8,1	10,3	10,5	10,6	10,0
Toplam İthalat İçinde Tarım ve Gıda Ürünleri İthalatı Payı (yüzde)	4,3	5,1	5,4	5,4	5,8	5,4
Tarımsal İhracatın Tarımsal İthalatı Karşılama Oranı (yüzde)	123	104	139	120	103	120

Not: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına (ISIC, Rev.3) göre dış ticaret değerleri A-Tarım ve Ormancılık, B-Balıkçılık, C-İmalat-Gıda Ürünleri ve İçecek, D-İmalat ve Tütün Ürünleri toplanarak elde edilmiştir.

Kaynaklar: (1) Kalkınma Bakanlığı (2) TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri.

2007 yılında yüzde 23,5 düzeyinde olan tarım sektöründeki istihdamda, 2008'den sonra kriz ortamıyla beraber artış gerçekleşmiş, 2012 yılında yüzde 24,6 düzeyine yükselmiştir.

Tarımsal istihdamın genel yapısına bakıldığında 2012 yılı hariç erkek çalışan oranının düştüğü kadın çalışan oranının arttığı gözlenmektedir. 2006 yılında yüzde 53,3 olan erkek istihdam 2012 yılında yüzde 52,9 düzeyine gerilerken, 2006 yılında yüzde 46,8 olan kadın istihdam düzeyi ise 2012 yılında yüzde 47,1 düzeyine yükselmiştir (Tablo 6).

Tablo 6: Genel ve Tarımsal İstihdam

Yıllar	İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin kişi, 15+)		İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)			Tarımsal İstihdamın Dağılımı (%)	
	Toplam	Tarım	Tarım	Sanayi*	Hizmet	Erkek	Kadın
2006	20.423	4.907	24,0	26,8	49,2	53,3	46,8
2007	20.738	4.867	23,5	26,7	49,8	53,0	47,0
2008	21.194	5.016	23,7	26,8	49,5	53,1	46,9
2009	21.277	5.240	24,6	25,3	50,1	53,3	46,7
2010	22.594	5.683	25,2	26,2	48,6	52,1	47,9
2011	24.110	6.143	25,5	26,5	48,1	52,1	47,9
2012	24.821	6.097	24,6	26,0	49,4	52,9	47,1

(*) İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.
Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

B. Dış Ticaret

Türkiye'nin tarım ürünleri ihracat bileşimi, büyük ölçüde tarımsal üretim yapısını yansıtmaktadır. Bitkisel ürünlere dayalı gıda ürünleri, yüzde 90'ı aşan paylarla tarım ürünleri ihracatının temel maddeleri durumundadır. Hayvancılık, su ve orman ürünlerinin katkıları ihmal edilebilir oranlara gerilemiştir. İhracatın yaklaşık yarısı meyve sebze grubuna aittir. Meyve sebze son yıllarda ihracatı hızlı bir şekilde artan tahıl ve tahıl ürünleri grubu izlemektedir. Bu ürün grubundaki gelişme Türkiye'nin Ortadoğu pazarlarına yönelmesi ile mümkün olmuştur. Tarım ürünleri ithalatı bileşimi incelendiğinde ise tarımsal hammaddelerin payının yüzde 40-50 düzeyinde olduğu görülmektedir. Tarımsal hammaddeler içinde en büyük payı tekstil sanayiinde kullanılan hammaddeler oluşturmaktadır (Şahinöz, 2011).

Tablo 5'e göre, 2007-2012 döneminde tarım ve gıda ürünleri ihracatı yüzde 70 artarak, 9 milyar dolar seviyesinden 15 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Ülke ekonomisine dış ticaret fazlası sağlayan bu ürünlerin toplam ihracat içerisindeki payında 2007 yılında yüzde 8,5 iken, bu oran yıllar itibarıyla artarak, 2012 yılında yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta ihraç ürünlerinde yaşanan fiyat artışlarının yanında özellikle Ortadoğu ve AB piyasalarına yönelik işlenmiş ürünler ihracatındaki artışın önemli pay sahibi olduğu gözlenmektedir. Küresel ekonomik gelişmelerin de etkisiyle yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izleyen tarım sektörü ithalatı 14 milyar dolara kadar yükselmiş olmakla birlikte, sektörün toplam ithalat içerisindeki payı plan dönemi ortalamasında yüzde 5-6 arasındadır.

Türkiye'nin işlenmiş tarımsal ürünler ihracatı daha çok işlenmiş meyve-sebze, hububata dayalı işlenmiş ürünler ve şekerli ürünlere dayalıdır. Öte yandan, süt ve et ürünleri, şeker gibi bazı temel ürünler ithalatında kısıtlama ve kotaların bulunması Türkiye'nin

ithalat hacminin düşük kalmasını sağlamış, 2010 yılında et ve canlı hayvan ithalatının açılmasıyla ithalat artış hızı yükselmiştir. İhracatta yeni bir sektörün öne çıkması rekabet edilebilirliğin artmasını gerektirmekte ve tarımsal ürün kalitesinin artırılmasındaki zorluklar ise ihracat potansiyelinin artırılmasında kısıtlayıcı olmaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın ilk döneminde artan talep ve ihracata bağlı olarak yağlı tohumlar ve yağlar başta olmak üzere birçok temel ürün grubunda genel bir ithalat artışı olduğu görülmektedir. Tarım ürünleri ithalatında görülen yükseliş eğilimi ile gıda ürünleri ihracatındaki yükseliş beraber değerlendirildiğinde işlenmiş ürünlerde kullanılan ve Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında getirilen ithal edilen girdilerin arttığı görülmektedir. 2007-2010 döneminde DİR kapsamında yapılan hammadde ithalatının gıda ihracatına oranı yüzde 28 seviyesinde kaydedilmiştir. DİR kapsamında ithal edilen tarım ve gıda ürünlerinin toplam değeri söz konusu ürünlerin toplam ithalat değerinin yaklaşık üçte birine denk gelmektedir.

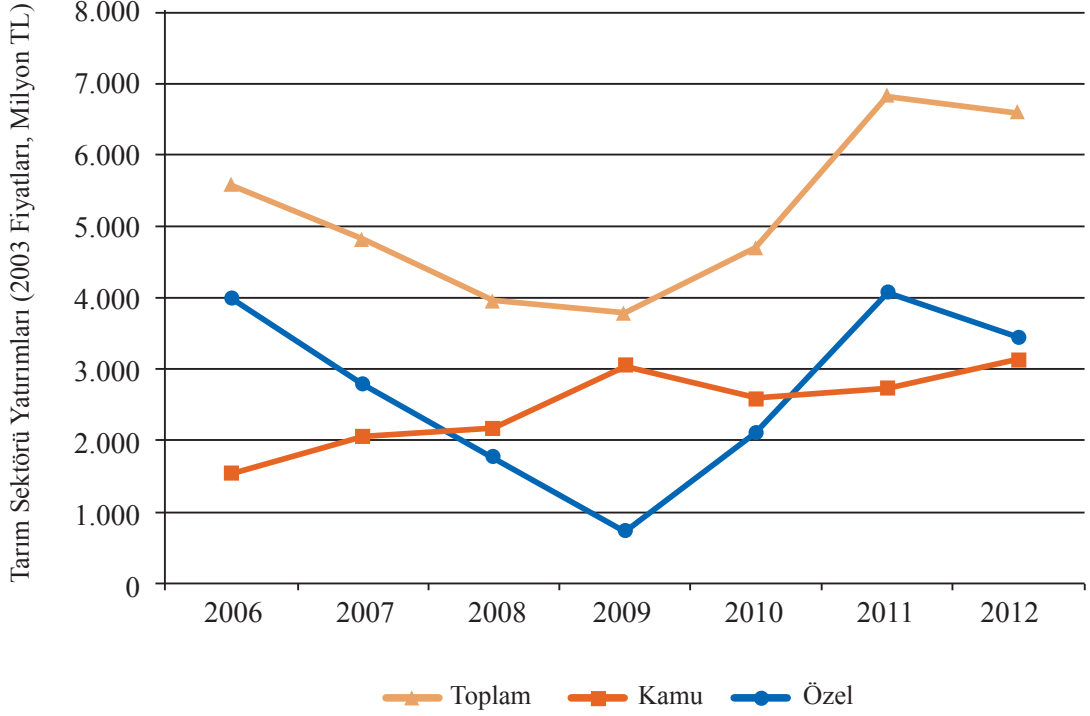
Türkiye'nin dış ticarete temel rekabet edebilir ürünlerinin yaş ve işlenmiş meyve-sebze ürünleri olduğu düşünülmektedir. Bu ürünlerin ihracatı Plan döneminde artmıştır.

C. Yatırımlar

Tarım sektöründe kamu kesimi yatırımlarında genişleme gözlenmektedir. Bu dönemde kamu yatırımlarının sulama altyapısı, arazi toplulaştırma, hayvan ve bitki sağlığı ile denetim dahil gıda güvenilirliği altyapısının iyileştirilmesi gibi alanlarda yoğunlaştığı izlenmektedir. Diğer yandan, özel sektör yatırımlarında 2009 yılına kadar gözlenen daralmanın 2010 yılından başlayarak aşıldığı ve bu genişleme eğiliminin devam edeceği beklenmektedir.

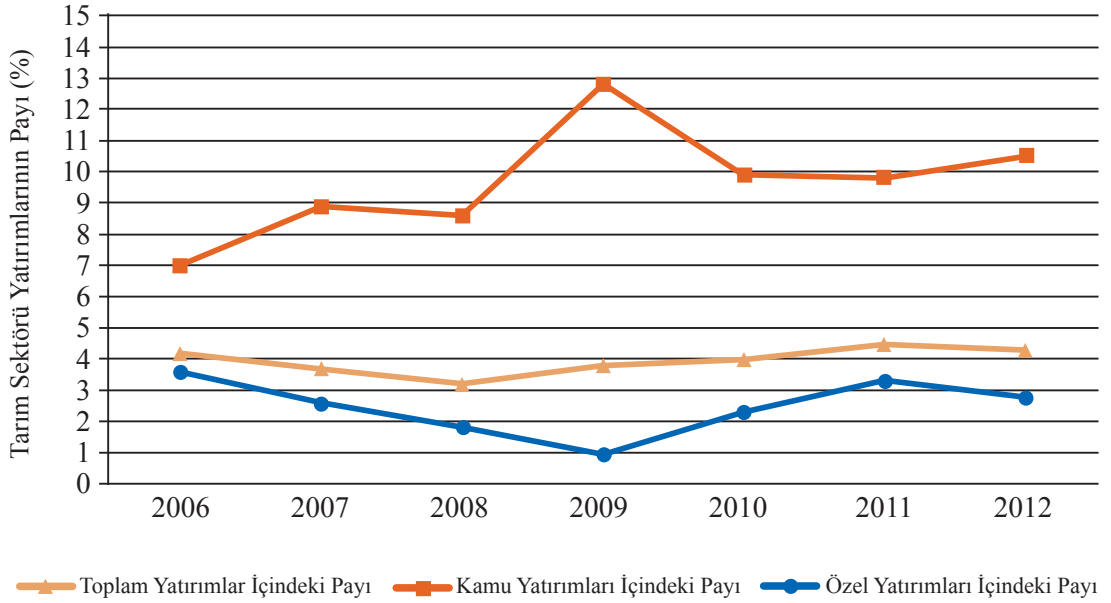
Sürdürülebilir gıda güvenliğini yakalamış, devlete bağımlılığı azalmış istikrarlı ve sağlam bir tarım sektörü için özel sektör yatırımlarının önemi büyüktür. Tarımsal politikalar oluşturulurken bu konu dikkate alınmalıdır.

Şekil 4: Tarım Sektörüne Yapılan Sabit Sermaye Yatırımları (2006-2012)



Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010)

Şekil 5: Tarım Sektörüne Yapılan Sabit Sermaye Yatırımlarının Payları (2006-2012)



Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010)

III. Gıda Güvenliği

Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği konusu iki temel kavramı içermektedir: (1) Etkinlik ve (2) Gıda Güvenliği. Üretim açısından etkinlik kavramı mevcut kaynaklar ile elde edilebilecek en yüksek çıktının sağlandığı durumu işaret etmektedir. Gıda güvenliği¹⁰ ise; tüm insanların, her zaman, aktif ve sağlıklı bir hayat yaşamaları için gereksinim duydukları diyet ihtiyacı ve gıda tercihlerini karşılayan besleyici ve güvenilir gıdaya yeterli düzeyde fiziksel ve ekonomik erişimlerinin olduğu durumu göstermektedir (Dünya Gıda Zirvesi¹¹, 1996). Bu iki kavram arasındaki ilişkiye aşağıda değinilmektedir.

Günümüzde Gıda Güvenliğinin özellikle dört boyutu belirtilmekte ve gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için bu dört boyutun aynı anda gerçekleşmesinin gerektiği ifade edilmektedir. Bunlar:

(1) Gıdanın Fiziksel Bulunabilirliği (Bulunabilirlik) Gıda bulunabilirliği gıda güvenliğinin “arz yönünü” işaret etmektedir ve gıda üretimi, stok düzeyleri ve net ticaret tarafından belirlenmektedir.

(2) Gıdaya Ekonomik ve Fiziksel Erişilebilirlik (Erişilebilirlik) Yeterli gıda arzının varlığı (gıdanın fiziksel bulunabilirliği) tek başına ulusal veya küresel olarak hanehalkı düzeyinde gıda güvenliğini garanti etmemektedir. Yetersiz gıda erişimi konusundaki kaygılar gıda güvenliği amaçlarını gerçekleştirmek üzere; gelir, harcama, piyasalar ve fiyatlar konularında daha yoğun politika odaklanmalarına sebep olmuştur.

(3) Gıda Kullanımı (Kalite ve Güvenilirlik) Gıdanın; temel beslenme, bakım, yeterli su ve hijyen kurallarına göre uygun bir şekilde kullanılmasıdır. Temel olarak ifade edilirse dört temel başlıkta düşünülebilir: gıda standartlarının uygunluğu, mikro besin bulunabilirliği, protein kalitesi ve gıda güvenilirliği.

(4) İlk Üç Boyutun Zaman İçinde İstikrarlılığı Herhangi bir kişi günlük gıda alımı yeterli olsa da periyodik olarak gıdaya erişimde yetersizlikler yaşıyorsa o kişi gıda güvencesiz (food insecure) olarak düşünülür. Kötü hava koşulları, politik istikrarsızlık ve/veya iktisadi faktörler (işsizlik, yükselen gıda fiyatları) kişinin gıda güvenliği statüsünde bu boyutta olumsuz etki yapabilirler.

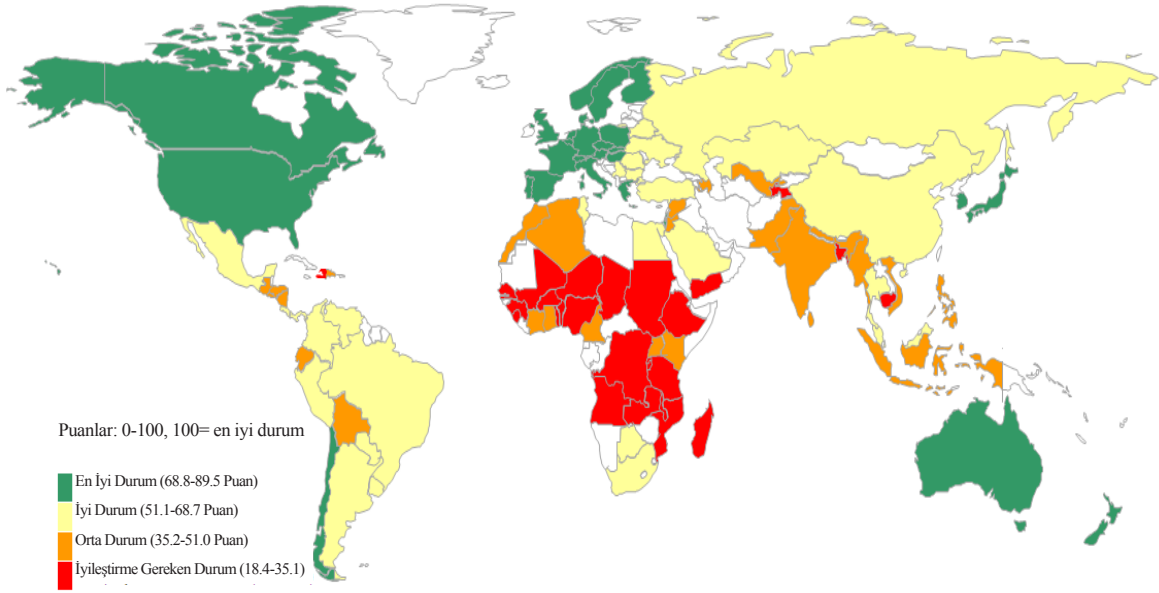
Economist Intelligence Unit (EIU) (2012) tarafından hazırlanan Küresel Gıda Güvenliği Endeksinde, Türkiye 100 üzerinden ortalama 63,7 puan ile listedeki 105 ülke arasında 36. sırada yer almıştır. Bu listede en yüksek puan 89,5 ile ABD için verilmektedir. ABD’yi Danimarka (88,1 puan) ve Norveç (88,0 puan) takip etmektedir. Ülke gruplarına bakılırsa; Türkiye 63,7 puan ile gıda güvenliği konusunda “Avrupa ve Orta Asya” (71,1) ile “Yüksek Gelirli Ülkeler” (80,5) gruplarının altında, “Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri”(59,8) grubunun ise hemen üzerinde yer almaktadır. Gıda güvenliğine ilişkin hazırlanan bu endekste gıda güvenliğinin boyutlarına göre ülkemiz en düşük puanı Erişilebilirlik (59,6), en yüksek puanı da Bulunabilirlik (66,6) boyutlarında almıştır. Kalite ve Güvenilirlik boyutundaki puanı ise 66,2 olarak gerçekleştirmiştir.

¹⁰ Food security (İng.)

¹¹ Bkz. <http://www.fao.org/wfs/homepage.htm>

Şekil 6: Küresel Gıda Güvenliği Endeksine Göre Dünya Ülkelerinin Durumu

GENEL PUAN



Kaynak: EIU (2012)

Bulunabilirlik boyutunda Türkiye 66,6 puan ile 105 ülke içerisinde 26.sırada yer almaktadır. Bu boyutta en yüksek puanı alan ülkeler Danimarka (89,7), Norveç (89,1) ve Fransa'dır (88,5). Küresel Gıda Güvenliği Endeksi ülkemizin gıda güvenliği konusunda en iyi olduğu boyutun gıda bulunabilirliği boyutu olduğunu işaret etmektedir.

Erişilebilirlik boyutunda ise Türkiye 59,6 puan ile 105 ülke içerisinde 42.sırada yer almaktadır. Bu listede en yüksek puanı alan ülkeler ABD (93,2), İsviçre (91,9) ve Hollanda'dır (89,4). Göstergeler niteliğindeki bu endeks ülkemiz için gıda güvenliğinde en zayıf yönünün gıda erişilebilirliği olduğunu işaret etmektedir.

Kalite ve Güvenilirlik boyutunda ise Türkiye 66,2 puan ile 105 ülke arasında 35. sırada yer almaktadır. Bu sıralamada en yüksek puanı alan ülkeler İsrail (88,5), Fransa (88,2) ve ABD'dir (86,6).

Tablo 7: Gıda Güvenliği Boyutlarına Göre Ülkemiz Gıda Güvenliği Endeks Değerleri

	Puan/100	Tüm Ülkeler Ortalaması	Sıra/105
Genel Puan	63,7	53,7	36
1) Bulunabilirlik	66,6	53,8	26
2) Erişilebilirlik	59,6	52,3	42
3) Kalite ve Güvenilirlik	66,2	56,5	35

Kaynak: EUI (2012)

Ülkemizin Gıda Erişilebilirliği boyutunda elde ettiği görece düşük puana sebep olan alt ölçütler şunlardır: Kişi Başına GSYH (24,2 puan), tarımsal ürünlerde ortalama ithalat tarife oranı (35,0 puan), hanehalkı harcamaları içerisinde gıda harcamalarının payı (55,8 puan), çiftçiler için finansman erişimi (75,0 puan), gıda güvenlik ağı programlarının varlığı (75,0 puan) ve global fakirlik düzeyinin altındaki nüfusun oranı (95,6 puan). Bu listede makro ekonomik bir gösterge olan Kişi Başına GSYH'den (24,2) sonra en düşük puan alınan ölçüt Tarımsal Ürünlerde Ortalama İthalat Tarife Oranı göstergesidir (35,0 puan). Bu gösterge, Türkiye'nin tarımsal ürünlerde ortalama olarak uyguladığı gümrük tarifesi oranının görece yüksek olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de DTÖ'ye göre (2012) ülkemiz tarımsal ürünlere uyguladığı ortalama gümrük tarifesi değerinde yüzde 43,4 ile 105 ülke arasında 4. sıradadır. Tablo 8 seçilmiş ülkeler için tarifeleri göstermektedir. Burada dikkat çeken ilk nokta AB'nin ortalama gümrük oranlarının ülkemiz oranlarına göre olan düşüklüğüdür. Bu bulgu, AB lehine bir durumu işaret etmektedir. Diğer taraftan bu tarifeler, Türkiye'nin AB üyeliği veya Gümrük Birliği'nin tarımsal malları kapsayacak şekilde genişletilmesi durumlarında Türkiye'nin AB dışındaki üçüncü ülkelere karşı uygulaması gereken tarifeler oldukları için ayrıca önem taşımaktadırlar. Tablo 8'de gözlenen mevcut görece tarife yapısı Türkiye'nin AB üyeliği veya Gümrük Birliği'nin tarımsal malları kapsayacak şekilde genişletilmesi durumlarında ciddi ithalat artışlarının gerçekleşebileceğine işaret etmektedir. İkinci önemli nokta İsviçre'nin uyguladığı azımsanmayacak yükseklikteki tarife oranlarıdır. Gıda Güvenliği'nin Gıda Erişilebilirliği boyutunda İsviçre'nin 91,9 puan ile 105 ülke arasında 2. sırada olduğu hatırlanırsa, bu durum ilgi çekici olmaktadır. Bu sonucu, İsviçre'nin kişi başına GSYH'sinin yüksekliği ve diğer alt boyutlarda iyi durumda olması açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile İsviçre'de yüksek tarifeler sonucu tarımsal ürün fiyatlarının daha yüksek oluşması durumunun gıda erişilebilirliği anlamındaki olumsuz etkileri, İsviçre GSYH'sinin yüksekliği (yani tarım dışı sektörlerin üretimlerinin yüksek olması) ve diğer bileşenler tarafından telafi edilebilmektedir. Ayrıca, endeksin sadece bir gösterge olduğu da unutulmamalıdır. Tabloda dikkat çeken son nokta ise hem ABD hem de Çin'in gümrük vergilerinin ülkemiz gümrük vergilerine göre daha düşük olduğudur.

Ülkemizin bir süredir hazırlanmakta olduğu AB üyeliği ve dünyada DTÖ müzakereleri ile gerçekleştirilmek istenen ticaret serbestleşmesi amaçları dikkate alındığında; özellikle tarımsal mallarda uyguladığı görece yüksek gümrük vergisi oranları (Tablo 8), herhangi bir şekilde gelecekte bu konularda ilerleme sağlanırsa, Türkiye'nin tarımsal ithalatının önemli şekilde artabileceğinin sinyallerini vermektedir (Kıymaz v.d., 2010).

Türkiye, uluslararası istatistiklere göre tarımsal katma değerde Avrupa’da birinci, dünyada yedinci sırada yer alan, geniş toprakları ve kaynakları ile büyük potansiyele sahip olan bir ülkedir. Ancak, AB üyeliği veya uluslararası tarifelerin azaltılması gibi gelişmelerin ülkemiz açısından bir fırsata dönüştürülmesinden çok, tarımsal yapıya ve gıda güvenliğine yönelik bazı tehditler yaratmaya aday unsurlar olabilecekleri akla gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye ciddi kazanımlar elde edebileceği bir sektörde belki bazı kayıplar bile yaşamakla yüz yüze gelebilecektir. Bu anlamda, bu gelişmelerin önemli bir fırsata dönüştürülebilmesi için tarımsal üretimde etkinliğin artırılarak uluslararası tarımsal mallar ve ürünler ticaretinde rekabetçi bir hale gelmek önemlidir.

Tablo 8: Seçilmiş Ülkeler İçin Tarımsal Ürünlerde Ortalama İthalat Vergisi Oranları

	Ortalama Uygulanan Tarife Oranı, % (MFN)				
	AB	Türkiye	ABD	Çin	İsviçre
Hayvansal Ürünler	22,20	127,60	2,30	14,80	77,10
Mandıra Ürünleri	48,30	119,10	20,30	12,00	113,10
Meyve, Sebze	11,10	33,10	4,90	14,80	14,90
Kahve, Çay	6,50	31,60	3,20	14,70	5,50
Tahıllar ve Ürünleri	14,30	32,20	3,50	24,30	19,60
Yağlı tohumlar, yağlar	2,70	14,80	4,60	11,00	25,60
Şeker ve Tatlandırıcılar	21,60	88,30	10,30	27,40	21,50
İçecekler ve Tütün	20,00	35,40	15,60	22,30	31,70
Pamuk	0,00	0,00	4,10	15,20	0,00
Diğer Tarımsal Ürünler	4,10	10,60	1,10	11,40	5,80
Balık ve Balık Ürünleri	10,50	33,00	1,00	10,90	0,20
Tarımsal Ürünler Ortalaması	12,80	43,40	4,90	15,60	27,20

Kaynak: DTÖ (2012)

Gıda güvenliği uzun yıllar boyunca özellikle “kendine-yeterlilik¹²” olarak algılanmasına¹³ rağmen yalnızca üretime odaklanan bir “kendine yeterlilik” bakışının, günümüz gıda güvenliği tanımında daha çok “gıdanın fiziksel bulunabilirliği” boyutuyla ilişkili olduğu ve bu boyutun da yukarıda ifade edildiği gibi gıda güvenliğinin yalnızca bir parçası olduğu düşünülmektedir. Burada önemli olan nokta: gıda varlığının (bulunabilirliğinin) gıda güvenliğinin sağlama konusunda yeterli koşul olmamasıdır: örneğin yüksek gıda fi-

¹² Uygulamada en sık rastlanılan durumlardan biri “kendine yeterlilik” kavramı ile “korumacılık” anlayışının yansıtılmasıdır. “Kendine yeterli” düzeye gelmenin iki yolu ifade edilebilir. Birincisi; toplumsal istekleri, tercihleri, kimseye ihtiyaç duymayacak düzeyde kısırarak kendine yeterli düzeye gelmek, ikincisi ise her şeyi edinmeye çabalamak ve bunun için gerekirse başkalarından yardım almaktan çekinmemektir (Akder, 2007). Çoğu zaman birinci yol tercih edilebilmekte, gereksinimler kısırarak, koruyucu gümrük vergileri ve sübvansiyonlarla kendine yeterlilik düzeyine gitmeye çalışılmaktadır (Çakmak vd., 2008, s.28). Bu tür bir kendine yeterliliğin yapay olduğunun, gereksinimleri kısırarak elde edildiğinin belirtilmesinde yarar vardır.

¹³ Gıda güvenliği kavramının zaman içindeki gelişimi ve ayrıntıları için FAO’ya (2006) bakılabilir.

yatları nedeniyle hanehalkları herhangi bir gıdaya yeterli ölçüde erişemeyebilmektedirler. 2009 yılı verilerine göre (Tablo 9) ülkemizin et ve süt ürünleri yeterlilik oranları 1'e yakın değer almaktadır (kendine yeterli durum¹⁴) ancak Türkiye'de kişi başına düşen günlük et ve süt tüketiminin gelişmiş ülkelerin hatta Çin gibi yüksek nüfuslu bir ülkenin bile çok altında olduğu görülmektedir (Tablo 10). Örneğin, ülkemizde kişi başına günlük et tüketimi 69 gram iken, bu değer ABD'de 330, Almanya'da 242, Avustralya'da 313, Fransa'da 241, Hollanda'da 240, İngiltere'de 233 ve Kanada'da 272 gramdır. Örnek olarak sıralanan bu gelişmiş ülkelerin ortalaması ise 267 gramdır; yani ülkemizde günlük kişi başına tüketilen et miktarının yaklaşık 4 katıdır¹⁵.

Rekabetçi tarım, tarımın girdi piyasalarının sağlıklı işlenmesi, üretim faktörlerinin piyasa fiyatlarından sağlanması, bu açıdan diğer sektörlerle rekabet edebilmesi ve ürününü makul bir kâr elde ederek sağlıklı işleyen rekabetçi piyasalarda satabilmesi şeklinde ifade edilebilir (Çakmak vd., 2008).

Kişi başına et tüketim değerlerinde gelişmiş ülkeler ortalamasına çıkmak için (yani et tüketiminin 4 katına çıkması) gereken "toplam et arzının" ithalat yapmadan yalnızca yerli et üretim artışıyla (diğer koşulların ve mevcut yerli et üretim yapısının devam etmesi durumunda) gerçekleştirilebilmesi için, basit bir hesapla yerli et üretici fiyatlarının yaklaşık 12 katına çıkması gerektiği ifade edilmektedir¹⁶. Ülkemizde et fiyatlarının zaten yüksek olduğu düşünülürse bu basit hesap çarpıcıdır. Dolayısıyla, et tüketimi artarken, et ithalatının çok yükselmemesi isteniyorsa; bu amacı sağlamaya yönelik politika mevcut yerli et arz yapısını değiştirip, yerli et üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayarak yerli et arzının arttırılmasını bu şekilde gerçekleştirmek olacaktır. Gıda güvenliği açısından, bu arz artışının sürdürülebilir bir şekilde sağlanması da önemlidir. Bu değişimi sağlamak; mevcut yerli et üretim yapısının daha etkin hale getirilerek, yerli et sektörünün rekabetçiliğinin arttırılması ile gerçekleştirilebilir.

Bu noktada, yukarıdaki et örneğini tarım sektörüne genelleştirirsek, tarımsal etkinlik ile gıda güvenliği arasındaki ilişki netleşmektedir. Sürdürülebilir bir şekilde gıda güvenliğini sağlamak için tarımsal etkinliğin arttırılması gereklidir. Bu etkinlik artışı, birim maliyetleri düşürerek rekabetçiliği sağlayacak ve böylece tüketimin artmasını sağlayan bir ortam oluşturulabilecektir. Bu anlamda, tarımsal etkinlik ile gıda güvenliği arasındaki köprüyü sağlayan etken de rekabetçilik olarak ortaya çıkmaktadır.

¹⁴ Ancak, ülkemizin özellikle et gibi bazı ürünlerde sürdürdüğü kendine yeterlilik düzeyi, piyasa koşullarına göre erişilmiş bir düzey değil, önemli müdahalelerle, özellikle gümrük korumalarıyla elde edilmiş bir düzeydir (Çakmak, vd., 2008, s. 28)

¹⁵ Ülkemiz beslenme durumuna bakıldığında Türkiye'de temel besinlerin ekmek ve diğer tahıl ürünleri olduğu belirtilmektedir (Yağmur ve Güneş, 2010). Yıllar içerisinde besin tüketim eğilimi incelendiğinde ekmek, süt, yoğurt, et ve ürünleri, taze sebze ve meyve tüketiminin azaldığı, kuru bakla, yumurta ve şeker tüketiminin arttığı ifade edilebilir. Ayrıca toplumun bazı kesimlerinde, hanehalkı gıda güvensizliği ve hayvansal ürünlerin az miktarda tüketimine bağlı olarak makro ve mikro besin öğeleri eksikliği görülmektedir (Yağmur ve Güneş, 2010)

¹⁶ Bu basit hesaplama için et arz esnekliğinin 0,33 olduğu kabul edilmiştir (Bkz: Koç, Bayaner, Tan, Ertürk ve Fuller, 2001). Diğer taraftan, diğer koşullar sabitken, yerli et üretimi 4 katına çıkarken zaten yüksek olan yerli et üretici fiyatların hiç yükselmemesi için ise yerli et arz esnekliğinin de 4 olması gerekir ki bu et arz esnekliği değeri iktisadi olarak pek olası ve gözlenen bir değer değildir. Dolayısıyla, yerli et arz esnekliği 0 ile 4 arasında hangi değeri alırsa alsın zaten yüksek olan yerli et üretici fiyatları daha da yükselecektir.

Tablo 9: Bazı Ülke ve Ürünlerde Yeterlilik Oranları (2009)

	ABD	ALMANYA	AVUSTRALYA	FRANSA	HOLLANDA	İNGİLTERE	KANADA	ÇİN	TÜRKİYE
Tahıllar (Bira Hariç)	1,25	1,24	2,42	1,74	0,20	1,01	1,81	1,03	1,03
<i>Buğday</i>	1,89	1,50	4,11	1,94	0,25	0,99	3,67	1,04	1,05
<i>Arpa</i>	0,90	1,23	2,02	1,80	0,38	1,36	1,33	0,64	1,03
<i>Mısır</i>	1,17	0,75	0,88	1,56	0,08	0,00	0,84	1,07	0,97
<i>Pirinç</i>	1,57	0,00	0,15	0,29	0,00	0,00	0,00	1,00	0,71
Nişastalı Kök Bitkiler	0,96	1,22	0,82	1,24	2,10	0,85	1,60	0,87	1,00
Şeker ve Tatlandırıcılar	0,89	1,15	1,00	1,32	1,07	0,61	0,29	0,93	1,25
Baklagiller	1,47	0,77	1,94	1,62	0,17	1,24	4,43	1,16	1,02
Bitkisel Yağlar	0,94	0,77	0,68	0,74	1,03	0,46	1,86	0,64	0,64
<i>Ayçiçek Yağı</i>	2,95	0,65	0,45	1,26	3,05	0,00	0,22	0,73	0,78
<i>Susam Yağı</i>	0,00	0,90	0,67	0,80	0,50	0,00	0,00	1,02	1,00
<i>Soya Yağı</i>	1,18	1,24	0,28	0,31	2,80	0,57	0,87	0,77	1,06
Yağlı Bitkiler	1,65	0,53	1,81	0,98	0,00	0,55	2,45	0,55	0,62
<i>Ayçiçeği</i>	1,13	0,05	1,00	1,00	0,00	0,00	1,55	1,06	0,70
<i>Susam</i>	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,74	0,19
<i>Soya Fasülyesi</i>	1,78	0,00	0,91	0,15	0,00	0,00	2,01	0,25	0,02
Sert Kabuklular	1,59	0,04	0,63	0,22	0,00	0,00	0,00	0,95	1,61
Sebzeler	0,92	0,43	0,88	0,72	3,03	0,43	0,59	1,02	1,07
Meyveler (Şarap Hariç)	0,70	0,33	0,89	0,63	0,34	0,05	0,17	1,02	1,30
Et	1,12	1,08	1,60	1,00	1,75	0,67	1,33	0,98	1,07
<i>Siğir</i>	0,97	1,12	2,50	0,92	1,34	0,69	1,21	0,97	1,01
<i>Koyun-Keçi</i>	0,52	0,60	2,04	0,43	1,00	0,94	0,42	0,98	1,00
<i>Kanatlı</i>	1,25	0,89	1,04	1,14	2,05	0,81	0,98	0,95	1,10
<i>Domuz</i>	1,13	1,17	0,68	1,04	2,26	0,44	1,90	0,99	
Süt (Tereyağ Hariç)	1,01	1,21	1,67	1,28	1,63	0,78	0,97	0,93	0,99
Tereyağ	1,00	0,95	1,70	0,85	4,18	0,63	0,92	0,70	0,91
Sakatat	1,56	4,82	2,08	1,11	16,62	0,91	3,42	0,85	1,02
Hayvansal Yağlar	1,24	1,18	2,40	1,13	2,09	0,85	1,26	0,84	0,50
Yumurta	1,03	0,65	0,98	0,93	3,26	0,86	0,94	1,00	1,11
Balık, Deniz Ürünleri	0,66	0,21	0,32	0,35	0,89	0,47	1,10	0,92	0,74

Kaynak: FAO (2012)

Tablo10: Bazı Ülke ve Ürünlerde Kişi Başına Tüketim (gr/kişi/gün, 2009)

	ABD	ALMANYA	AVUSTRALYA	FRANSA	HOLLANDA	İNGİLTERE	KANADA	ORTALAMA	ÇİN	TÜRKİYE
Tahullar (Bira Hariç)	2.967	1.335	1.780	1.763	1.670	948	2.222	1.812	811	1.233
<i>Buğday</i>	285	560	658	866	934	628	596	647	223	746
<i>Arpa</i>	49	333	491	313	136	217	584	303	7	270
<i>Mısır</i>	2.520	200	53	429	516	49	921	670	307	167
<i>Pirinç</i>	38	14	37	14	17	20	29	24	263	27
Nişastalı Kök Bitkiler	190	316	186	257	566	334	232	297	361	168
Şeker ve Tatlandırıcılar	189	133	589	185	197	146	128	224	29	88
Baklagiller	14	12	116	28	11	30	95	44	7	46
Bitkisel Yağlar	108	167	71	152	231	94	94	131	59	73
<i>Ayçiçek Yağı</i>	1	8	7	20	14	13	5	10	1	27
<i>Susam Yağı</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>Soya Yağı</i>	67	15	6	14	28	10	22	23	21	6
Yağlı Bitkiler	533	404	181	335	716	157	571	414	210	225
<i>Ayçiçeği</i>	11	35	7	75	92	3	5	33	4	58
<i>Susam</i>	0	1	1	0	0	0	0	0	2	4
<i>Soya Fasulyesi</i>	457	103	11	32	405	40	142	170	120	61
Sert Kabuklular	11	18	14	12	24	7	11	14	6	21
Sebzeler	359	284	274	301	253	266	329	295	1.030	948
Meyveler (Şarap Hariç)	351	280	482	648	371	351	381	409	228	418
Et	330	242	313	241	240	233	272	267	160	69
<i>Siğir</i>	109	35	106	70	50	54	85	73	13	12
<i>Koyun-Keçi</i>	1	2	40	9	2	14	3	10	8	11
<i>Kanatlı</i>	135	48	105	64	68	90	100	87	35	45
<i>Domuz</i>	82	150	59	85	93	72	83	89	101	0
Süt (Tereyağ Hariç)	755	801	702	833	1.164	753	689	814	88	483
Tereyağ	6	16	11	21	5	8	8	11	0	6
Sakatlat	9	4	19	19	2	7	5	9	9	2
Hayvansal Yağlar	52	66	35	50	33	21	76	48	9	13
Yumurta	46	36	20	43	31	31	37	35	56	30
Balık, Deniz Ürünleri	71	47	93	93	88	76	87	79	109	40

Not: Ortalama sütunda tablodaki görülen seçilmiş ülkelerin ortalaması verilmektedir.

Kaynak: FAO (2012)

Gıda güvenliğinin; öncelikle tarımsal etkinliğin ve böylece verimliliğin yükseltile- rek (bu şekilde tarımsal ürünlerde daha rekabetçi olunarak) sağlanması ülkemiz 2023 viz- yonu ile de tutarlılık göstermektedir. TÜBİTAK Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi'nde (TÜBİTAK, 2004) ifade edildiği üzere, 2023 vizyonunun öğelerinden biri de “tarım ve gıda alanında, toplumun sağlıklı beslenme gereksinimlerini yeterli nicelik ve nitelikte, ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilir yollar- la karşılamak; verimliliği artan tarım ve tarımsal sanayii ile uluslararası alanda rekabet etmek” şeklindedir. Ayrıca Türkiye'nin dünyada rekabet üstünlüğü kazanması doğrultu- sunda gerekli noktalardan birisi de, tarıma dayalı üretimde rekabetçi olabilme (TÜBİ- TAK, 2004). 61. Hükümet Programında da bu konuya vurgu yapılmaktadır. Programda; tarım sektöründe, nüfusunu yeterli, kaliteli ve güvenilir gıda ile besleyen, tarım ürünle- rinde net ihracatçı durumunu daha da geliştirmiş, rekabet gücünü artırmış, ürettiğiyle ve insan gücüyle dünyada ve bölgemizde söz sahibi olacak bir ülke konumuna erişmesi 2023 yılı için temel hedef olarak belirlenmiştir. Ayrıca Dokuzuncu Kalkınma Planında tarım sektöründe, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdü- rülebilir kullanımı gözetilerek, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir yapının oluşturulması temel amaç olarak ifade edilmektedir. Programa göre ayrıca AB'ye katılım sürecinde, Türkiye'nin üyelik sonrasında Birlik içerisinde rekabet edebilirliğini artıracak şekilde, kurumsal ve idari yapılarda gerekli dönüşüme öncelik verileceği belirtilmektedir.

Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği konusunda hazırlanan bu ÖİK Raporu yukarıda ifade edilen konular temel alınarak tasarlanmıştır. Gıda güvenliğinin sürdürü- lebilir bir şekilde iyileştirilebilmesi için en öncelikli konulardan biri Türkiye'de tarımsal yapıda etkinliğin artırılması, böylece yurtiçinde gıdaya erişimin fiziksel ve ekonomik olarak yükseltilmesi ve uluslararası tarımsal ticarete rekabetçiliğin elde edilmesi ola- rak düşünülebilir. Kendine yeterliliğini koruyabilen bir tarım sektörü, sürdürülebilir bir gıda güvenliğini sağlamanın en önemli ön koşuludur. Bu amaca yönelik olarak tarımsal politikalarda, kısa dönemli etkileri olan geçici kaynak aktarımlarından çok, kaynakların tarımda etkin kullanımının sağlanması ve böylece yapısal sorunlarını aşmış, güçlü bir ya- pıya sahip istikrarlı üretim ve arz sağlayan ve gelişen bir tarım sektörünün oluşturulması çalışmalarına odaklanılmalıdır. Gıda güvenliği için bu bakış açısı önemli görülmektedir.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞME EĞİLİMLERİ

3.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri

DTÖ’nün 9. Bakanlar Konferansı 2013 Aralık ayında Bali’de (Endonezya) gerçekleştirilecektir. Ancak, 2015 yılı sonundan önce müzakerelerin sonuçlanması beklenmemektedir. Diğer taraftan, müzakerelerin sonuçlanmasından sonra dünya tarımsal ticaretinde liberalleşmeye yönelik bazı bağlayıcı değişikliklerin bütün DTÖ üyesi ülkeler tarafından uygulanması gerekecektir. Türkiye bu noktada hazır olmalıdır. Bu bağlamda, yeni bir DTÖ anlaşmasının olası etkilerinin analizi Türkiye’nin müzakereler boyunca sürdüreceği tavrı belirlemede ve bu etkileri dikkate alarak yeni tarımsal politikalar oluşturmasında büyük önem kazanmaktadır. Ancak, bu analizin yapılabilmesi için kullanılan değerlendirme çerçevesinin sağlam bir ekonomik temelinin olması gereklidir. Bu amaca yönelik olarak, aşağıda bu kapsamdaki bazı çalışma sonuçlarına değinilmiştir.

Bu çalışmalardan biri Türk Tarım Sektör Modeli olarak bilinen TASM’ın (Çakmak ve Kasnakoğlu, 2001) en son versiyonu olan TAGRIS¹⁷ Modeli (Erugur, 2006) üzerinden yapılan simülasyonlardır. Çalışmada eğer yeni bir DTÖ anlaşması imzalanır ve ortalama olarak tüm tarımsal malların tarife sınırlarında yüzde 15’lik bir indirim yükümlülüğü altına girilirse Türkiye’nin bu durumdan nasıl etkileneceği araştırılmıştır. Simülasyon sonuçlarına göre bu tür bir indirimden asıl etkilenecek olan sektör, kanatlı sektörü hariç, hayvansal ürünler sektörüdür: gümrük tarifelerinde yüzde 15 oranında yapılacak bir indirim sonucunda Türkiye’nin hayvansal ürünler net ithalatında yaklaşık yüzde 53 oranında bir artış olacağı sonucu elde edilmiştir. Bu artışın en önemli kaleminin ise net et ithalatı olacağı düşünülmektedir. Bitkisel ürünler net ithalatında ciddi bir artış yaşanmayacağı sonucu elde edilmiştir.

Bir diğer çalışmada Türkiye’nin AB ile tarım alanında yürüteceği ilişkiler, DTÖ nezdinde yürütülen ileri tarım müzakerelerinin olası sonuçları ve tarımda serbestleşmenin ülke tarımına etkileri değerlendirilmektedir (Kıymaz, 2008)¹⁸. Hububat, şeker ve süt ürünleri etki analizi için seçilmiş ürünlerdir. Serbestleşmenin olası olumsuz etkilerinden korunmak için Türk tarım sektöründe önemli yapısal değişikliklere gidilmesi ve sektörde yaşanabilecek gelir kayıplarının karşılanması gibi politika seçenekleri belirtilmektedir. Mevcut yapı ile AB’nin değişmekte olan destekleme sisteminin hemen benimsenemeyeceği ifade edilerek, halen sürmekte olan DTÖ İleri Tarım Müzakerelerinde ise pazara girişteki yüksek oranlı indirimler yerine Uruguay Turunda olduğu gibi daha tutucu bir yaklaşımın tercih edilmesi önerilmektedir.

Bu konudaki bir diğer çalışma Çırpıcı’nın (2008) dokuz sektör detayındaki hesaplanabilir genel denge modeli üzerinden gerçekleştirdiği çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre

¹⁷ TAGRIS, Türkiye’nin tarımsal ürünlerinin (hem bitkisel hem de hayvansal) %98’ini kapsayan ve 55 ürün detayında sonuç vermekte olan bir kısmi denge tarımsal sektör modelidir.

¹⁸ Bu amaçla, bir dünya tarımsal ticaret modeli olan Tarımsal Ticaret Politika Simülasyon Modeli (ATPSM)’nin bazı yılı değiştirilerek verileri güncellenmekte ve bu modelle Türk tarımına serbestleşmenin etkileri çeşitli senaryolar kapsamında incelenmektedir.

Doha Turu sonuçlanır ve hali hazırda üzerinde anlaşılan konulara göre bir anlaşma olursa, Türkiye'nin tüm tarımsal ürünler net ithalatının yaklaşık yüzde 35 oranında artacağı sonucuna varılmıştır.

Yeşilada, Üçer ve Aksoy (2010) ise, model çalışması yapmadan, herhangi bir DTÖ anlaşması sonucunda tarımsal üretimde ve ticaretle daha da liberalleşme olması durumunda Türkiye için benzer sonuçları işaret etmektedirler: (1) Hububat (buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, çeltik), yağlı tohumlar (ayçiçeği, soya, kolza), yem bitkileri, pamuk, şeker pancarı, tütün, çay, muz üretimi ithalat lehine değişecektir, (2) Kırmızı et ile süt, peynir, bal gibi hayvansal ürünlerde olumsuz etkiler söz konusudur, (3) Prim ödemesi yapılan bazı ürünlerde (ayçiçeği, soya, mısır, çeltik ve kolza gibi) prim oranlarının düşülmesinden dolayı ürün maliyetlerinin artması, gümrük vergilerinin azaltılmasından ve kotaların kaldırılmasından dolayı dışarıdan ülkemize daha düşük fiyatla ürün girmesi yüksek olasılıktır, (4) Bunlara karşın sebze, meyve, bakliyat, zeytin ve zeytinyağı, kesme çiçek, balık ve beyaz et ile yumurta gibi ürünlerde sıkıntı yaşanmayacağı tespit edilmiştir.

Tüm bu çalışmaların sonuçları, Tablo 8'de verilen görece yüksek gümrük vergi oranları ile beraber değerlendirildiğinde, Türkiye'nin mevcut şekilde yoluna devam etmesi ve tarımsal etkinliği oluşturarak uluslararası alanda tarımsal ürünlerde rekabetçiliği yakalayamaması halinde, gelecekte olabilecek her türlü tarımsal ticaret serbestleşmesinden, büyük fırsatlar elde edebilecek potansiyele sahipken, kayıplar yaşayabileceğini işaret etmektedir.

DTÖ ile ilgili olarak belirtilmesi önem taşıyan son nokta ise Akder'in (2009) belirttiği gibi DTÖ'nün Doha Turu'nun sonuçlanmamasının bölgesel ya da ikili anlaşmaları özendiriyor ve sayıca arttırıyor olduğudur. Bu tür anlaşmaların büyük ülkelere avantaj sağladığı diğer taraftan Doha'nın gelişmekte olan ülkelere daha yüksek pazarlık gücü sağlayabileceği düşünülebilir. Bunun bir örneği olarak AB tarafından son dönemde "Akdeniz Partner Ülkeleri" olarak tanımlanan ülkelerle gerçekleştirilmeye çalışılan tarımsal ticaret serbestleştirilmesi çalışmaları verilebilir. Eruygur'un (2012) çalışmasında; AB, Akdeniz ülkeleriyle bu şekilde bir anlaşma gerçekleştirirse Türkiye'nin AB piyasasında ihracatını arttıracak bazı mallarda (bazı meyve ve sebze) avantajı diğer Akdeniz ülkelerine kaptırabileceğini gösteren simülasyon sonuçları sunulmaktadır. Dolayısıyla, bölgesel ve ikili anlaşmaların artmasıyla, karşılaştırmalı üstünlük sahibi olunan bazı tarım ürünlerinde bu üstünlüğün bölge içindeki diğer ülkelere geçmesi durumu olası gözükmektedir. Diğer bir ifade ile, Doha Turu'nun sonuçlanmaması dünya tarımsal ticaretinin serbestleşmemesi anlamına gelmemekte, bölgesel ve ikili anlaşmalar yoluyla serbestleşmenin büyük ülkelere avantajı olacak bir şekilde gerçekleşmesi durumu oluşabilmektedir. Bu noktada tarımsal etkinliğin arttırılarak, tarımsal ürünlerde uluslararası rekabetçiliğin arttırılmasının önemi yeniden kendini göstermektedir.

22 Ağustos 2012'de 18 yıllık müzakerelerden sonra Rusya Federasyonu 156. üye ülke olarak DTÖ'ye katılmıştır¹⁹. Rusya'nın ortalama bağlayıcı tarife oranı yüzde 7,8 ol-

¹⁹ 2012 yılında, Rusya Federasyonu'nun dışında, Montenegro, Samoa ve Vanuatu da DTÖ'ye üye olmuşlardır.

muştur. Tarımsal ürünler için ortalama bağlayıcı tarife oranı ise yüzde 10,8 'dir. Rusya'nın tarife kotaları uygulayacağı ürünler sığır eti, domuz eti, kanatlı eti ve bazı peyniraltı suyu ürünleridir²⁰. Rusya'nın DTÖ üyeliği Türkiye için bazı fırsatlar yaratabilir ancak etkiler dikkatli analiz edilmelidir. Rusya Federasyonu; 2007 yılında toplam 7,8 Milyar ABD Doları, 2011 yılında ise toplam 9 Milyar ABD Doları tutarında da tarımsal ürün ihracatında bulunmuştur²¹. 2007 yılında Rusya'nın tarımsal ürünler ithalatı içinde Türkiye'nin payı yüzde 3,3 iken, 2011 yılında bu pay yüzde 4,2'ye yükselmiştir. Rusya'nın DTÖ üyeliğinin gerçekleşmesi ile beraber ülkemiz ihracatında artışlar sağlanabilir. Diğer taraftan burada belirleyici olan noktanın ihraç edilen ürünlerin kalitesi olacağı belirtilmelidir. Ürün kalitesinde gereken iyileştirmelerin gerçekleştirilememesi Rusya pazarına ihracat artışının önünü keserek bu fırsatın değerlendirilmesini engelleyebilecektir. Dünya Bankası tarafından geliştirilen WITS servisinin bir parçası olan SMART modelinde gerçekleştirilen simülasyon sonuçlarına göre, DTÖ üyeliği sebebiyle Rusya'nın toplam tarımsal ithalatında en fazla 1 Milyar ABD Doları kadar artış olacağı söylenilebilir. Aynı sonuçlara göre, eğer mevcut ürün ihracat potansiyeli yükselen ürün kalitesi ile desteklenmezse ülkemizin Rusya'ya olan toplam tarımsal ürün ihracatında ancak 20-30 Milyon ABD Doları düzeyinde bir artış olacağı tahmin edilebilir.

Son olarak bu alt başlık kapsamında aşağıdaki noktalar da önem taşımaktadır:

- Önümüzdeki dönemde ülkelerin enerji, su ve gıda arzı güvenliğinin yurtiçi kaynaklara dayalı olarak sürdürülebilirliğine yönelik eğilimlerin artabileceği beklenebilir.
- Uluslararası kuruluşlarca gerçekleştirilen 2030 yılı projeksiyon çalışmalarında, yaşanacak kaynak kısıtlarının küresel ölçekte iktisadi büyümenin önünü keseceği ve bu sorunun ancak kaynak verimliliğinde gerçekleştirilebilecek artışlarla aşılabileceği öngörülmektedir.
- Dünya genelinde sera gazlarındaki artışın 2050 yılına kadar küresel ölçekte 1,7-2,4 derece santigrat ısınma ile sonuçlanması beklenmektedir. Ayrıca yağış rejimlerinde

²⁰ Rusya'nın DTÖ tarife taahhütleri (bağlayıcı tarife oranları) bazı tarımsal ürün ve ürün gruplarında ortalama olarak şöyledir: süt ve mandıra ürünleri %14,9 (uygulanan oran: %19,8), tahıllar %10 (uygulanan oran: %15,1), yağlı tohumlar, katı ve sıvı yağlar %7,1 (uygulanan oran: %9), tahıl ve tahıl müstahzarları %10 (uygulanan oran: %15), şeker 222 ABD Doları/ton (uygulanan miktar: 243 ABD Doları/ton), portakal suyu %5 (uygulanan oran: %15), taze meyve %5 (uygulanan oran: %10), canlı hayvan 5% (uygulanan oran: %40) ve şarap %12,5 (uygulanan oran: 20%). DTÖ üyeliğinin gerçekleşmesi ile, genel olarak Rusya'nın tarife hatlarının yaklaşık %38'inde bağlayıcı oranlar hemen uygulanmaya başlanacaktır. Kalan bağlayıcı tarifelerin ise %80'lik kısmı üyelikten sonraki üç yıl içinde uygulamaya konulacaktır. Tarımsal mallarda ise tarife indirimlerinin çoğu DTÖ üyeliğinin başlaması ile hemen uygulanmaya başlanacaktır. Bazı tarımsal ürünlerde ise geçiş dönemleri olacaktır.

²¹ Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı tarımsal ürünler ihracatında en önemli ürünler şunlardır: taze/soğutulmuş domates (HS4:702, %24), taze/sofralık üzüm (HS4:806, %9,5), taze/kurutulmuş limon (HS4:805, %8,7), taze/kurutulmuş monreale ve satsuma mandarin (HS4:805,%7), taze portakal (HS4:805,%6,7), taze/kurutulmuş diğer turunçgiller (HS4:805,%5,3), kurutulmuş kayısı (HS4:813,%3,6), taze/kurutulmuş greyfurt (HS4:805,%3,2), kabuksuz fındık (HS4:802, %3), taze/soğutulmuş hıyar (HS4:707,%2,9), tütün (HS4:2401,%2,5), diğer taze meyveler (HS4:810,%2,3), taze kiraz (HS4:809, %1,7), ayçiçeği tohumu (HS4:1206, %1,5), pamuk döküntüleri (HS4:5202, %1,2), sert kabuklu meyveler ve tohumlar (HS4:2008, %1,1), taze çilek (HS4:810, %1,1), taze kayısı (HS4:809, %1,1), soğan (HS4:703, %1) ve gıda mühtahzarları (HS4:2106, %1). Bu ürünler toplam olarak ülkemizin Rusya Federasyonu'na yaptığı tarımsal ürünler ihracatının %88'ini oluşturmaktadır

görülen istikrarsızlık artacaktır. İklim değişikliğinin yağış rejiminde ortaya çıkardığı istikrarsızlığın sulama ve taşkın koruma tesislerine olan gereksinimi ağırlaştırması öngörülmektedir.

- Yüksek nüfus artışına dayalı olarak temel ürünlerde bile çeşitlilik isteyen ve batı tipi et ağırlıklı beslenme yoluyla diyet geçişi ile şehirleşme, gıda pazarlama ve perakende gelişimine bağlı beslenme ve kronik hastalıkların arttığı beslenme geçişi'nin gelişmekte olan ülkeler için talep bazlı başlıca belirleyiciler olacağı düşünülmektedir.

- Şehirleşmenin artması ve gıda tüketiminde perakende zincirlerinin payının genişlemesiyle bir yandan gıda güvenliği açısından izlenebilirliği artırarak önemli avantajlar getirirken arz zincirindeki aktörlerin rekabette aksaklık yaratacak eğilimlere yönelmeleri ise gıda temininde seçenekleri daraltması açısından önemli riskler oluşturmaktadır.

- Biyoyakıt üretiminde kullanılan ürünlerin ekildiği alanların dünya genelinde 2030 yılında 2005 yılındakinin yaklaşık 3,5 katına genişlemesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra, ikinci nesil teknolojilerin ve buna bağlı hammadde üretiminin, söz konusu alan genişlemesinin gıda amaçlı tarımsal üretime etkisinin niteliğini ve büyüklüğünü belirleyeceği düşünülmektedir.

- Dünya fiyatlarının önümüzdeki yıllarda 2006 yılı düzeyinin altına düşmesi beklenmemekte ve gıda ithalatının maliyetinin yüksek kalacağı anlaşılmaktadır. Ülkemiz tarım potansiyeli dikkate alındığında, tarımsal rekabetçiliğin artırılmasıyla, bunun avantajı çevrilebileceği düşünülebilir. Bu hedefe yönelik olarak, tarımsal desteklerin hedefe yönelik hale getirilmesi, piyasa etkinliğinin oluşturulması ve tarımsal örgütlülüğün artırılması üretim etkinliğini de artıracığından önemli görülmektedir.

- Ülkelerin gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin çabaları DTÖ kapsamında küresel tarımsal ticaretin serbestleşmesini yavaşlatabilecektir.

- Orta Doğu, Afrika ve Orta Asya pazarlarının son dönemlerde yaşanan siyasi değişim ve artan gelirleri dikkate alındığında önümüzdeki dönemde dışa açılımlarıyla Türkiye için gıda ürünlerinde daha büyük bir dış pazar haline gelmesi beklenmektedir.

- Balıkçılıkta, stokların geri kazanımı için ekosistem tabanlı, bilimsel verilere dayalı ve uzun vadeli yönetim planlarının oluşturulması, istihdam ve ekonomik verimlilik gibi kriterleri de dikkate alan filo yönetimi politikalarının benimsenmesi ve bölgesel balıkçılık organizasyonlarının rolünün artırılması yönünde eğilimler önem kazanmaktadır.

- Dünya genelindeki balık stoklarının 1970'lerde yüzde 40'ının kısmen ve kapasitesinin altında kullanımı söz konusu iken 2008'e gelindiğinde bu oranın yüzde 15'e gerilediği görülmektedir. Bu eğilimlere paralel olarak, AB'nde de balıkçılıkla ilgili politikalarda reforma gidilme kararı alınmıştır. 2009 yılında hazırlıklarına başlanan yeni politika çerçevesinin 2013 yılı itibarıyla yürürlüğe girmesi planlanmaktadır. Yeni politika çerçevesinde bölgesel ve deniz havzaları bazında merkezi olmayan ve bilimsel temellere dayalı balıkçılık yönetiminin uygulanması öngörülmektedir. Buna göre, tüm balık stoklarının 2015 itibarıyla sürdürülebilir seviyeye getirilmesi, ekosistem yaklaşımının ve uzun

vadeli yönetim planlarının tüm balıkçılık faaliyetleri için benimsenmesi, geliştirilmiş veri toplama sisteminin oluşturulması, küçük ölçekli balıkçılığın desteklenmesi ve sürdürülebilir yetiştiriciliğe yönelik stratejilerin oluşturulması amaçlanmaktadır.

- Ormansızlaşma konusu dünya için giderek artan bir tehdit oluşturmaktadır. Dünya genelinde sera gazı emisyonunun yüzde 20'sine sebep olarak gösterilen ormansızlaşma, ekosisteme de büyük zarar vermektedir.

- Ormancılık ile tarım ve enerji sektörleri arasındaki sıkı bağ konusunda farkındalık giderek artmaktadır.

3.2. Türkiye'deki Dinamikler ve Dünyadaki Eğilimlerin Muhtemel Yansımaları

Türkiye'nin AB ile entegrasyon süreci yavaş da olsa devam etmektedir. Bu yolda 1995 yılında AB ile Gümrük Birliğine gidilmiştir. Ancak, tarımsal mallar bu gümrük birliğinde kapsam dışındadır, yani ülkemiz tarımsal mallarda AB'ye hala gümrük vergileri uygulamaktadır. Herhangi bir şekilde (Gümrük birliğinin genişletilmesi veya AB'ye üyelik) bu gümrük vergilerinin azaltılması veya kaldırılması durumunda ülkemizin tarım sektörünün ne gibi sorunlar yaşayacağı da önemli bir sorudur. Bu konuda yapılmış olan çalışma sonuçları düşündürücüdür.

Çağatay, Saunders ve Ramor (2001) tarafından yapılan çalışmada Lincoln Ticaret ve Çevre Modeli (LTEM²²) kullanılarak Türkiye'nin AB'ye girişinin tarım sektörüne olası etkileri değerlendirilmektedir. Bu modellerle AB'nin Türkiye'yi içine alacak şekilde genişlemesiyle oluşabilecek fiyat, arz-talep ve net ticaret ve refah etkileri üzerinde durulmaktadır. Çeşitli senaryolarla 2010 yılına kadar tahminler yapılabilmektedir. AB'nin Gündem 2000 reformunu uyguladığı durum, Türkiye'nin Gündem 2000 öncesi ve sonrası topluluk fiyatlarına uyumu ve AB'den bağımsız şekilde Türkiye'nin tam serbestleşmeye geçişi senaryoları incelenmiştir. Tam serbestleşmeyle tarımsal ürün fiyatları önemli ölçüde azalırken üretici refahı gerilemekte, yüksek tarifelerle korunan ürünlerin ithalatı gerekmektedir.

Grethe'nin (2004) çalışmasında, Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliğinin tarıma genişletilmesi ile ortaya çıkabilecek durumun değerlendirilmesi amacıyla bir kısmi denge modeli olan TURKSIM²³ oluşturulmuştur. Model üretim değerinin yüzde 85'ini temsil eden 34 ürünü içermektedir. Model sonuçlarına göre tarımsal ticaretin serbestleşmesi ile Türkiye için önemli bir refah kazancı sağlanacağı belirtilmektedir. Öte yandan, tüketim tarafında serbestleşme sonrası fiyat düşüşleri nedeniyle reel gelirin dağılımında olumlu gelişmeler olacağı belirtilmektedir. Üreticiler arasında büyük çiftlikler lehine bulunan korumacı politikaların azaltılması sonucu sektör içi gelir dağılımında da iyileşme olacağı belirtilmektedir. Öte yandan, Grethe'ye göre (2004) tarım üreticileri bu politika-

²² LTEM çok ürünlü ve çok ülkeli (18 ürün ve 17 ülke) bir kısmi denge modelidir.

²³ TURKSIM matematiksel programlama ile oluşturulmuş, tek ülkeli (Türkiye) bir modeldir.

dan zararlı çıkarken, kendileri de birer tüketici olduklarından bu kaybin bir kısmı geri kazanılacaktır.

Diğer taraftan, Eruygur ve Çakmak'ın (2007) çalışmasına göre ise, gümrük birliği ve üyelik durumunda bitkisel üretim hacmi, sırasıyla, yüzde 5,4 ve 6,5 daralmaktadır. AB ile olası bir ticaret serbestleştirilmesi bitkisel üretim değerinde yüzde 7,0 -7,2 civarında bir azalmaya sebep olmaktadır. Her iki senaryoda da, hayvansal üretim hacmi yüzde 4,2 ve değeri yüzde 24 civarında düşmektedir. Tarımsal mallar için AB ile olan bir ticaret serbestliği, artan iç talep ile birlikte hayvansal ürünler net ithalatına, ihracattan daha uygun koşullar sağlanmakta ve Türkiye'nin net ihracatçı pozisyonunda önemli bir değişime neden olmaktadır. Gümrük Birliği durumunda Türkiye'nin net tarımsal ürünler ihracatı 77 milyon ABD dolarına düşmektedir. Üyelik durumunda ise Türkiye, 306 milyon ABD doları civarında net ithalatçı konumuna girmektedir. Bu değişimin en önemli nedeni ciddi şekilde artan hayvansal ürünler (kanatlı hariç) ithalatıdır. Modelin temel döneminde Türkiye 273 milyon ABD doları değerinde hayvansal ürün ithal ederken, üyelik durumunda bu rakam 2.818 milyon ABD dolarına yükselmektedir. Bu sonuç, Türk hayvansal ürün sektöründeki yapısal iyileşme gereksinimini gözler önüne sermektedir. Eğer, hayvansal ürünler sektörü bu şekildeki bir gümrük birliğine veya AB üyeliğine kadar üretim yapısını önemli şekilde iyileştirmeyi başaramazsa; Türkiye, AB'ye üyelik durumunda hayvansal ürünlerde ciddi bir net ithalatçı konumuna girecektir. Bunun dışında; tahıllarda (özellikle mısır ve çeltik) ve yağlı tohumlarda (özellikle ayçiçeği ve soya) net ithalat artışının çok olması beklenmektedir. Bu anlamda bu alt sektörlerde de tedbirler alınmalıdır. Diğer taraftan, bu şekildeki bir gümrük birliği durumunda meyve ve sebze ürünleri ihracatında net olarak artışlar beklenmektedir. Dolayısıyla, ülkemizin bu sektörleri rekabetçi kalabilecek gibi gözükmektedir.

Konu ile ilgili bir başka çalışma Salamon, Leeuwen, Tabeau, Koç, Bölük ve Fellmann'nın (2010) çalışmasıdır. Çalışma AGMEMOD²⁴ modelini kullanarak Türkiye'nin AB üyeliğinin Türkiye ve AB tarımsal piyasalarındaki etkilerini araştırmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre, AB üyeliği sonucunda, yerli üretici fiyatlarında önemli düşmeler tahmin edilmektedir. AB'nin OTP desteklerinin AB üyeliği öncesi durumda Türk çiftçisinin aldığı desteklere göre üretimi daha az arttırıcı etkileri olacaktır. Türkiye'de AB üyeliğinin tütün üreticileri dışında bitkisel üretim sektörü için etkileri genel olarak negatif bulunmaktadır. Diğer taraftan düşen tarımsal ürün fiyatlarından Türk tüketicisinin faydalanaacağı belirtilmektedir. Ayrıca, üyelik ile beraber yem maliyetlerinin düşmesi sonucu koyun eti, broiler ve süt üreticilerinin üyelikten kazançlı çıkacakları tahmin edilmektedir.

Şahinöz ve Yeni'nin (2012) çalışmasında ise üyelik süreci ve sonrasında Avrupa Birliği ile uyumlulaşma sonucunda ortaya çıkacak gıda ürünleri fiyat değişikliklerinin refah etkileri tahmin edilmektedir. Bu amaçla, kırsal kesim, kentsel kesim ve Türkiye genelinde, harcamaya göre sıralı her yüzde 20'lik grup için Slutsky telafi edici değişimi hesaplanmıştır. Genel ampirik bulguların tersine, bu çalışmada AB üyeliği sonucu fiyat

²⁴ AGMEMOD modeli, ekonometrik, dinamik, çok-piyasalı bir kısmi denge iktisadi modelidir ve AB üye ülkeler düzeyinde AB tarımı için geliştirilmiştir.

artışlarının tüketicilerde bir refah kaybına yol açacağı tahmin edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden biri olarak bu çalışmada kısa dönem etkilerin analizine odaklanılması ifade edilebilir. Bir diğer sebep ise Türkiye ve AB gıda fiyatlarının veri olarak kabul edilmiş olmasıdır. Çalışmada, ortalama olarak kişi başına, kırsal kesimde yıllık yüzde 8,6, kentsel kesimde yüzde 5,7, Türkiye genelinde ise yüzde 6,3'lük refah kaybı öngörülmektedir. Türkiye'nin günümüzdeki ekonomik ve sosyal konumunun sabit kaldığı varsayımı altında tahmin edilen tüketici refahındaki toplam kayıp kırsal kesimde yıllık 6,5 milyar TL, kentsel kesimde yaklaşık olarak yıllık 15,6 milyar TL, Türkiye genelinde ise yıllık yaklaşık 22 milyar TL'ye varmaktadır.

Bir başka araştırmada, AB'nin Türkiye de dâhil olmak üzere Akdeniz Partner Ülkeleri ile tarımsal mallarda bir tam ticaret serbestleşmesi gerçekleştirilmesi durumunda, bu gelişmenin AB'nin tarımsal ürünler ticareti üzerindeki etkileri, homojen olmayan ticari mallara ilişkin Armington ticaret yapısı kullanılarak araştırılmaktadır (Eruygur, 2012). Modelde, Harmonize Sistem'de 4 hanede tanımlanan 207 tarımsal üründe, AB'nin tüm dünya tarımsal ticareti yansıtılmakta, bu amaçla dünya ticareti 29 bölgeye ayrıştırılmaktadır. AB'nin Türkiye de dâhil olmak üzere Akdeniz Partner Ülkeleri ile tarımsal mallarda bir serbestleşme gerçekleştirilmesi durumunda, Türkiye'nin AB'ye yaptığı tarımsal ürünler ihracatının en fazla yüzde 8 civarında artacağını tahmin etmektedir. Bu artış 2011 yılı fiyatları ile 277 Milyon Avro'luk bir artışa karşılık gelmektedir. Bu artışta en yüksek pay domates, salatalık, turunçgiller gibi ürünlerde tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, AB'nin Türkiye de dâhil olmak üzere Akdeniz Partner Ülkeleri ile tarımsal mallarda bir serbestleşme gerçekleştirilmesi durumunda, Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalatta ise üst sınır olarak yüzde 30'luk bir artış tahmin edilmektedir. Bu artış, 2011 yılı fiyatları ile 932 Milyon Avro'luk bir artışa karşılık gelmektedir. Artış en yüksek büyükbaş hayvan eti ve canlı hayvanlarda (toplam 560 Milyon Avro'luk bir artış), mısırdaki (86 Milyon Avro'luk artış), buğdayda (55 Milyon Avro'luk artış), ayçiçeğinde (33 Milyon Avro'luk artış), canlı koyun ve keçi (20 Milyon Avro'luk artış), ve çeltikte (13 Milyon Avro'luk artış) oluşmaktadır.

Diğer yandan, günümüzün en büyük çevre sorunlarından biri olan iklim değişikliği en fazla tarımı etkilemektedir. Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin 4. Değerlendirme Raporuna göre gelecek yüzyılda Türkiye'nin içinde bulunduğu Akdeniz Havzası'nda sıcaklığın artacağı, sıcak dalgalarının daha yoğun olacağı, yağışlarda yüzde 20'ye varan azalmalar olacağı, toprak neminin azalacağı, deniz seviyesinin yükseleceği tahmin edilmektedir. Akdeniz Bölgesi'ndeki yarı kurak ve subtropik alanlarda sıcaklık artışlarının, yağış rejimindeki değişikliklerin daha fazla olacağı, sel, kuraklık gibi ekstrem hava olaylarının daha yoğun ve sık yaşanacağı bildirilmektedir (IPCC, 2007). Türkiye'de iklim değişikliğinin tarım üzerine etkisi konusunda Dellal, McCarl ve Butt tarafından yapılan araştırma (Dellal vd., 2011), iklim değişikliğinin Türkiye'de tarım sektörüne ekonomik etkisini incelemektedir. 2050 yılı sıcaklık ve yağış tahminleri kullanılarak yedi coğrafik bölgede ve ulusal ölçekte yapılan araştırmada, Türkiye'de ekilen alanların yüzde 85'ini kaplayan beş temel ürün olan buğday, arpa, mısır, ayçiçeği ve pamuk ele alınmıştır. Araştırmada öncelikle, biyofizyolojik bir model ile 2050 yılı için verim tahminleri yapılmıştır.

Verimdeki değişmelerin Türkiye'nin tarımsal üretimine, bölgeler arası ürün deseninde, tarım ürünleri fiyatlarında, ihracat ve ithalat miktarı, tüketici, üretici ve sosyal refaha etkileri ise araştırmacıların kurdukları TARSEM (Türkiye Tarımsal Sektör Modeli) adlı ekonomik model ile tespit edilmiştir (Dellal vd., 2011). Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de tüm bölgelerde ele alınan ürünlerin verimlerinde yüzde 3 ile yüzde 13 oranında azalış olacağı tahmin edilmektedir. Verimdeki azalmalar nedeniyle üretim miktarının azalacağı, üretim deseninde bölgeler itibariyle değişiklikler olacağı, buğday ve ayçiçeğinde ihracatın azalacağı, mısır ve pamukta ithalatın artacağı, ürün fiyatlarının; buğdayda yüzde 6,3, arpada yüzde 7,1, mısırdaki yüzde 12,6, ayçiçeğinde yüzde 0,1 oranında artacağı tahmin edilmektedir (Dellal vd., 2011).

Bu kısımda değinilmesi gereken bir başka önemli gelişim çizgisi de, ülkemizin son yıllarda özellikle önem verdiği sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme kavramlarıdır. Çevrenin korunması ve temiz bir dünya konusu 1972 yılındaki Dünya Çevre Konferansında uluslararası boyut kazanmış ve 1987 yılında yayımlanan "Brundtland Raporu" ile çevre, ekonomi ve toplum ekseninde "sürdürülebilir kalkınma" kavramına dönüşmüştür. 1992 yılında imzaya açılan Rio sözleşmeleri sürdürülebilir kalkınmanın uygulamaya geçmesini sağlayan en önemli küresel adım olmuştur. Türkiye sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası gündemini yakından takip etmektedir. Bu çerçevede 20-22 Haziran 2012'de Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleşen Rio+20 Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'na Türkiye'nin sunduğu Ulusal Raporda ülkemiz için önemli noktalara değinilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2012a). Sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini; ekonomik ve sosyal yapıyla çevre etkileşiminin bütüncül bir şekilde değerlendirilerek bugünkü ve gelecekteki nesillerin kalkınmanın getirdiği fırsatlardan hakkaniyetli bir şekilde yararlanması oluşturmaktadır. Rio+20 Konferansının iki temel konusundan biri olan "yeşil büyüme" yeni bir yaklaşım olmamakla birlikte, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için mevcut çabalara ivme kazandıracak düşünülen ve en çok gündemde olan kavramlardan biridir. Yeşil büyüme için kabul görmüş tek bir tanım bulunmamakla beraber, doğal kaynakları verimli kullanan, çevresel bozulmaları önleyen, yoksulluğu azaltırken sosyal refahı ve istihdamı artıran, yenilikçi, verimli ve temiz teknolojileri destekleyen bir ekonomik gelişme ve büyüme aracı olarak görülmektedir. Bu perspektif bağlamında aşağıdaki noktalar önem arz etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2012a):

- Türkiye'de tarım sektörü, ekonomi içindeki azalan payına rağmen kırsal kalkınma ve gıda güvenliği açısından stratejik bir konumdadır. Ayrıca tarımın su, enerji ve toprak kullanımına dayalı olması nedeniyle, sektörde sağlanacak iyileştirmeler yeşil büyümeye de katkı sağlayacaktır. İklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir role sahip olan ormancılık sektörü sağlamış olduğu ekosistem hizmetleri, kırsal kalkınma ve gıda güvenliğine katkısı ve atıklarının yenilenebilir enerji kaynağı olması nedeniyle yeşil büyüme açısından fırsatlar barındırmaktadır. Türkiye'nin iklim değişikliğine uyum için enerji, tarım, orman, afet, su gibi alanlarda yürüteceği programlar sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecektir.

- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı amacı doğrultusunda, kirliliği azaltmak ve önlemek üzere caydırıcı ve özendirici mali araçlar entegre bir şekilde ele alınacaktır. Doğal kaynakların fiyatlandırılmasında “kullanan öder”; katı atık, atık su, sera gazı ve hava kirletici emisyonlarının oluşturduğu kirlilik yükünü kontrol altına almak üzere “kirleten öder” gibi ilkeler temelinde daha ileri önlemler alınacaktır. Bu kapsamda yeşil büyüme amaçlı yatırım ve harcamalar desteklenecektir.

- Türkiye’de tarım sektörü emek yoğun ve doğal kaynak kullanımına dayalı bir sektör olmasının yanı sıra kırsal kalkınmaya katkısı ve yarattığı istihdam nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle sektördeki verimlilik ve kalite artışı Türkiye’nin kalkınma sürecini ve yeşil büyüme yaklaşımını destekleyecektir. Tarım, su ve toprak gibi doğal kaynaklara ve biyolojik çeşitliliğe bağlıdır. Tarımsal faaliyetler bu kaynaklar üzerinde baskı oluştururken aynı zamanda bu kaynakların bozulması tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, Türkiye’nin tarım sektöründeki önceliği; bu ilişkiyi yeşil büyüme yaklaşımı çerçevesinde kırsal kalkınmaya hizmet edecek şekilde düzenlemektir. Türkiye’de tarım sektöründeki uygulamalar, özellikle su kaynaklarını ve biyolojik çeşitliliği etkileyecek iklim değişikliği dikkate alınarak gelir, verimlilik ve istihdam kaybı yaratmayacak şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir.

- Türkiye, artan verimlilik, kalite ve ürün miktarı ile gıda güvenliği ve güvencesini sağlarken biyolojik çeşitliliği, su, toprak ve ormanları koruyan ve toplumsal faydaya dönüştürebilen rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörünü oluşturma kararlılığındadır. Bu çerçevede şu temel noktalar hedeflenmektedir: (1) Gen kaynaklarının korunması ve kayıt altına alınması, (2) İklim değişikliği ile mücadele için mera, orman ve tarım arazileri gibi karbon tutma alanlarının korunması, (3) Gıda güvenliği açısından üreticilerin ve tüketicilerin bilinç düzeyinin artırılması, (4) Tarım alanlarının etkin ve verimli kullanılması için arazi parçalanmasının önlenmesi ve arazi toplulaştırması, (5) Su kaynaklarının verimli kullanımının etkin sulama yöntemleriyle sağlanması, (6) Tarımsal üretimin ihtiyacı olan enerjinin mümkün olan ölçüde yenilenebilir kaynaklardan sağlanması, (7) Tarımsal arazilerin korunması için havza ıslahı, taşkın önleme ve erozyonla mücadele çalışmalarına hız verilmesi, (8) Tarımın tüm alt faaliyetlerinde (balıkçılık, ormancılık, hayvancılık, bitkisel üretim vb.) kaynak kullanım dengesinin oluşturulması, (9) Tarımsal destekler ile kırsal kalkınma desteklerinin çevrenin korunmasını gözeterek şekilde verilmesi, (10) Ormancılık sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması, (11) Endüstriyel amaçlı ağaçlandırmalar yaygınlaştırılarak doğal ormanlar üzerindeki baskıların azaltılması, ve (12) Orman ürünleri ve hizmetlerinden sağlanan gelirin artırılması ve mamul ürün üretiminin teşvik edilmesi.

- Söz konusu hedeflere ulaşılabilmesi için sürdürülebilir arazi kullanımı ve ürün planlaması, doğru tarım tekniklerinin uygulanması, tarım alanlarında çevrenin korunmasını özendirici kırsal kalkınma programları ile tarımsal desteklerin yaygınlaştırılması, üreticilerin bilinç düzeyini artırmak üzere eğitim ve yayım hizmetlerinin artırılması, marka ürün oluşturulması, iyi tarım ve organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, destek ve yatırım politikalarıyla kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, sulama sistemleri-

nin modernizasyonu ve rehabilitasyonu, etiketleme ve sertifikalandırma ile gıda güvenliğinin sağlanması ve tarımsal Ar-Ge'nin geliştirilmesi öngörülmektedir. Tarım alanlarının korunması, toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılması ve doğru ürün planlaması ile sürdürülebilir kalkınma süreci desteklenecek, tarıma dayalı sanayi kollarının kırsal kalkınma ve yeşil büyüme potansiyeli azami ölçüde değerlendirilecektir. Diğer taraftan, bu uygulamaların toplumdaki dezavantajlı kesimler üzerinde ilave yük oluşturmaması ve özellikle bu kesimlerin toplumla bütünleşmesi ve onurlu yaşam koşullarına kavuşturulması temel ilkedir.

- Hızla değişen dünyada kalkınmanın en önemli ayağını oluşturan kırsal kalkınma anlayışında da önemli değişimler yaşanmaktadır. Küresel ekonomide ulusal rekabetçiliğin kaynağı olarak bölgesel ekonomilerin önemi artmaktadır. Geleneksel kalkınma politikaları tavandan tabana, yeni nesil kalkınma modelleri ise tabandan tavana yürütülmektedir. Yerel kaynakların harekete geçirilmesi, yerel potansiyellere bağlı olarak sektörel uzmanlaşma sağlanarak ulusal ve uluslararası alanda yerelin yer alması hedeflenmektedir. Böylece bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farkı asgari seviyelere çekilmesi amaçlanmaktadır. Bölgesel kalkınmayı hızlandırmak amacıyla Kalkınma Bakanlığına bağlı olarak GAP, DAP, DOKAP, KOP Bölge kalkınma idareleri kurulmuştur. Söz konusu bölge kalkınma idarelerinin görev alanına giren 34 ilin yaklaşık 336 bin km²'lik alanı ile Türkiye yüz ölçümünün yüzde 43'ünü, yaklaşık 20 milyon nüfusu ile Türkiye nüfusunun %26'sını oluşturmaktadır. Bölge kalkınma idarelerinin proje uygulamaları alanındaki illerin büyük bir kısmında kırsal kalkınma ve tarım sektörü öncelikli konumdadır. Sadece GAP ve KOP Bölgesinde yaklaşık 6 milyon hektar alanda tarım yapılmaktadır. Bu bölgeler sahip olduğu bitkisel ve hayvansal üretim potansiyeli yönüyle Türkiye'nin gıda güvenliği açısından stratejik bir konumda yer almaktadır. Bu nedenle, bölge kalkınma illerinde ilgili Bakanlıkların yerelde yapacağı planlama, projelendirme ve politika belirlemede Bölge Kalkınma İdarelerinin iş birliği yapacağı kurum olarak yer alması önemlidir.

Önümüzdeki dönemde aşağıdaki noktalar da ayrıca önem arz etmektedir:

- Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı için coğrafi ve mikro klima temelli yönetim kapasitesi kritik hale gelecektir.

- Yer altı sularının kontrolsüz bir biçimde kullanımına devam edilmesi yüzey sularında azalmalara yol açabildiği gibi çoğu kere geri dönüşümü olmayan çevresel problemlere de yol açmaktadır. Su bütçesini dengeleyecek biçimde yerüstü ve yer altı sularının bütüncül bir yaklaşım içerisinde yönetilmesi gereğinin önümüzdeki dönemde ağırlık kazanması beklenmektedir.

- Arazi toplulaştırmanın yaygınlaştırılmasına rağmen AB ülkelerinde görüldüğü gibi ikinci nesil toplulaştırma yapmamak için miras kaynaklı parçalanma ve tarım arazilerinin tarım dışı amaçlara tahsisinin engellenmesi kritik husus olarak değerlendirilmektedir.

• İşletme ölçeklerinde büyüme ile sulama başta olmak üzere etkin girdi kullanımına dayalı olarak üretimi artırılacağı öngörülen hububat gibi temel ürünlerde işletmelerin ve kamunun stok yönetiminde ürün borsaları dahil piyasa araçlarının kullanımı artacaktır.

• Gerek iklim değişikliği gerekse ticaret, şehirleşme ve perakende yapısı temelinde özellikle bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenilirliği altyapısının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

• Hayvansal üretimde genel itibarıyla meraya bağımlılığın daha da azaldığı, yem bitkilerinin ve yem niteliği taşıyan endüstri yan ürünlerinin önem kazandığı, et üretiminin daha da ön plana çıkacağı ve bu anlamda küçükbaş hayvancılığın payının arttığı bir eğilim görülmektedir.

• Hayvancılıktaki gelişme potansiyeli temelinde büyük işletmelerin payının hızla artacağı öngörüsüyle, gerek üretimde istikrarın sağlanması gerekse küçük üreticilerin sektör dışına çıkması olasılığına dayalı istihdam konularının ön plana çıkması beklenmektedir.

• Hayvan sağlığı konusunda ise, uluslararası işbirliklerinin artacağı ve bölgesel bazda ele alınacağı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda AB ile ilişkiler, sınır ötesi işbirlikleri ve uluslararası ticaret bu konularda belirleyici unsurlar olacaktır.

• Artan nüfus ve şehirleşmeye paralel şekilde tarım ve gıda işletmelerinin özellikle AB seviyesinde bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenliği durumları istikrarlı sektörel büyüme için kritik rol oynayacaktır.

• Gıda sanayiinde rekabet koşullarında iyileşme yaşanması beklenmemekte ve alt sektörler bazında yoğunlaşmanın artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Gıda işletmeleri için getirilecek yeni yatırım gereği doğuracak teknik ve hijyenik kriterler ve buna bağlı ticaret kısıtları küçük işletmelerin çalışma şartlarını olumsuz etkilerken kayıt dışı üretimin de ortadan kalkmasıyla kayıtlı çalışan büyük firmaların ölçek ekonomisiyle rekabet üstünlüğü elde ederek alt sektörlerde daha da hakim konuma gelebilecekleri düşünülmektedir.

• Balıkçılıkta etkin kaynak yönetiminin teşkil edilmesine yönelik olarak stok değerlendirme çalışmalarının eksikliği bir risk olarak görülmektedir.

• Ülkemiz orman varlığını arttıran nadir ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum iklim değişikliğiyle mücadelede ve ekosistemin korunması açısından ülkemiz için önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

• Türkiye'nin AB üyeliği konusunda ise gelişmeler sürmektedir. Şahinöz ve Yeni'nin (2012) de belirttiği üzere, AB'ye tam üyelik sürecinde Türkiye'nin karşılaştacağı en zorlu müzakere başlıklarından birisi hiç şüphesiz "tarım"dır.

4. GÜÇLÜ VE ZAYIF YANLAR İLE FIRSAT VE TEHDİTLER (GZFT) ANALİZİ

Onuncu Kalkınma Planına (2014-2018) esas teşkil edecek Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) ve Çalışma Grubu (ÇG) çalışmalarının; çeşitli alanlarda birbirleriyle tutarlı bir amaç, politika ve öncelikler seti sunan, makro politikaların yanı sıra, temel dönüşüm alanlarını ve ana sektörleri kapsayıcı bir nitelikte olması hedeflenmiştir. Tematik olarak adlandırılan Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği ÖİK raporu ile, sektörel olarak adlandırılan tarımla ilgili diğer ÖİK'lerin yanında, tarım sektörünün bir bütün olarak ele alınması, etkin bir tarımsal yapının oluşturulması ve sürdürülebilir temelde ülkenin gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik mevcut yapı ve uygulamaların gözden geçirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Türkiye ile dünyadaki eğilimler de dikkate alınarak stratejik hedefler ve politika önerilerinin ortaya konulması ve konuyla ilgili tüm kesimlerin ortak görüşünün yansıtılması da amaçlanmıştır.

Bu amaçla, komisyonun ilk toplantısı 24-25 Eylül 2012 tarihlerinde yapılmıştır. Toplantıya, raportörler tarafından hazırlanan ön raporun sunuşu ile başlanmış ve rapor ışığında ortaya çıkan aşağıdaki sorular komisyon üyelerinin tartışmasına açılmıştır.

1. Yapısal verimlilik artışı sağlanması için makro ve mikro düzeyde alınması gereken önlemler ve izlenmesi gereken politikalar neler olmalıdır?

2. Üretimde verimlilik artışı ile pazarlamada rekabet gücü artışına yönelik örgütlenmenin geliştirilmesi için makro ve mikro düzeyde alınması gereken önlemler ve izlenmesi gereken politikalar neler olmalıdır?

3. Tarım ve gıda işletmelerinin modernizasyon ihtiyaçlarının belirlenmesi ve desteklenmesi için makro ve mikro düzeyde alınması gereken önlemler ve izlenmesi gereken politikalar neler olmalıdır?

4. Tarımsal desteklerin, tarımsal etkinliği ve gıda güvenliğini özellikle geliştirecek şekilde zenginleştirilip biçimlendirilmesi için neler yapılmalı, ne tür destekleme politikaları uygulanmalı ve bu destekleme araçları, gıda zincirinde hangi aşamalarda ne tür konularda ve nasıl kullanılmalıdır?

5. Türkiye'de temel tarımsal ürünlerde ithalata bağımlılığı azaltıcı politikalar neler olmalıdır?

6. Başta toprak ve su olmak üzere tarımda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için gereken politikalar nelerdir?

7. Tarım ürünleri ve işlenmiş gıda ürünlerinin pazarlamasındaki aksaklıklar nelerdir? Bu aksaklıkların giderilmesi için makro ve mikro düzeyde izlenmesi gereken politikalar neler olmalıdır?

Ön rapor ve yukarıda sıralanan sorular ışığında, ÖİK katılımcıları moderatör yönetiminde, Türkiye'nin tarımsal yapı ve gıda güvenliği konusunda güçlü ve zayıf yanları

ile fırsat ve tehdit oluşturan hususlarını tartışmışlardır. Katılımcıların uzlaştığı hususlar Tablo 11’de bir araya getirilmiştir.

GZFT analizi sonucunda, Türkiye’nin tarım arazisi, işgücü, deniz ve iç su kaynakları, iklim ve coğrafi yapı, biyoçeşitlilik açısından tarımsal üretimde yeterli varlığa sahip olmasının, küçük aile işletmeciliğinin, tarımda öğretim ve idari teşkilatlanmanın yaygınlığının, dış pazarlara yakınlığın, tarıma dayalı ve bağımlı sanayinin varlığının, geleneksel üretim kültürünün bulunmasının, belirli ürünlerde dünyada lider ülke olmasının güçlü yanları olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’nin zayıf yanları olarak ise, tarımsal alt yapının yetersizliği, doğal kaynakların etkin kullanılamaması ve yönetilememesi, yetersiz ve etkin olmayan örgütlenme, ürün değerlendirme ve pazarlamada eksiklik, tarımsal ürün piyasalarının etkisizliği, bazı girdilerde dışa bağımlılık, sanayi ile entegrasyon/işbirliği düşüklüğü, üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olması, eğitilmiş ara eleman eksikliği, verim ve kalite düşüklüğü olarak sıralanmıştır.

Diğer yandan, küresel ölçekte ülke algısının olumlu yönde gelişmesi, potansiyel genç nüfusun olması, ülkenin refah seviyesinin artması, AR-GE ve tanıtım çalışmalarına verilen desteklerin artması, lojistik altyapısının gelişmesine verilen önem, tüketici bilincinin artması, lisanslı depoculukta sağlanan yasal gelişmeler, finans ve reel sektörlerden tarım ve gıda sektörüne artan ilgi gibi konular ise fırsatlar olarak belirlenmiştir.

Türkiye’nin, AB OTP ve DTÖ Tarım Ürünleri Ticareti Anlaşmasının koşullarına hazır olmaması, küresel gıda krizlerinin olumsuz etkileri, tarım sektörü ilgilendiren konularda yetki dağınıklığı, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, küresel iklim değişikliğinin olası olumsuz etkileri, gıda olarak kullanılan ürünlerden biyoyakıt üretimi, kuraklık ve önemli tarım bölgelerinde tarımsal su yetersizliği, lojistik maliyetlerinin yüksekliği, toprak ve su kaynakları ile denizlerin, sektör içi ve dışı nedenlerle kirlenmesi, kırsal alanda değişen demografik yapı ve genç nüfusun tarıma azalan ilgisi, medya kaynaklı bilgi kirliliği, bilinçsiz tüketim ve israf, tohum, tarım ilaçları ve GDO’lu ürünler konusunda küresel tekelleşme ise tehditler olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 11: GZFT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	FIRSATLAR
<ol style="list-style-type: none">1. Yeterli tarım arazisi, işgücü, deniz ve iç su kaynaklarına sahip olunması,2. Ülkede farklı ürünlerin yetiştirilebilme imkânlarını sağlayan iklim ve coğrafi yapıya sahip olmak,3. Zengin bitkisel ve hayvansal biyoçeşitlilik,4. Küçük aile işletmeciliğinin varlığı,5. Tarımsal öğretim ve idari teşkilatın yaygın olması,6. Dış pazarlara yakınlık,7. Tarıma dayalı ve tarıma bağımlı sanayiinin varlığı,8. Geleneksel tarımsal üretim kültürüne sahip olunması,9. Belli ürünlerde dünya liderliği,10. Tarımda Sigortacılık Sisteminin bulunması	<ol style="list-style-type: none">1. Küresel ölçekte ülke algısının olumlu yönde gelişmesi,2. Potansiyel genç nüfusun olması,(tarım sektörüne kaydırılabilirse)3. Refah seviyesinin artması,4. AR-GE ve tanıtım çalışmalarına verilen desteklerin artması,5. Lojistik altyapısının gelişmesine verilen önem,6. Tüketici bilincinin artması,7. Lisanslı depoculukta sağlanan yasal gelişmeler,8. Finans ve reel sektörlerden tarım ve gıda sektörüne artan ilgi,9. Havza bazlı destekleme modelinin başlatılması,10. Organik tarım potansiyelinin yüksek olması,11. Güçlü balıkçılık filosu varlığı,12. İyi tarım uygulamaları ve organik tarım politikalarının varlığı,13. AB üyelik süreci,14. Bölgesel kalkınma politikalarının işlerlik kazanması,15. Tarım sektöründe mesleki ve sivil örgütlenmenin giderek yaygınlaşması,16. Yenilenebilir enerji kaynaklarının varlığı,17. Helal gıda potansiyeli

Tablo 11: GZFT Analizi (devam)

ZAYIF YÖNLER	TEHDİTLER
<ol style="list-style-type: none">1. Tarımsal alt yapının yetersizliği,2. Doğal kaynakların etkin kullanılmaması ve yönetilememesi,3. Yetersiz ve etkin olmayan örgütlenme,4. Ürün değerlendirme ve pazarlamada eksiklik,5. Tarımsal ürün piyasalarının etkinsizliği,6. Bazı girdilerde dışa bağımlılık,7. Tarım sektörünün sanayi ile entegrasyonunun düşük olması,8. Üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olması,9. Eğitimli ara eleman eksikliği,10. Yetersiz AR-GE11. Veraset intikalini yapılmaması, kayıt dışı işletme varlığı,12. Tarım politikası hedeflerine ulaşmada desteklerin etkin kullanılmaması,13. İşletmelerin finansmana erişim sorunu ve sermaye yetersizliği,14. Verim ve kalite düşüklüğü,15. Hayvancılıkta yem sorunu,16. Bilinçsiz girdi kullanımı,17. Tarımsal verilerde yetersizlik,18. Üretici örgütlerinin piyasada etkinliğini sağlayacak mevzuatın yetersizliği.	<ol style="list-style-type: none">1. AB Ortak Tarım Politikası ve DTÖ Tarım Ürünleri Ticareti Anlaşmasının koşullarına hazır olunmaması,2. Küresel gıda krizlerinin olumsuz etkileri,3. Tarım sektörünü ilgilendiren konularda yetki dağınıklığı,4. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımı,5. Küresel iklim değişikliğinin olası olumsuz etkileri,6. Gıda olarak kullanılan ürünlerden biyoyakıt üretimi,7. Kuraklık ve önemli tarım bölgelerinde tarımsal su yetersizliği,8. Lojistik maliyetlerinin yüksekliği,9. Toprak ve su kaynakları ile denizlerin, sektör içi ve dışı nedenlerle kirlenmesi,10. Dünya gıda stoklarında istikrarsızlık,11. Kırsal alanda değişen demografik yapı ve genç nüfusun tarıma azalan ilgisi,12. Medya kaynaklı bilgi kirliliği,13. Bilinçsiz tüketim ve israf,14. Tohum, tarım ilaçları ve GDO'lu ürünler konusunda küresel tekelleşme.

5. ONUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

5.1. Uzun Vadeli Hedefler (Sektör Vizyonu)

Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu Onuncu Plan dönemi için vizyon, strateji ve amaç ile tedbirlerin belirlenmesi çalışmaları GZFT çalışmalarını takiben, aynı grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği vizyonu;

“Gıda güvenliğini ve gıda güvenilirliğini esas alan, bilimsel, güvenilir verilere ve ileri teknolojiye dayalı; örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkinliği artırılmış bir yapıya sahip uluslararası rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörü” olarak tanımlanabilecektir.

5.2. Sorun Alanları, Stratejik Amaçlar ve Tedbirler

Belirlenen vizyona ulaşabilmek için komisyon üyeleri aynı toplantıda moderatör yönetiminde, önce sektöre ilişkin sorun alanlarını belirlemiş, bu sorunlarda grubun hemfikir olması sağlandıktan sonra, her sorun alanına yönelik stratejik amaç ve öncelikle yapılması gerekenlerin belirlenmesi sağlanmıştır.

Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu üyeleri tarafından belirlenen sorun alanları olarak; tarımın yapısal sorunları, üretim, pazarlama ve örgütlenme olmak üzere 4 başlıktan oluştuğu konusunda hemfikir olmuşlardır (Tablo 11). Tarımın yapısal sorunlarının; işgücü, toprak, su, sermaye, veri, tarım-çevre ilişkisi ve AR-GE'den oluştuğu, üretim sorun alanında; verim, kalite, teknoloji, rekabet gücü, planlama ve desteklerin bulunduğu, pazarlama sorun alanında; lojistik, iç ve dış ticaret, küresel politikalara uyum olduğu, örgütlenme sorun alanında ise; mevzuat, üretici ve tüketici örgütlenmesinde yeni açılımlar ve kurumsal yetki dağılımının bulunduğu saptanmıştır. Belirlenen yukarıdaki sorun alanlarının çözümüne yönelik stratejik amaçlar ve alınması gereken önlemler ise, aşağıdaki matriste gösterilmiştir.

Tablo 12: Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği Sorun Alanları

1. Tarımın yapısal sorunları	<ul style="list-style-type: none">- İşgücü- Toprak- Su- Sermaye- Veri- Tarım-çevre ilişkisi- Ar-Ge
2. Üretim	<ul style="list-style-type: none">- Verim- Kalite- Teknoloji- Rekabet gücü- Planlama- Desteklemeler
3. Pazarlama	<ul style="list-style-type: none">- Lojistik- İç ticaret, dış ticaret- Küresel politikalara uyum
4. Örgütlenme	<ul style="list-style-type: none">- Mevzuat- Üretici ve tüketici örgütlenmesinde yeni açılımlar- Kurumsal yetki dağılımı

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 1: İşgücü kapasitesinin geliştirilmesi						
Öncelikte Yapılacak Gerekler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler:	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Tarımda çalışan mevcut işgücünün bilgi seviyesinin yükseltilmesi		Mevcut tarımsal örgütlerin çiftçi eğitimine katkılarının sağlanması (düzenli kurslar, seminerler)	- Çiftçi eğitimi veren tarıma dayalı ve bağlı sanayileri desteklemek, - Yerel yönetimlerce çiftçi eğitim merkezlerinin kurulması, - Eğitim alanların desteklerden öncelikli olarak yararlandırılması.	- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı(GTHB) -Tarımsal örgütler -Tarım dayalı ve bağlı sanayi işletmeleri (ya da temsilcisi olan STK'lar)	- Üniversiteler - Yerel yönetimler	Sürekli
2. Genç nüfusun tarımsal üretimde kalmasının teşvik edilmesi ve genç nüfusun tarımda istihdamını sağlayacak tedbirler alınması	Tarım sektöründe çalışacak genç nüfusa eğitim desteğinin verilmesi	Başarılı ve çiftçilik yapacak öğrencilere burs olanakları	-Kırsal kalkınmaya yönelik alınacak tedbirlerle, göçün önüne geçilmesi, Kırsal alanda yaşamayı cazip hale getirecek tüm sosyal ve ekonomik tedbirler, Asgari ücretle çalıştırma, sigortalı çalışma vb. düzenlemeler.	-Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), -GTHB	- Ekonomi Bakanlığı, - Maliye Bakanlığı, - Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)	Sürekli
3. Tarımsal yeniliklerin ve bilginin (teknolojik ya da yasal değişiklikler vb) çiftçilere ve sektörün diğer paydaşlarına hızlı ve etkili bir şekilde ulaştırılması		Yayım teşkilatının daha etkin çalışması	- Tarıma dayalı ve bağlı sanayileri bu yönde desteklemek - TRT'nin TV ve radyoda tarım kanalı kurması	- GTHB	- Üniversiteler - Tarımsal örgütler - Tarım dayalı ve bağlı sanayi işletmeleri (ya da temsilcisi olan STK'lar) - İhracatçı birlikleri - Danışmanlar - TRT	Sürekli

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 1: İşgücü kapasitesinin geliştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
4. Eğitimi ara eleman açığının kapatılması			Kaynak sağlanarak verilen eğitimin sertifikalandırılması ve eğitim hizmetinin etkinliği olana yaptırılması zorunluluğunun getirilmesi	GTHB	Üniversiteler, Meslek Yüksekokulları İŞKUR (uyguladığı projenin tarım sektörü de dikkate alınarak yenilenmesi)	2014– 2018
5. Teknik elemanların hizmet içi eğitimlerine sahada uygulamalı eğitiminin ilave edilmesi		Üniversitelerin uygulamalı eğitim vermesi		GTHB	-Yurtiçi ve yurtdışı araştırma kurumları ve üniversiteler -STK'lar -Üretici Örgütleri ve meslek kuruluşları, -TİGEM	2014- 2018
6. GTHB'nin merkez ve yerel personelinin sürdürülebilirlik, permakültür, ekolojik tarım, doğa dostu tarım, gıda güvenliği ve güvenilirliği konularında kapasitesinin güçlendirilmesi, uzmanlık alanlarına göre personel istihdamı		Eğitim bölümünün stratejisi içine alınmalı, ödenek ayrılmalı	Pratik anlamda teknik geziler, alan ziyaretleri, ve gerektiğinde uluslararası uzmanların davet edilmesi	GTHB	-İlgili meslek kuruluşları ve STK'lar, -Üniversiteler, -Halk Eğitim Müdürlükleri (yerelde)	2014- 2018

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 2: Toprak kaynaklarının etkin kullanımı						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Toprak veri tabanının güncellenmesi			Bu konudaki projelere kaynak sağlanması	GTHB	Yerel yönetimler	2014–2018
2. Tarım arazisi kullanım planlarının hazırlanması			Bölgesel ve ulusal projelerin hazırlanması	GTHB	-Orman Su İşleri Bakanlığı -Maliye Bakanlığı -Tapu kadastro GM -İçişleri Bakanlığı -Harita Genel Komutanlığı -Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(ÇŞB) -Yerel yönetimler	2014–2018
3. Tarım arazilerinin toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması	5403 sayılı Kanun ve mevcut ilgili tüzükte değişiklik yapılması		-Sulanabilir tarım arazilerinin toplulaştırma çalışmalarının tamamlanması için gerekli tedbirlerin alınması -Tarım arazilerinin birleştirilmesinin yanında işletmelerin büyütülmesi ve köy yenilemesini de kapsayan geniş kapsamlı arazi toplulaştırması projeleri	-GTHB -Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	-Orman ve Su İşleri Bakanlığı, -Çevre ve Şehircilik Bakanlığı -Yerel yönetimler -Maliye Bakanlığı	2014–2018

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 2: Toprak kaynaklarının etkin kullanımı						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
4. Arazi bölünmesinin engellenmesi	4721 sayılı Türk Medeni Kanununu 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu 5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Tarım arazilerinin devredilmesinde ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan optimum hale getirilmesine yönelik düzenleme	- Desteklemeler dahil çeşitli vergi muafiyetleri gibi özendirici tedbirlerle parçalanmanın önlenmesine yönelik uygulamaların geliştirilmesi - Tarımsal arazilerin korunarak, büyüklüğünün belirlenmesini ile ilgili usul ve esaslar - Tarım arazilerinin piyasa düzenlemelerini yürütecek bir mekanizmanın geliştirilmesi	GTHB	-Tapu kadastro GM, -Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB), -Maliye Bakanlığı -Adalet Bakanlığı	2014
5. Tarımın bütününde İyi Tarım Uygulamaları (İTU) ile ÇATAK (Çevresel Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması) programının genişletilerek yaygınlaştırılması	Hâlihazırda var olan mevzuatların düzenlenmesi	Hâlihazırda var olan kurumsal düzenlemelerin yeniden ele alınması		GTHB	-STK'lar -Üretici örgütleri ve meslek kuruluşları	2014- 2018
6. Az tercih edilen alanlarda tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması	Yeni düzenlemelerin yapılması		-Az tercih edilen alanların belirlenmesi, -Ekolojik tarım uygulamalarının bu bölgelerde öncelikli olarak desteklenmesi, -Kamusal desteklerin farklılaştırılması	-GTHB -Orman ve Su İşleri Bakanlığı (OSİB)	-Korunan alanlarla ilgili çalışma yapan birimler (Milli Parklar, Özel Çevre Koruma Kurumu gibi), -STK'lar	2014- 2018

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları							
STRATEJİK AMAÇ 3: Su kaynaklarının etkin kullanımı							
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Düzenlemeler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Yer altı ve yer üstü su kaynaklarının korunması	Toprak ve Su Yönetimi Yasası ve etkin uygulanması	-OSİB (DSİ) ve ilgili Diğer Bakanlıkların işbirliği	-Etkin su yönetimi -Kirlilik İzleme Sistemi -Önleyici tedbirlerin alınması	-GTHB -OSİB -ETKB	-Tarımsal örgütler -STK'lar -İl Özel İdaresi	Sürekli	
2. Su kaynaklarının etkin yönetimi			-Su kaynaklarının ekosistemdeki yaşam ile ilişkisini gözeten bir tarımsal yapıya geçilmesi -Sulanabilir alanların artırılması -Salma sulamanın kısıtlanması			2014-2018	
3. Sulama Tesisi envanterinin çıkartılması			Proje ve kaynak tahsisi yapılması	GTHB		2014-2018	
4. Sanayi atık sularının kontrol altına alınması			Sanayiden atık suları için geri dönüşümlü arıtma ünitelerinin kurulması,		-DSİ Genel Müdürlüğü, -İl Özel İdareleri, -STK, -Su kullanıcı örgütleri	2014-2018	
5. Modern basınçlı sulama sistemleri kullanımının özendirilmesi ve yaygınlaştırılması			-Farklı sulama yöntemlerine cezai uygulama -Eğitim programları -Medya olanaklarının kullanılması -Destek sağlanması	GTHB	-DSİ Genel Müdürlüğü -Medya kuruluşları	2014	
6. Sulama suyu analizinin yapılması			Analizli su kullanımına destekleme ödemesi	GTHB		2014-2018	
7. Su havzalarının korunması ve tarımsal faaliyetlerde bilinçli su tüketiminin sağlanması			-Yapılaşma ve sanayileşmeden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi, -Eğitim programları	DSİ Genel Müdürlüğü	-Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, -GTHB, -MEB	2014-2018	

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 4: Sermaye kısıtının giderilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Tarımsal kredi kullanımında faiz desteğinin sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması		Kredi desteklerinin tüm bankaların kullanımına açılması		GTHB	-Kalkınma Bak., -Ekonomi Bakanlığı, -Hazine Müst,	2014
2. Üretim, ürünü saklama, işleme, satış vb. aşamalarda finansal, girdi temini gibi desteklerin sağlanması	Destekleme ve kredi sisteminde düzenleme			GTHB	- GTİB -Finans kuruluşları -Kooperatifler	2014- 2018

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 5: Sektörel verilerin nitel ve nicel olarak iyileştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Güvenli ve ulaşılabilir, tarımsal veri bankasının oluşturulması			-CBS'nin tamamlanması, - Hal Kayıt Sisteminin etkin olarak kullanılması -Güncel ortak veri tabanı oluşturulması,	GTHB	-TÜİK -GTB	2014- 2018
2. Üreticide kayıt tutma bilinç ve alışkanlığının oluşturulması			Sağlıklı kayıt tutma konusunda çiftçilerin desteklenmesi ve yönlendirilmesi	GTHB (Tarım İlçe Müdürlükleri)	Tarımsal örgütler	Sürekli
3. Kayıtlı işletmelerin teşvik edilmesi			Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın etkinleştirilmesi	GTHB	-Kalkınma Bakanlığı	2014- 2018
4. TÜİK ya da GTHB tarafından toplanan verilerin kontrol ve denetimi ile revizyonunun sağlanması			Çiftliklerden gelen verilerin doğru ve tutarlı olduğunun kontrol ve denetimi ile ortaya çıkan değişimlerin sisteme yansıtılması	GTHB (Tarım İlçe Müdürlükleri)	Tarımsal örgütler	Sürekli
5. Tüm ilgili kesimlerin verilere erişiminin sağlanması			Uzmanlık alanına göre verilerin araştırmalar ile paylaşılması	GTHB	Üniversiteler	Sürekli
6. Mikro ve makro ölçekte tarım bilgi sistemlerinin entegre edilmesi			Proje yapılması ve kaynak tahsisi	GTHB	GTB	2014- 2018

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 6: Tarım-çevre ilişkisinin iyileştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Çevreye dost tarımın desteklenmesi			-Etkin sulama yöntemleri (damlama ya da yağmurlama sulama, küçük-büyük üretici ayrımı yapılmadan destek verilmesi) -Aşırı gübre ve ilaç kullanımının önlenmesi	GTHB	- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı - Orman ve Su İşleri Bakanlığı	2014–2018
2. Ekosistem ve gen kaynaklarının korunması	GDO'lu tohum kullanımına yönelik yasaklamaların sürdürülmesi			GTHB	STK'lar	2014–2018
3. İnsan sağlığına birinci derecede etkili olan zirai ilaç kalıntılarının ve antibiyotik kullanımının minimuma indirilmesi için önlemler alınması	- Ülke çapında İTÜ'ların zorunlu hale getirilmesi, -Antibiyotik kullanımına sınırlama ve yaptırım getirilmesi	Toptancı Hallerinde laboratuvarların kurulması ve kalıntı analizlerinin yapılması	- Çiftçi eğitimlerinin yapılması - Kullanılan girdilerin çiftçilere kayıt sisteminin zorunlu hale getirilmesi	GTHB		2014–2018

(devam)

SORUN ALANI 1: Tarımın yapısal sorunları						
STRATEJİK AMAÇ 7: Ar-Ge'nin güçlendirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Gütümlü AR-GE çalışmalarına daha fazla önem verilerek bütçe içindeki payının artırılması ve hibe oranının yükseltilmesi	Uzun vadeli projelere destek verilmesi		Ar-Ge'ye ayrılan ödenegın GSMH'nın içerisindeki payının tülke hedefine (2023 için yüzde 3) yaklaştırılması	-TÜBİTAK, -Kalkınma Bakanlığı	-Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (BTSB), -GTHB, -Üniversiteler, -Araştırma Kuruluşları	2014-2018
2. AR-GE yatırımlarının artırılması, teşvik edilmesi ve ödüllendirilmesi	Yeni destekler uygulanması			-GTHB	-TÜBİTAK, -Kalkınma Bakanlığı	Sürekli
3. Araştırmalarda devlet-özel sektör- üniversite işbirliğinin sağlanması	YÖK kanununda değişiklik yapılarak döner sermaye sisteminin Ar-Ge teşvik edici olması ve vergi ve kesintilerden muaf olması sağlanması			-TÜBİTAK, -GTHB		2014-2018
4. Yerel ve geleneksel tarımsal üretim temelindeki bilginin araştırılması, derlenmesi, deneme uygulamalarının yapılması/ pilot projeler		Hali hazırda var olan kurumların işbirliğinin sağlanması		GTHB	-Kültür ve Turizm Bakanlığı, -Üniversiteler, - Konu ile ilgili çalışan STK'lar	2014-2018

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 1: Verimin artırılması						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Bitkisel ve hayvansal üretimde karşılaşılan verim düşüklüğüne karşı gen kaynaklarının ıslahı			-Islah çalışmalarına önem verilmesi -Tarımsal yayım çalışmalarının etkin yapılması	GTHB	-TİGEM, -Üniversiteler -Araştırma Kuruluşları	2014– 2018
2. Kaliteli, güvenilir, bitkisel ve hayvansal üretimde verimi arttırmak ve maliyeti düşürmek üzere yetiştirme tekniklerinin belirlenmesi ve uygulanması			-Girdi desteklerinin devam etmesi -Maliyet hesabı için kayıt tutma bilincinin geliştirilmesi (eğitim)	GTHB	-Ziraat Fakülteleri -Tarımsal örgütler	Sürekli
3. Sürdürülebilirlik gözetilerek, toprak ve su kullanımında doğal yapısını koruması suretiyle verimin artırılması			Eğitim programları düzenlenmesi	GTHB	Üniversiteler	2014– 2018

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 2: Kalitenin yükseltilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Kaliteli üretimi teşvik edecek politikaların geliştirilmesi ve sürdürülmesi			-Sertifikalı tohumluk kullanımının artırılması -Sertifikalı tohum desteğinin devam ettirilmesi, -Hayvan ıslah projelerine daha fazla destek verilmesi	GTHB	-Üniversiteler, -Araştırma Kuruluşları	2014-2018
2. Ürünler kalite ve besin değerine göre destekleme uygulanması			Destekleme fiyatının kaliteye ve besin değerine göre belirlenmesi	GTHB	-STK'lar -Üniversiteler	2014-2018
3. Ürün ihtisas borsalarının kurulması (standarda göre fiyatlandırma)			Lisanslı depoculuk ve diğer gerekli altyapının geliştirilmesi	-Gümrük ve Ticaret Bakanlığı -GTHB -Ticaret Borsaları	STK'lar	2014-2018
4. Tarımsal bioçeşitliliğin besin değerleri açısından, dolayısı ile insan sağlığı açısından değerlendirilmesi	Bitkisel üretimde kullanılan sertifikalı tohumlarda gereken besin maddelerinin alt limitlerin tanımlanması ve bu limitlerin altında kalanlara sertifika verilmemesi			GTHB		2014-2018
5. Tarım, çevre, gıda, beslenme ve sağlık konularını bütün olarak ve etkileşimlerini dikkate alarak üretici ve tüketici eğitiminin artırılması			İlgili konuların okullarda eğitim müfredatına eklenmesi	MEB, GTHB	-İlgili diğer Bakanlıklar ve -STK'lar	

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 3: Teknolojinin geliştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Modern ve entegre mekanizasyon teknolojisi oluşturulması			-Tarımda ekipman sağlayan endüstrinin geliştirilmesi, -Özel sektörün teknoloji üretimine finansman desteği sağlanması	Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	-GTHB, -Üniversiteler	2014– 2018
2. İşletmelerin biyoenerji ile kendi elektriğini üretmesi			Projelerin yapılması ve desteklenmesi	GTHB	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	2014– 2018
3. Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesine devam edilmesi			Tarımsal destek kullanımında etkinliğin sağlanması	GTHB	-Tarımsal örgütler -STK'lar	Sürekli

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 4: Rekabet gücünün artırılması						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. İşletmelerin ekonomik üretim yapabilecek büyüklüğe getirilmesi			-Tarla içi geliştirme hizmetlerinin tamamlanması -Hayvancılıkta kaliteli kaba yem ihtiyacının işletmelerce sağlanması.	GTHB		2014-2018
2. Sürdürülebilir üretim politikasının izlenmesi			-Küresel pazarların izlenmesi için ürün takip masalarının oluşturulması - Özellikle hububat ürünlerinde iç ve dış piyasa fiyat farklarının dengelenmesi	GTHB	-Ekonomi Bakanlığı, -TMO, -TİGEM	2014-2018
3. Ürünün kalitesinin ve ürün çeşitliliğinin artırılması	Ürünün kaliteye göre desteklenmesi		Kaliteye göre fiyatlandırma (desteklemeler dahil) sisteminin oluşturulması	GTHB	-Ziraat Fakülteleri -Tarımsal örgütler -İmalatçı/ihracatçılar -Borsalar	2014-2018
4. İyi Tarım Uygulamalarının yaygınlaştırılması			Tarımsal destekleme araçlarının kullanılması	GTHB		2014-2018

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 4: Rekabet gücünün artırılması						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
5. Üretim maliyetlerini düşürücü önlemlerin alınması			Girdi desteklerinin devam etmesi	GTHB	-Ziraat Fakülteleri -Tarımsal örgütler	Sürekli
6. Perakende gıda sektöründe pazarlama alternatiflerinin çeşitlendirilmesi	Üretici pazarlarının teşvik edilmesi	Üreticiden tüketiciye alternatif pazarlama modelleri için alt yapı oluşturulması. (e-ticaret, üretici pazarları, toplum destekli tarım, tüketici kooperatifleri vs.)	Küçük aile işletmelerinin özellikle katma değerli üründe rekabetinin sağlanabilmesi için fason üretimi kolaylaştırıcı mevzuatların oluşturulması, bu tip işletmelere kredilerde öncelik tanınması	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	-Belediyeler -GTHB -Üretici örgütleri	2014–2018
7. Tarımsal girdilerde (tohum, zirai ilaç vs.) tekelleşmenin önüne geçilerek rekabetçi yapının sürdürülmesi			Rekabet denetimlerinin artırılması	Rekabet Kurumu	GTHB	2014–2018
8. Monokültür tarımın ve bu tarım alanlarında tek tip tohum kullanımının getirdiği hastalık veya böceklerin yaratacağı salgın ve zarar riskinin en alt seviyelerde tutulabilmesi	Yerli çeşitleri kullanan tarım işletmelerinin kullanım hakkı ve bu tohumlardan elde ettikleri ürünlerin satışının önünün açık kalması. Sertifikalı tohumların yerli çeşitler üzerinde bir zorunluluk haline getirilmemesi.	-Tarımsal biyoçeşitlilik potansiyelinin değerlendirilmesi. -Sertifikalı tohumlarda bu yerel gen kaynaklarının kullanılması	Tohum üretiminin küçük üreticilerin hakkını elinden almayacak şekilde muafiyetlerin getirilmesi	GTHB	-Üniversiteler -STK'lar	2014–2018

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 5: Planlamanın etkin bir şekilde yapılması						
Öncelikte Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Tarımsal Havza Modeli çalışmalarının sonuçlandırılması			- Tarımsal Havza Modeli ile ilgili müeyyideler uygulanması - İthalata bağımlı ürünlerin bu model çerçevesinde daha fazla desteklenmesi	GTHB		2014–2018
2. Yöreyle uygun bitki desenleri oluşturularak su kaynakları kullanımının planlanması	Mevzuatta görevlerin belirlenmesi		Mali kaynak sağlanması	GTHB	DSİ	2014–2018
3. Planlamaların etkin ve amacına uygun olup olmadığının belirli periyotlarda gözden geçirilmesi, elde edilen veriler ışığında revizyonlara gidilebilmesi	Planlı tarımsal üretimin tanımlanması ve izleme kriterlerinin belirlenmesi			GTHB	Üniversiteler	2014–2018
4. Arazi kullanımına yönelik bir izleme sisteminin oluşturulması			Arazi kullanımını izleme sisteminin kurulması	GTHB	-Ziraat Fakülteleri -Tarımsal örgütler	Sürekli
5. Ürün fiyat izleme sistemlerinin kurulması			Tarım ürünleri piyasalarını izleme sistemi kurulması	GTHB, GTB	-Ziraat Fakülteleri -Tarımsal örgütler	Sürekli

(devam)

SORUN ALANI 2: Üretim						
STRATEJİK AMAÇ 6: Desteklemelerin etkinleştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Sağlıklı bir kayıt sisteminin oluşturulması			Tarimsal veri tabanı sistemlerinin geliştirilmesi	GTHB	-Tarımsal örgütler -TÜİK	Sürekli
2. Bölgesel alanların dengeli gelişimine olanak tanıyacak bir destekleme sisteminin oluşturulması			Tarimsal üretimi yönlendirecek bir destekleme sistemi	GTHB	Tarımsal örgütler	Sürekli
3. Bakanlığın desteklerinin tarımsal yayım ve danışmanlık desteği ile ilişkilendirilmesi	Destekleme mevzuatının değiştirilmesi	Tarımsal desteklemelerin tek birimden yapılması		GTHB		2014- 2015
4. Dünya piyasaları yakından izlenerek üretim maliyetlerinin düşürülebilmesi, uluslararası piyasalarda rekabet gücü sağlayabilen ürünlere özel destekler verilmesi	Destekleme mevzuatının değiştirilmesi			GTHB		2014- 2019
5. Desteklerin hedefi ve amacına uygunluğunun denetlenmesi			Verilen desteklerin amacına uygun kullanımının sağlanması için altyapının geliştirilmesi	GTHB		2014- 2018
6. Desteklerin sosyal ve ürün destekleri olarak ayrılması	Destekleme mevzuatının değiştirilmesi			GTHB		2014- 2018

(devam)

SORUN ALANI 3: Pazarlama						
STRATEJİK AMAÇ 1: Lojistiğin geliştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin yaygınlaştırılması			-Özel sektörün lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesi, -Lisanslı depolama kapasitesinin artırılması -Üreticilerin ödeyeceği depolama ücretlerinin bir kısmının sübvansede edilmesi - Sisteme yönelik yeni teşvik mekanizmalarının oluşturulması	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	-GTHB, -TOBB, -TMO -Ticaret Odaları, -Sanayi Odaları	2014-2018
2. Taşıma ve lojistik maliyetlerinin düşürülmesi			Örgütlenmenin geliştirilmesi	İlgili bakanlıklar	EPDK	2014-2018
3. Tarımsal ürün depo envanterinin çıkarılması			Depo varlığının nitelik olarak ortaya konulması	İlgili bakanlıklar	TOBB	En kısa sürede
4. Pazarlama ve lojistik eğitiminin oluşturulması			Konusunda eğitimi ve sertifikalı nitelikli elemanların sağlanması	İlgili STK'lar	-GTHB -Tarımsal örgütler	2014-2018
5. Uluslararası büyük pazarlara yakınlık avantajımızın etkin olarak kullanımı			Üretici örgütlerinin uluslararası pazarlara açılmasında destek sağlanması	GTHB	-Ekonomi Bak. -Üretici örgütleri	2014-2018
6. Demiryolu taşımacılığının geliştirilmesi			Proje yapımı ve kaynak tahsisi	Ulaştırma, Haberleşme ve D. Bak.		2014-

(devam)

SORUN ALANI 3: Pazarlama						
STRATEJİK AMAÇ 2: İç ve dış ticaretin geliştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. İç piyasada üretici ile tüketici arasındaki aracı kuruluşların azaltılması			- Hal Kanununda öngörülen mekanizmaların işleyişinde etkinlik sağlanması - Üretici pazarlarının yaygınlaştırılması	GTHB ve GTB	- İşleri Bakanlığı - Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	2014–2018
2. Çiftçi örgütlerinin pazarlamaya aktif katılımının sağlanması			Kooperatif ürünleri için metropollerde pazarlar kurulması	GTHB ve GTB	Belediyeler	2014–2018
3. Tarımsal piyasaların etkin hale getirilmesi	Pazarlama bilgi sisteminin kurulması ve işletilmesi		-Düzenleme Kurumlarının piyasalara daha aktif ve seri şekilde müdahale etmesi için mevzuat değişikliği ve -KJK istisnaları içerisinde yer almasının sağlanması	GTHB ve GTB	-Başbakanlık, -Kalkınma Bakanlığı, -Ekonomi Bakanlığı	2014–2018
4. Dış ticarete konu olan tarımsal ürünlerin önceliklendirilmesi, rekabet edebilir olanların tespiti			Konu ile ilgili projelerin yapılması	GTHB	-Ekonomi Bakanlığı, -İhracatçılar birliği, -Üniversiteler	2014–2015

(devam)

SORUN ALANI 3: Pazarlama						
STRATEJİK AMAÇ 2: İç ve dış ticaretin geliştirilmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
5. Yerel ve geleneksel ürünlerin uluslararası standlarda yer almalarının sağlanması			Ürünlerin tanıtımında üreticinin teşvik edilmesi	GTHB	-Ekonomi Bakanlığı -Kültür ve Turizm Bakanlığı	2014-2016
6. Pazar ağlarının geliştirilmesi ve yeni pazarlara açılım			Ülke bazında çalışma yürütülmesi	GTHB	Ekonomi Bakanlığı	2014-2018
7. Dış piyasaların ve fiyatların izlenmesi			Pazarlama bilgi sisteminin kurulması	GTHB	- TÜİK - Ekonomi Bakanlığı - Tarımsal örgütler - Üniversiteler	2014-2018
8. Uluslararası pazarda ürünlerimize ilişkin tanıtım ve fuar organizasyonlarının artırılması			-Lojistik destek -Taşıma, stand açma tanıtım imkanı sağlanması -Üretici örgütlerinin uluslararası fuarlarda yer almasının teşvik edilmesi	GTHB	-Ekonomi Bakanlığı, -Kültür ve Turizm Bakanlığı	2014-2018

(devam)

SORUN ALANI 3: Pazarlama						
STRATEJİK AMAÇ 3: Küresel politikalara uyumun sağlanması						
Öncelikli Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Uluslararası pazar ve tüketici taleplerindeki değişimlerin izlenmesi			Kurumlar arası koordinasyon sağlanarak izleme sistemi geliştirilmesi	GTHB	Ekonomi Bakanlığı	2014-2015
2. Kuraklıkla mücadele ve İklim Değişikliğine uyum konusunda önlemlerin alınması ve uygulanmasına yönelik bir koordinasyon biriminin kurulması	Halihazırda var olan kuraklık eylem planı ve ilgili mevzuatın bütünlüştürme çalışmaları değerlendirilmesi	Yeni bir koordinasyon ekibinin kurulması		Başbakanlık	-GTHB, -Orman ve SİB, -İlgili diğer kurumlar ve -STK'lar	2014-2018
3. RIO+20 çizgisinde, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme kavramlarına uygun politikaların geliştirilmesi	Plan ve yıllık programlarda gerekli politikaların ortaya konulması			Kalkınma Bakanlığı	GTHB	2014-2018

(devam)

SORUN ALANI 4: Örgütlenme						
STRATEJİK AMAÇ 1: Mevzuatın düzenlenmesi						
Öncelikle Yapılması Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Örgütlerin tarımsal üretimde etkinliğinin artırılması	1163 ve 5200 Sayılı Kanunlar		Çalışmaları kesişen örgütler için mevzuatın düzenlenmesi	GTHB ve GTB		2014–2018
2. Kooperatif ve Birliklerin mali ve idari sorunlarını çözen mevzuat düzenlenmesi			-Kooperatif ve birlik kanunları düzenlenerek mali yapının güçlendirilmesi	GTHB ve GTB	-Tarım Satış Kooperatifleri -Üretici Birlikleri	2014–2018
3. Kayıtlı ticareti teşvik edecek yasal düzenlemeler yapılması				Maliye Bakanlığı	GTB, GTHB	2014–2018

(devam)

SORUN ALANI 4: Örgütlenme						
STRATEJİK AMAÇ 2: Üretici ve tüketici örgütlenmesinde yeni açılımların geliştirilmesi						
Öncelikle Yapılacak Gerekenler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Üretici örgütleri ulusal ağının kurulması			Alyapının geliştirilmesi için gerekli yatırımın yapılması	GTHB	GTB	2014-2018
2. Eğitim, Danışmanlık Bilgilendirme ve Araştırma Faaliyetlerinin Geliştirilmesi		Kooperatif denetim ve yönetim kuruluna eğitim ve sertifikasyon zorunluluğu		GTHB	-MEB -GTB	2014-2015
3. Üretici örgütlerinde profesyonel yönetimin sağlanması	Profesyonel yönetim için yasal değişiklik yapılması			GTB ve GTHB		2014-2018
4. Sektöre devlet yardımlarının üretici örgütleri aracılığıyla yapılması			Doğrudan yardımlar ile sübvansiyonların örgütler üzerinden yapılması			2014-2018
5. Uzman kişilerin ve tüketicilerin gıda güvenliliği konusunda katılımı olması ve sorumluluk alması	Uzman Gıda Denetleyiciliği” ve/veya “Fahri Denetleyicilik” gibi bir yasal mekanizma geliştirilmesi.	Gıda güvenliği konusunda GTHB bünyesinde Yönlendirme Komitesi oluşturulması ve üretici ve tüketici örgütlerinin ve ilgili STK ların Komiteye Katılımı.	-Uzman Denetleyiler/meslek kuruluşları/STK’lar/Bakanlığın görevlerinin tanımlanması. - Gıda güvenliği konusunda halkın bilimeçlendirilmesi ve tüketicilerin gıda güvenliği konusunda aktif katılımı. -Alo 174 hattının verimli kullanımının sağlanması.	GTHB	-İlgili STK -Tüketici örgütleri	2014-2018

(devam)

SORUN ALANI 4: Örgütlenme						
STRATEJİK AMAÇ 3: Kurumsal yetki dağılımının düzenlenmesi						
Öncelikte Yapılacak Gerekler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Bakanlıklar arasında yetki karmaşasının düzenlenmesi			-Yetki dağılımından kaynaklanan sorunların giderilmesi için geniş katılımlı toplantılar düzenlenmesi	GTHB	-GTB -Ekonomi Bakanlığı, -Kalkınma Bakanlığı	2014- 2018
2. Çalışma alanı genişleten örgütler için bir mevzuat değişikliğine gidilmesi	Tüm kooperatif ve birlikleri içerecek yeni bir kanun çıkartılması			GTHB ve GTB		2014- 2018

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin tarımsal yapıda etkinliği ve gıda güvenliği açısından Onuncu Kalkınma Planı döneminde vizyonu:

“Gıda güvenliğini ve gıda güvenilirliğini esas alan, bilimsel, güvenilir verilere ve ileri teknolojiye dayalı; örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkinliği artırılmış bir yapıya sahip uluslararası rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörü” dür.

Türkiye, bu vizyonu gerçekleştirmek için yeterli güce sahiptir. Çünkü, Türkiye'nin tarım arazisi, işgücü, deniz ve iç su kaynakları, iklim ve coğrafi yapısı, biyoçeşitliliği tarımsal üretim açısından yeterli ve güçlü potansiyele sahip olduğunu göstermekte, buna ilaveten küçük aile işletmeciliğinin varlığı, tarımda öğretim ve idari teşkilatlanmanın yaygınlığı, dış pazarlara yakınlığı, tarıma dayalı ve bağımlı sanayinin varlığı, geleneksel üretim kültürünün bulunması, belirli ürünlerde dünyada lider ülke olması gücünden yararlanabilecek kapasitededir.

Türkiye'nin bu güçlü yanlarını değerlendirebilmesi, ancak zayıf olduğu konular olan, tarımsal alt yapısının yetersizliği, doğal kaynakların etkin kullanılamaması ve yönetilememesi, yetersiz ve etkin olmayan örgütlenmesi, ürün değerlendirme ve pazarlamadaki eksiklikleri, tarımsal ürün piyasalarının etkinsizliği, bazı girdilerde dışa bağımlılığı, sanayi ile entegrasyonun düşüklüğü, üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olması, eğitimli ara eleman eksikliği, verim ve kalite düşüklüğü sorunlarını gidermesi ile mümkündür. Buna ilaveten, AB Ortak Tarım Politikası ve DTÖ Tarım Ürünleri Ticareti Anlaşmasının koşullarına hazır olmaması, küresel gıda krizlerinin olumsuz etkileri, tarım sektörü ilgilendiren konularda yetki dağınıklığı, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, küresel iklim değişikliğinin olası olumsuz etkileri, gıda olarak kullanılan ürünlerden biyoyakıt üretimi, kuraklık ve önemli tarım bölgelerinde tarımsal su yetersizliği, lojistik maliyetlerinin yüksekliği, toprak ve su kaynakları ile denizlerin, sektör içi ve dışı nedenlerle kirlenmesi, kırsal alanda değişen demografik yapı ve genç nüfusun tarıma azalan ilgisi, medya kaynaklı bilgi kirliliği, bilinçsiz tüketim ve israf, tohum, tarım ilaçları ve GDO'lu ürünler konusunda küresel tekelleşme gibi tehditleri de dikkate alarak değerlendirmesi gerekmektedir.

Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu tarafından tespit edilen bu sorunlar Tablo 13'de verilen politika önerileri ışığında giderilebilir. Ayrıca Onuncu Kalkınma Plan döneminde dönüşüm aşağıdaki konular ve alanlarda olmalıdır.

- a. Sosyal yapı dikkate alınarak küçük işletmelerin büyütülmesi
 - i. İşleme ve pazarlama odaklı kooperatifçiliğin geliştirilmesi
 - ii. Arazi toplulaştırması çalışmalarının hızlandırılması
 - iii. Şirketleşme ve birleşme için yasal altyapının oluşturulması
 - iv. Arazi bankacılığının geliştirilmesi
- b. Eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması
 - i. Kamu yayımının etkinliğinin artırılması (TRT-TARIM kanalının kurulması)

- ii. Özel tarımsal danışmanlık sisteminin geliştirilmesi
- iii. Ulusal mesleki yeterliliğin (çiftçi, tarım işçisi ve teknik eleman düzeyinde) sağlanması
- c. Pazarlama kanallarının iyileştirilmesi
 - i. Lisanslı depoculuğun yaygınlaştırılması ve desteklenmesi, ürün ihtisas borsalarının kurulmasıyla faaliyete geçirilmesi
 - ii. Hal Kanunu'nun etkin bir şekilde uygulanması
 - iii. Piyasada fiyat istikrarsızlığını giderecek tedbirler alınması (düzenleme kurumu vb)
 - iv. Ürün fiyatlandırmasında kalite standartlarına göre fiyatın oluşmasını sağlayacak ortamın oluşturulması
 - v. Ürün kayıplarının giderilmesine yönelik tedbirler alınması ve taşıma ve depolamada standartların belirlenerek uygulamaya konulması
 - vi. Arz zincirinde girdi sağlayıcılar, üretici, aracı ve/veya işleyici ve perakende/catering arasında (tedarik, dağıtım ve satışta etkinliğin sağlanması ve üreticinin korunması) adil paylaşım dayalı işbirliği modellerinin geliştirilmesi
 - vii. Tüketici odaklı üretim modeline geçilmesi
 - viii. Tarım ve gıda ürünleri piyasalarının izleme ve değerlendirilmesi sistemlerinin geliştirilmesi (fiyat değişimlerinin sebep sonuçlarına ilişkin raporlamalarının yapılması ve projeksiyonların oluşturulması)
 - ix. İhracatta bürokrasinin azaltılması (ithalatçı ülke gümrüğünde malların beklemesi vb.)
- ç. Çevreye ve sağlığa duyarlı şeffaf/izlenebilir arz zincirinin sağlanması
- d. Doğal kaynakların tarımda sürdürülebilir kullanımının sağlanması (Yeşil büyüme vb)
- e. Yerli gen kaynaklarının geliştirilmesi
- f. Yüksek teknolojinin tarım ve tarıma dayalı sanayide kullanımının yaygınlaştırılması
- g. GÜDÜMLÜ Arge çalışmalarının artırılması
- ğ. Tarımsal Desteklerde dönüşüm
 - i. Fark ödeme sisteminin altyapısının hazırlanması ve uygulanması
 - ii. Sosyal desteklerin (Doğrudan Gelir Desteği gibi) geliştirilmesi
 - iii. Desteklerin etkinliğinin ölçülmesi
 - iv. Desteklerde çapraz uyumun gözetilmesi (danışmanlar üzerinden verilmesi)
- h. Kayıt dışılığın önlenmesi

Onuncu Plan döneminde tarımda potansiyeli yüksek olan ve yatırım alanı olarak düşünülebilecek konular ve alt sektörler ise şunlardır:

- i. Hayvansal damızlık ve genetik materyalleri
- ii. Küçükbaş hayvancılık
- iii. Beyaz et
- iv. Su ürünleri
- v. Yem bitkileri
- vi. Yöresel/geleneksel ürünler, coğrafi işaret almış ürünler
- vii. Meyve suyu
- viii. Meyve Sebze ürünleri üretim ve işleme tesisleri
- ix. Seracılığın modernleştirilmesi
- x. Tıbbi aromatik bitkiler
- xi. Soğuk hava depoları
- xii. Lisanslı depoculuk
- xiii. Gıda katkı maddeleri
- xiv. Veteriner tıbbi ürünler ve aşular
- xv. Biyolojik preparatlar
- xvi. Laboratuvar hizmetleri
- xvii. Gıda makinaları

Türkiye’de tarım ve gıda sektörüne yönelik ilginin artması, ülkenin refah seviyesinin artması, tüketici bilincinin artması ve piyasalara yön vermesi, gıda tüketim alışkanlıklarının değişmesi, küresel ölçekte ülke algısının olumlu yönde gelişmesi, dış pazarlara yakınlığı, potansiyel genç nüfusun olması, reel ve finans sektörlerinin tarım ve gıda sektörüne artan ilgisi tarımsal yapıda etkinliği ve gıda güvenliğini sağlamada fırsat olarak değerlendirilebilir.

Türkiye, Onuncu Kalkınma Planı döneminde de, tarımda geçmişten gelen köklü ve güçlü yapısını sürdürecektir. Yukarıda bahsedilen sorunların giderilmesi ve önerilen konu ve alanlarda dönüşümünün sağlanması Türkiye’nin; “Gıda güvenliğini ve gıda güvenilirliğini esas alan, bilimsel, güvenilir verilere ve ileri teknolojiye dayalı; örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkinliği artırılmış bir yapıya sahip uluslararası rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörü”ne ulaşmasının temeli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akder, H. A., (2009) Finansal Kriz ve Gıda Ürünleri Fiyatları, Uluslararası Ekonomik Sorunlar, 9, ss.27-38.
- Akder, H. A., (2007) Tarım Envanteri ve Alternatif Ürünler Geliştirilmesi, Yayın No: 2007-58, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Akder, A. H., ve Çakmak, E. H., (2008) Tarımsal Üretim, Reform Deneyimi ve AB ile Etkileşim, Türkiye’de Tarım ve Gıda: Gelişmeler Politikalar ve Öneriler kitabı, Bölüm 2, ss.25-41.
- Çağatay, S., (2012) Turkey – Food Prices, Food Security and Risk Management, AB 7. Çerçeve Projesi SUSTAINMED kapsamında hazırlanan rapor, Ankara.
- Çağatay, S., Saunders, C., ve Amor, R. (2001) The Impact on the Turkish Agricultural Sector of the Potential Extension of the CU Agreement to Cover Agricultural Commodities, ETSG (European Trade Study Group) 3. Yıllık Konferansı sunusu, 14-16 Eylül, Brüksel, Belçika.
- Çakmak, E. H., ve Kasnakoğlu, H., (2011) Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye’nin AB’ye Üyeliğinin Analizi, TEAE, Ankara.
- Çakmak, E., Dudu, H. ve Öcal N. (2008) Türk Tarım Sektöründe Etkinlik: Yöntem ve Hanehalkı Düzeyinde Nicel Analiz, TEPAV Yayınları, Ankara.
- Çakmak, E., Akder, H., Levent, H., ve Karaosmanoğlu, F., (2008) Türkiye’de Tarım ve Gıda: Gelişmeler, Politikalar ve Öneriler, Yayın No: T/2008-05/459, TÜSİAD, İstanbul.
- Çelik, N., (2000) Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2521, Ankara.
- Çırpıcı, Y., (2008) DTÖ Tarım Müzakereleri ve Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Çalışma Makaleleri, İstanbul.
- Dellal, İ., McCarl, B.A., Butt, T. (2011). The Economic Assessment of Climate Change on Turkish Agriculture, Journal of Environmental Protection and Ecology, Vol:12, No:1, 376-385.
- DSİ 2012. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Tarım Raporu, <http://www.dsi.gov.tr/docs/hizmet-alanlari/tarim-sulama.pdf?sfvrsn=2>
- DTÖ (2012) World Tariff Profiles 2011, WTO-ITC-UNCTAD Yayını.
- Dünya Bankası (2012) Global Economic Prospects, Dünya Bankası.
- Dünya Bankası (2011) Global Development Horizons 2011 - Multipolarity: The New Global Economy, Dünya Bankası.

- Eruygur, H. O., (2012) Impacts of Agricultural Trade Liberalization Between EU and Mediterranean Partner Countries, AB 7. Çerçeve Projesi SUSTAINMED kapsamında hazırlanan rapor, Ankara.
- Eruygur, H. O. (2006) Impact of Policy Changes on Turkish Agriculture: An Optimization Model with Maximum Entropy Formalism (Türk Tarımında Politika Değişikliklerinin Etkileri: Maksimum Entropi Yaklaşımı ile Bir Optimizasyon Modeli), Doktora Tezi, ODTÜ, İktisat Bölümü, Ankara
- Eruygur, H. O., ve Çakmak, E.H., (2007) AB Üyeliğinin Türk Tarımına Etkileri, İktisat İşletme ve Finans, Cilt:22, Sayı:259 (Ekim), ss.5-17. DOI: 10.3848/iif.2007.259.0464.
- EIU (2012) Global Food Security Index, Economist Intelligence Unit, Du Pont.
- EU (2012). European Union web site. (www.europa.eu).
- FAO (2006) Food Security, Policy Brief, Haziran 2006, Sayı 2, FAO, Roma, İtalya.
- FAO (2011) Price Volatility in Food and Agricultural Markets: Policy Responses, G20 Zirvesi, FAO.
- FAO (2013) Food and Agriculture Organization of the United Nations web site. (www.fao.org)
- Grethe, H., (2004) What Can Turkey Gain from Full Agricultural Market Integration with the EU without Being a Member?, International Ag. Trade Research Consortium.
- Günlü, H., (2012) Arazi Toplulaştırma Uygulamaları: Türkiye, Planlama Uzmanlığı Tezi (Basılmamış), Ankara.
- GTHB (2010) Stratejik Plan (2010-2014), Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Hatunoğlu, E. E., (2010) Biyoyakıt Politikalarının Tarım Sektörüne Etkileri, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2814, Ankara.
- IMF (2008) World Economic Outlook, IMF.
- IPCC (2007) IPCC Fourth Assessment Report [IPCC 4.Değerlendirme Raporu], Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Kalkınma Bakanlığı, (2001) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005: Harita, Tapu Kadastro, Coğrafi Bilgi ve Uzaktan Algılama Sistemleri (Arazi ve Arsa Politikaları, Arazi Toplulaştırması, Arazi Kullanımı) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Kalkınma Bakanlığı Yayın No:2554-ÖİK-570, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2006) Dokuzuncu Kalkınma Planı, ÖİK Raporları, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

- Kalkınma Bakanlığı (2012a) Türkiye Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek 2012, Kalkınma Bakanlığı, Ankara. Erişim Adresi: <http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/GelecegiSahiplenmek2012.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı (2012b). 2013 Yılı Programı. Ankara.
- Kıymaz, T., (2008) Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2754, Ankara.
- Kıymaz, T., ve Saçlı, Y., (2008) Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2767, Ankara.
- Kıymaz, T. ve Şahinöz, A. (2010) Dünya ve Türkiye - Gıda Güvencesi Durumu, Ekonomik Yaklaşım, cilt:21 sayı:76, Ankara.
- Koç, A., Bayaner, A., Tan, S., Ertürk, E., ve Fuller, F. (2001) Analyses of the Impact of Support Policies and Programs on Animal Resources Development in Turkey. TEAE, Proje Raporu 2001-5, Yayın No:53, Ankara.
- Mitchell, D., (2008) A Note on Rising Food Prices, Dünya Bankası, Washington DC.
- OECD (2011) Evaluation of Agricultural Policy Reforms in Turkey, OECD.
- OECD (2012) Organisation for Economic Co-operation and Development web site. (www.oecd.org)
- Saçlı, Y., (2009) Türkiye’de Tarım İstatistikleri: Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2792, Ankara.
- Salamon, P., van Leeuwen, M., Tabeau, A., Koç, A., Bölük, G., ve Fellmann, T., (2010) Potential Impacts of a Turkish EU-Membership on Agri-Food Markets, Agriculture and Forestry Research, 4(60), ss.193-204.
- Şahinöz, A., (2011) Neolitik’ten Günümüze Tarım Ekonomi ve Politikaları, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Şahinöz, A., ve Yeni, O., (2012) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliğinin Gıda Tüketicileri Üzerindeki Refah Etkisi, İktisat İşletme ve Finans, 316(27), ss.71-92.
- TDK (2012) Büyük Türkçe Sözlük. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)
- Topçu, P., (2012) Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2836, Ankara.
- Tosun, D., ve Demirbaş, N., (2012) Türkiye’de Kırmızı Et ve Et Ürünleri Sanayiinde Gıda Güvenliği Sorunları ve Öneriler, U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(26), ss.93-101.
- TÜBİTAK (2004) Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara.

- TÜİK (DİE) (2004). 2001 Genel Tarım Sayımı, Devlet İstatistik Kurumu, Ankara.
- TÜİK (2012) Tarım İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- TÜİK (2011) Tarım İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- Yağmur, C., ve Güneş, E., (2010) Dengeli Beslenme Açısından Türkiye’de Gıda Üretim ve Tüketiminin İrdelenmesi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Teknik Kongresi, Ankara Ticaret Odası, ss.1139-1159.
- Yeşilada, A., Üçer, M., ve Aksoy, İ., (2010), Türkiye’de Tarım Sektörü, Egeli & Co., İstanbul.
- Yurdakul, O., Smith, D., Koç, A., Fuller, F., Şengül, H., Akdemir, Ş., Ören, N., Aksoy, Ş., Yavuz, F., Saner, G., Akbay, A. Ö., Yalçın, İ., (1999) Livestock Supply and Feed Demand in Turkey: An Evaluation of the Current Situation and Alternative Policy Scenarios, Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsü, Yayın: 17, Ankara.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1: Türkiye Tarım İşletmelerinin Tipolojilerine Göre Sınıflandırılması

Tarım İşletmelerinin Tipoloji Sınıfı	Yüzde
Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	25,7
Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği	21,7
Uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği	19,8
Uzmanlaşmış büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği	16,7
Karışık bitkisel ürün yetiştiriciliği	9,1
Karışık hayvan yetiştiriciliği	6,1
Uzmanlaşmış bahçecilik (sebze ve çiçek)	1,0
Uzmanlaşmış kanatlı hayvanlar ve tavşan yetiştiriciliği	0,1
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK (2011)

Ek Tablo 2: Tarım ve Orman Arazileri (Bin Hektar)

Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Değişim (%)	
Toplam tarım alanı	40493	39505	39122	38911	39011	38247	-5,5	
Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin alanı	25876	24888	24505	24294	24394	23630	-8,7	
Toplam işlenen tarım alanı	22981	21979	21555	21351	21384	20539	-10,6	
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı	Ekilen alan	17440	16945	16460	16217	16333	15712	-9,9
	Nadas	4691	4219	4259	4323	4249	4017	-14,4
Sebze bahçeleri alanı	850	815	836	811	802	810	-4,7	
Uzun ömürlü bitkiler	Toplam uzun ömürlü bitkiler	2895	2909	2950	2943	3010	3091	6,8
	Meyve, içecek ve baharat bitkileri	1670	1671	1693	1686	1748	1820	9,0
	Bağ	513	485	483	479	478	473	-7,9
	Zeytin	712	753	774	778	784	798	12,1
Çayır ve mera arazisi	14617	14617	14617	14617	14617	14617	0,0	
Orman alanı	21189	21189	21189	21390	21537	21537	1,6	

Kaynak: TÜİK (2012)

Ek Tablo 3: Seçilmiş Ürünlerde Kendine Yeterlik Oranları

Ürünler	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Buğday	99,8	96,5	94,5	114,8	102,2
Mısır	86,5	81,4	79,9	80,0	79,6
Pirinç	71,3	60,5	75,7	60,5	90,7
Ayçiçeği	56,9	38,3	46,6	49,4	52,4
Kolza	5,3	8,4	40,7	30,5	30,9
Soya	2,3	2,1	3,0	2,2	6,0
Şeker	95,2	97,8	112,8	113,2	115,4
Kuru fasulye	86,2	70,9	83,7	78,8	81,9
Nohut	124,7	121,0	127,7	118,2	110,5
Patates	102,9	104,6	100,6	100,2	102,3
Kırmızı Mercimek	185,4	121,6	45,2	82,9	91,3
Yeşil Mercimek	78,6	50,0	65,7	51,3	58,5

Kaynak: TÜİK, Bitkisel ürün denge tabloları

Not: TÜİK'in verdiği yeterlilik oranları insan tüketimleri üzerindedir.

Ek Tablo 4: Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı (1), Cari Fiyatlarla, Milyon TL

	2007	2008	2009	2010	2011(2)	2012(3)
Alan Bazlı Tarımsal Destekleme Ödemeleri	2 607	2 124	1 247	2 056	2 189	2 430
DGD	1 640	1 140	0	0	0	0
Alan Bazlı Ek Ödeme (Org. Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi) (4)	10	0	13	81	150	172
Mazot	480	492	469	512	508	581
Gübre	345	352	596	622	621	695
Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	50	56	85	90	86	130
Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması (ÇATAK) (5)	3	5	6	9	17	34
Fındık	0	0	0	652	709	710
Alternatif Ürün ödemeleri	0	0	4	9	8	8
Tütün	0	0	4	8	7	0
Fındık	0	0	0	1	1	8
Telafi Edici Ödemeler	79	79	74	81	90	100
Patates Sigili Desteği	23	23	11	8	8	0
Çay Budama Tazminatı ve Masrafları	56	56	63	73	82	100
Fark Ödemesi Destekleme Hizmetleri (6)	1 797	1 848	2 007	2 056	2 504	2 400
Arz Açığı Olan Ürünlere Ödemeler (7)	1 273	1 135	826	923	1 292	1 510
Hububat	435	610	1 008	996	1 039	707
Çay	89	103	113	115	149	148
Bakliyat (Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek)	0	0	60	22	23	35
Hayvancılık Destek Ödemeleri	741	1 095	908	1 158	1 728	2 183
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Dest.(8)	80	109	247	304	249	309
Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri	40	47	61	80	239	290
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	23	39	175	30	42	45
TOPLAM	5 288	5 262	4 645	5 684	6 951	7 657
Afetten Zarar Gören Çiftçilere Yardım Ödemeleri	355	577	29	137	0	0
GAP Eylem Planı Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Destekleri	0	25	75	126	114	120
GENEL TOPLAM	5 643	5 864	4 749	5 947	7 085	7 786

(1) 2007-2011 arası ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir. ; (2) Gerçekleşme ; (3) Gerç. Tahmini; (4) 2007 ve 2008 yıllarındaki alan bazlı ödemelerde “iyi tarım uygulamaları” bulunmamaktadır.; (5) 2007 ve 2008 yıllarında Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında yürütülmüştür ; (6) Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kano-la, aspir ve dane mısıra verilmektedir ; (7) 2009 yılı ürün destekleme alımı ödemesi KİT Görev Zararı Ödeneğinden yapılmıştır ; (8) 2011 yılı Bütçe tutarının 52,3 milyon TL’si, 2012 yılı Bütçe tutarının 159 milyon TL’si TKDK hibe karşılığıdır.

Ek Tablo 5: Hayvansal Üretimin Gelişimi

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Toplam Sığır Sayısı (bin baş)	10.872	11.037	10.861	10.724	11.370	12.386
Sığır Varlığı İçerisinde Kültür Irkı Oranı (yüzde)	25	30	33	35	37	39
Küçükbaş Hayvan Sayısı (bin baş)	32.260	31.748	29.569	26.878	29.383	32.309
Kırmızı Et Üretimi (bin ton)	439	576	483	412	781	777
Süt Üretimi (bin ton)	11.952	12.330	12.430	12.542	13.543	15.056
Beyaz Et Üretimi (bin ton)	1.032	1.100	1.262	1.340	1.520	1.613
Kişi Başına Beyaz Et Tüketimi	13,8	15,2	16,9	17,3	19,1	21,8
Yumurta Üretimi (milyon adet)	11.733	12.725	13.191	13.833	11.840	12.955

Kaynak: TÜİK (2012)

Ek Tablo 6: Bitkisel Üretimin Gelişimi (Ton)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Değişim (yüzde)
Buğday	20 010 000	17 234 000	17 782 000	20 600 000	19 674 000	21 800 000	8,9
Arpa	9 551 000	7 306 800	5 923 000	7 300 000	7 250 000	7 600 000	-20,4
Mısır	3 811 000	3 535 000	4 274 000	4 250 000	4 310 000	4 200 000	10,2
Çeltik	696 000	648 000	753 325	750 000	860 000	900 000	29,3
Çavdar	271 000	240 540	246 521	343 330	365 560	365 750	35,0
Yulaf	208 787	189 099	196 099	218 286	203 870	218 040	4,4
Tritikale	77 642	86 476	93 723	98 716	93 270	103 797	33,7
Soya	47 300	30 666	34 461	38 442	86 540	102 260	116,2
Yerfıstığı	77 454	86 409	85 274	90 081	97 310	90 416	16,7
Ayçiçeği	1 118 000	854 407	992 000	1 057 125	1 320 000	1 335 000	19,4
Aspir	395	2 280	7 068	20 076	26 000	18 228	4514,7
Kolza	12 615	28 727	83 965	113 886	106 450	91 239	623,3
Nohut	551 746	505 366	518 026	562 564	530 634	487 477	-11,6
Fasulye	195 970	154 243	154 630	181 205	212 758	200 673	2,4
Kırmızı mercimek	580 298	508 378	106 361	275 050	422 000	380 000	-34,5
Yeşil mercimek	42 326	26 803	24 827	27 131	25 400	25 952	-38,7
Pamuk (kütü)	2 550 000	2 275 000	1 820 000	1 725 000	2 150 000	2 580 000	1,2
Pamuk (lif)	976 540	867 716	673 400	638 250	816 705	954 600	-2,2
Tütün	98 137	74 584	93 403	81 053	53 018	55 000	-44,0
Şekerpancarı	14 452 162	12 414 715	15 488 332	17 274 674	17 942 112	16 126 489	11,6

Ek Tablo 6: Bitkisel Üretim Gelişimi (Ton) (devam)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Değişim (yüzde)
Patates	4 366 180	4 227 726	4 196 522	4 397 711	4 513 453	4 613 071	5,7
Domates	9 854 877	9 936 552	10 985 355	10 745 572	10 052 000	11 003 433	11,7
Hıyar	1 799 613	1 670 459	1 682 776	1 735 010	1 739 191	1 749 174	-2,8
Sivri Biber	775 577	725 192	734 596	752 692	816 901	879 846	13,4
Patlıcan	924 165	863 737	813 686	816 134	846 998	821 770	-11,1
Kuru Soğan	1 765 396	1 859 442	2 007 118	1 849 582	1 900 000	2 141 373	21,3
Havuç	394 725	641 953	591 538	593 628	533 253	602 078	52,5
Üzüm	4 000 063	3 612 781	3 918 442	4 264 720	4 255 000	4 296 351	7,4
Elma	2 002 033	2 457 845	2 504 494	2 782 365	2 600 000	2 680 075	33,9
Armut	317 750	356 281	355 476	384 244	380 003	386 382	21,6
Şeftali	552 775	539 435	551 906	547 219	539 403	545 902	-1,2
Erik	214 416	240 874	248 736	245 782	240 806	268 696	25,3
Kayısı	460 182	557 572	716 415	660 894	450 000	650 000	41,2
Zerdali	23 277	32 160	34 159	34 470	26 132	26 138	12,3
Kiraz	310 254	398 141	338 361	417 694	417 905	438 550	41,4
Vişne	121 499	180 917	185 435	192 705	194 989	182 234	50,0
Portakal	1 535 806	1 426 965	1 427 156	1 689 921	1 710 500	1 730 146	12,7
Mandalina	791 255	744 339	756 473	846 390	858 699	872 251	10,2
Limon	710 401	651 767	672 452	783 587	787 063	790 211	11,2
Altıntop	179 988	162 621	167 765	190 973	213 768	218 988	21,7
Zeytin	1 766 749	1 075 854	1 464 248	1 290 654	1 415 000	1 750 000	-0,9
Çay	1 121 206	1 145 321	1 100 257	1 103 340	1 305 566	1 231 141	9,8

Kaynak: TÜİK

Ek Tablo 7: Su Ürünleri Sektöründeki Gelişmeler

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Toplam Üretimde						
Avcılığın payı (%)	80,5	81,9	76,5	74,5	74,4	71,3
Yetiştiriciliğin payı (%)	19,5	18,1	23,5	25,5	25,6	28,7
Üretim Artış Hızları						
Avcılık (%)	25,0	18,6	-21,9	-6,0	4,6	6,7
Yetiştiricilik (%)	9,0	8,5	8,8	4,3	5,3	12,3
Dış Ticaret						
İhracat (Milyon \$)	258,6	302,7	408,3	339,0	340,0	423,3
İthalat (Milyon \$)	84,6	97,1	119,1	108,1	137,0	175,6

Kaynak: TÜİK (2012)

Ek Tablo 8: Türkiye ve Dünya'da Diyet Enerji Tüketimi

Sıra	Ülke	Diyet Enerji Tüketimi (kcal/kışı/gün)						Dünya Ortalamasına Oranı (%)
		1990-92	1995-97	2000-02	2006-08	Gelişmiş Ülkeler Ortalamasına Oranı (%)		
1	Avusturya	3540	3610	3790	3800	111	136	
2	ABD	3510	3570	3720	3750	109	134	
3	Yunanistan	3560	3510	3660	3710	108	133	
4	Belçika	3590	3620	3720	3690	108	132	
5	Lüksemburg	3590	3620	3640	3680	107	132	
6	İtalya	3580	3530	3700	3650	106	131	
7	Malta	3240	3450	3470	3600	105	129	
8	İrlanda	3620	3610	3670	3590	105	129	
9	Portekiz	3400	3490	3580	3580	104	128	
10	Almanya	3390	3350	3480	3540	103	127	
11	Kanada	3050	3280	3520	3530	103	127	
12	Fransa	3530	3530	3640	3530	103	127	
13	İsrail	3410	3460	3560	3530	103	127	
14	Kazakistan	3280	3120	2630	3510	102	126	
15	Türkiye	3590	3500	3450	3500	102	125	
	Gelişmiş Ülkeler	3250	3250	3350	3430	100	123	
	Gelişmekte Olan Ülkeler	2440	2540	2570	2640	77	95	
	En Az Gelişmiş Ülkeler	1960	1950	2050	2120	62	76	
	DÜNYA	2610	2680	2720	2790	81	100	

Kaynak: FAO (2012)

Ek Tablo 9: Türkiye ve Dünya’da Diyet Protein Tüketimi

Sıra	Ülke	Diyet Protein Tüketimi (gr/kişi/gün)						Gelişmiş Ülkeler Ortalamasına Oranı (%)	Dünya Ortalamasına Oranı (%)
		1990-92	1995-97	2000-02	2005-07				
1	İzlanda	114	114	124	133		128	156	
2	İsrail	113	114	122	126		121	148	
3	Lüksemburg	0	0	119	123		118	145	
4	Yunanistan	112	113	117	118		113	139	
5	Malta	102	111	113	118		113	139	
6	Litvanya	89	94	105	115		111	135	
7	Portekiz	103	109	114	114		110	134	
8	ABD	109	111	113	114		110	134	
9	Fransa	117	115	119	113		109	133	
10	İtalya	111	109	115	112		108	132	
11	Danimarka	100	104	107	111		107	131	
12	Romanya	91	95	100	111		107	131	
13	İrlanda	114	110	117	110		106	129	
14	Maldivler	80	88	105	110		106	129	
15	İspanya	106	108	112	108		104	127	
31	Türkiye	105	101	99	99		95	116	
	Gelişmiş Ülkeler	100	100	102	104		100	122	
	Gelişmekte Olan Ülkeler	69	74	76	80		77	94	
	En Az Gelişmiş Ülkeler	48	47	50	52		50	61	
	DÜNYA	76	80	82	85		82	100	

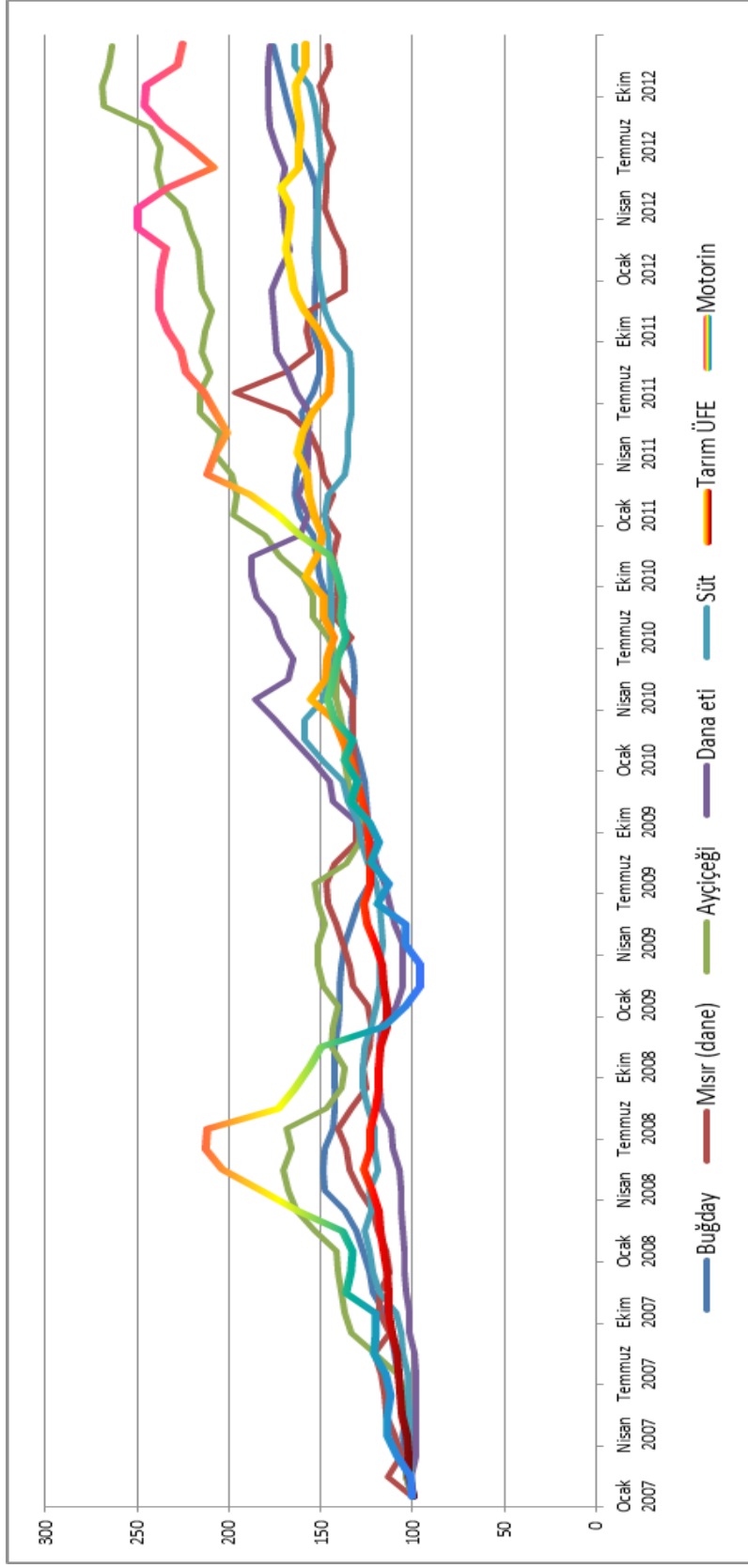
Kaynak: FAO (2012)

Ek Tablo 10: Türkiye ve Dünya’da Diyet Yağ Tüketimi

Sıra	Ülke	Diyet Yağ Tüketimi (gr/kışı/gün)							Dünya Ortalamasına Oramı (%)
		1990-92	1995-97	2000-02	2005-07	Gelişmiş Ülkeler Ortalamasına Oramı (%)	Dünya Ortalamasına Oramı (%)		
1	Belçika	0	0	164	164	123	208		
2	Fransa	163	164	171	164	123	208		
3	Avusturya	159	162	165	163	123	206		
4	Lüksemburg	0	0	157	161	121	204		
5	ABD	140	138	155	161	121	204		
6	İtalya	149	148	158	158	119	200		
7	İsviçre	152	148	151	154	116	195		
8	İspanya	145	146	152	151	114	191		
9	Yunanistan	142	146	143	150	113	190		
10	Macaristan	148	134	142	148	111	187		
11	İsrail	118	123	133	146	110	185		
12	Kanada	130	138	146	145	109	184		
13	İngiltere	139	140	140	145	109	184		
15	İzlanda	121	117	132	144	108	182		
46	Türkiye	89	94	93	103	77	130		
	Gelişmiş Ülkeler	121	122	127	133	100	168		
	Gelişmekte Olan Ülkeler	52	59	61	67	50	85		
	En Az Gelişmiş Ülkeler	32	34	35	38	29	48		
	DÜNYA	67	72	74	79	59	100		

Kaynak: FAO (2012)

Ek Şekil 1: Ürün ve Genel Fiyat Endekslerine Göre Fiyat Gelişmeleri (2007 Ocak=100)



Kaynak: TÜİK (2012)